

พระราชพงศาวดาร
สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ
พระราชพงศาวดาร
เจ้าพระยาอรรคมหาเสนา

งานพระราชพงศาวดารเมืองสิงคโปร์
เจ้าพระยาอรรคมหาเสนา (ม.ร.ว.เย็น อิศรเสนา)
ณ วัดเทพศิรินทราวาส

แก้คำผิด

หน้า	บันทึก	คำผิด	คำถูก
๗	๓	อม่จะสกปรก	ม่จะสกปรก
	๔	ย่อง	ร่อง
	๑๓	ม่	ม่
๘	๗	ทำ	ทำ
๑๒	๑๓	เปลม	เปรม
	๑๓	ชน	ชน
๑๔	๗	เปลี่ยน	เปลี่ยน
	๑๒, ๑๔	ที่	ที่
๑๖	๑๕	รับ	รับ
๑๗	๑๓	ข้างซ้ายที่	ข้างที่
	๑๖	ประกล้ง	ประกล้ง
๒๑	๔, ๕	ข้าง	ข้าง
	๑๑	กรม	ตาม
๒๓	๓	ชน	ชน
	๒๐	รับ	รับ
๒๔	๑๐	จะใคร่	จะไม่ใคร่
๒๕	๓	กุสิด	กุสิด
	๗	รก	รก
	๘	ตาน	ตพาน
	๑๗	ลานที่	ลานที่

<u>หน้า</u>	<u>บันทึก</u>	<u>คำผิด</u>	<u>คำถูก</u>
๒๗	๔	ไม้	ไซ้
๒๘	๕	พินิจ	พินิจ
๒๙	๑๔	ควน	ควน
๓๐	๕	อื่น	อีก
๓๑	๑๒	ห้อย	ห้อง
	๑๔	มา	มาก
๓๓	๑๖	รักษา	รักษา
๓๕	สุด	แลดู	เพื่อจะได้แลดู
๓๗	สุด	ค้ำก้อ	ค้ำก้อ
๓๘	๑๒	เข้า	เข้า
	๑๕	๘ สอก กิ่ง	๘ สอก ตรงกัน เป็นทิวไปจะงามมาก เพราะจะปลูกต้นไม้ อื่นระยะห่างกันเพียง ๘ สอก กิ่ง
๔๐	๔	เหว	เขาเหว
	๑๒	เคียว	เคียว
๔๒	๔	กอด	กอด
๔๖	๑๓	เสนอ	เสนอ
๔๗	๑๗	งาม	งาม
๕๕	สุด	แถม	แถม

<u>หน้า</u>	<u>บันทึก</u>	<u>คำผิด</u>	<u>คำถูก</u>
๖๐	๑๕	นัค	นัต
๖๑	๒๑	พอนนา	พอน
๖๒	๖	อัน	กัน
๖๕	สุด	น่านเมืองบุตร	บุตรเมืองน่าน
๖๕	๑๘	ไขเจ้า	เจ้าไข
๗๐	๑๒	ไม้ไค้ม	ไค้ม
	๑๓	บันควง	บันคอง
๗๑	๘	งาน	งาม
	๑๕	ยคาว	ยคยาว
	๑๖	ย้ายผสม	ย้ายที่ผสม
๗๒	๓	บั้ง	ยั้ง
	๕	ตงที่เขียน	ทเขียน
	๕	สิม	ริม
	สุด	คอเวอนเบอ	คอเวอนเนอ
๗๓	๕	แนบ	แนว
๗๒	๒๑	กิน	กินหมิง
๗๓	๕	คองดาว	ควงดาว
๗๔	สุด	ไม้ค้ำ	ค้ำ
๗๕	๖	ให้อาตรวจ	ให้ตรวจ
๑๐๐	๘	จะไม่เป็น	จะเปลี่ยนเป็น
๑๐๒	๘	เครื่องตัว	เครื่องแต่งตัว
๑๐๕	๑๕	แต่หนา	แต่หาก

คำนำ

พระราชหัตถเลขา และพระราชโทรเลข ดังสำเนาที่พิมพ์
ต่อไป^๕ สมเด็จพระปรมหาราช พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
โปรดเกล้าฯ พระราชทานแก่ เจ้าพระยาวรพงศ์พิพัฒน์
(หม่อมราชวงศ์เย็น อิศรเสนา) เมื่อครั้งเป็นหลวงสิทธิ นายเวร
มหาดเล็กเวรสิทธิ และมีหน้าตรวจจัดการโยธาในกรมพระ
คลังข้างที่ทั่วไป เมื่อครั้งเป็นเจ้าหมื่นเสมอใจราช ตำแหน่ง
หัวหมื่นมหาดเล็กเวรสิทธิ และมีหน้าที่นายงานการก่อสร้าง
พระราชวังดุสิต และการขยายพระมหานครทางทิศเหนือ กับ
เมื่อครั้งเป็นพระยาวรพงศ์พิพัฒน์ จางวางมหาดเล็ก

พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย

๒๘

วันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ รตนโกสินทร ศก ๑๑๔

ให้หลวงสิทธินายเวร เป็นพนักงานตรวจจัดการโยธาใน
กรมพระคลังข้างที่ทั่วไป การที่จะควรทำควรจัดอย่างไร แล
ได้ทำแล้วอย่างไร ให้แจ้งรายงานต่อกรมหมื่นสมมตด้วย
กราบทูลด้วย ถ้าเป็นที่ซึ่งได้ยกให้ผู้อื่นผู้ใดไปแล้ว ต้องฟัง
ความคิดเจ้าของที่นั้นด้วย แต่ส่วนการที่จะคิดแบบอย่างฤจะ
คิดประโยชน์ได้เสียในการที่จะทำให้อำไศรยพระองค์เจ้าไชยันต-
มงคล แลนายช่างซึ่งจ้างไว้สำหรับกระทรวงวัง.

ในชั้นแรกนี้ให้คิดตรวจดูที่บ้านริมถนนเพ็ญนคร จะควร
ทำตึก ทำเรือนให้ เป็นประโยชน์อย่างไรได้แห่งหนึ่ง ที่หว่างกลาง
ในบ้านนำวัดราชบูรณทั้งสามบ้าน และสะพานลงน้ำซึ่งกระทรวง
โยธาได้ทำด้วยอย่างไร จะควรจัดที่นั้นให้เป็นประโยชน์ได้อย่างไร
ไร สะพานควรจะทำก็สะพาน และจะทำอย่างไรให้สมควรแก่
การ ให้คิดดูให้ตลอดท่อนๆ ซึ่งเป็นของพระคลังข้างที่กำลัง
ก่อสร้างอยู่ ให้มีอำนาจที่จะไปตรวจตราการได้ทุกแห่ง เว้นไว้
แต่ที่เป็นของเจ้าของเขาทำเอง เช่นแม่กลางจ้างเจ้าจันทร์ทำ
เป็นต้น เช่นนี้ ไม่ต้องไปเกี่ยวข้อง เว้นไว้แต่เจ้าของเขาจะ
มาขอให้เกี่ยวข้องก็ให้ช่วยดูแลตรวจตราให้ดีกว่าที่พระคลังข้างที่
ได้ตรวจอยู่แต่ก่อน

ศยามินทร์

ที่ ๒ / ๖๗

พระที่นั่งบรรณาคมสรณีย์

๓๒

วันที่ ๒ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๑๘

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจราช

ด้วยได้ทามกรมหมื่นนเรศร์เรื่องตลาด ซึ่งเธอบอกว่าถ้าจะต้อง
การก็ได้นั้น เธอจดหมายส่งแผนที่บอกราคามาตั้งที่ได้ส่งมาให้
ด้วย ตามที่วานดูก็จะเต็มราคา ควรจะสืบสวนให้รู้ค่าเงอน
กรมหมื่นมหิศรรับว่าจะสืบดูได้ ให้เอาแผนที่แลหนังสือไป
ให้ดูด้วย แต่การที่ขอไม่ได้ว่าราคากันตั้งนี้ อยู่ข้างจะเป็นความ
ลำบากแก่เรา ถ้าจะเอาไว้จะต้องว่าให้มีหลักฐาน อย่าให้เห็น
เป็นกตข

สยามินทร์

ถึง เสมอใจ

วันจันทร์นี้ น่าเห็นจะพอไปดูงานทางเรือได้ให้นัดพระ
สถิตย์แลนายด่านทางให้รู้เสียด้วย เจ้ากับพระสถิตย์แลเจ้าหมื่น
ไวยมากอยลงเรือที่วัดนเรนทร เวลาที่ไปบ่าย ๕ โมงครึ่งมีด
เสียก่อนไม่ทันดูงานทั่ว คราวนี้จะต้องให้ได้ลงเรือบ่าย ๔ โมง
ครึ่ง นี้ก็อยากจะออกไปขึ้นท่าวัดส้มเกลียง จะสำเร็จฤาไม่ไม่รู้

วันที่ ๒๑/๒/๑๑๘

วันที่ ๒๘ / ๒ / ๑๑๘

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจ

ด้วยเรื่องพลับพลาที่นานั้น แม่กลางขอให้เติมโรงสำหรับ
ทำครัว คือสำหรับทำครัวตัวเอง แลเตียงผู้นหลังหนึ่ง เพราะ
โรงเดิมที่ปลูกไว้นั้นเป็นที่สำหรับผู้นซึ่งตามไปด้วยอาไศรย แลใน
โรงนั้นจะได้ไว้ของต่าง ๆ ซึ่งจะต้องการใช้เป็นของเลว ๆ ด้วย
เข้าใจว่าสัก ๓ ห้องมีเตียงรอบ ๆ เตียง ๓ คำนก็พอ

อนึ่ง อยากจะให้มั่งปำสำหรับเตียงคนที่มาแขกตามริมคลอง
ส้มป่อย ใช้เสาไม้หมากและใบไม้ คือใบมะพร้าวใบหมากที่
ตัดลงกรูโหรง ๆ ก็พอ ต้องการจะให้ทันในวันสุกรน้ำ

อนึ่ง เรื่องนานั้นเข้าใจผิดกันไปหน่อยหนึ่ง เดิมได้บอก
แม่กลางว่าจะลองทำคุสั๊ก ๑๐๐ ไร่ก็ได้ แม่กลางเชื่อเอาว่าเป็น
จำนวนนา ๑๐๐ ไร่ ภายหลังเมื่อยพระยารองเมืองมาพูดว่ากว่า
๑๐๐ เห็นจะถึง ๑๕๐ จึงได้ตัดกล้าไว้พอ ๑๕๐ ครั้นวันนั้นพูดกัน
ได้ความว่านาถึง ๔๐๐ เสศ ได้มาบอกแม่กลางว่ากลัวจะขัดด้วย
เรื่องกล้า จะมีไม้พอ ถ้าจะทำต้องทำเป็นนาหว่าน ถ้าเช่นนั้น
ถ้าจะให้เช่า จะมีผู้ใครรับทำไม น่าที่จะไปตัดกล้าอย่างเดียวกัน
ถ้าจะต้องทำเป็นนาหว่านแล้ว ให้แม่กลางทำก็ได้ ให้หารอดู
กับพระยาราชรองเมืองด้วย

สยามินทร์

วันที่ ๒๒/๒/๑๑๘

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจ

ได้เห็นรายงานหม่อมราชวงศ์สมพูน ว่าพระอินทรรักษา
 พุนดินสำหรับปลูกไฟรมถนนลก นี้เป็นของไม่ควรจะทำแท้
 จะแก้ไขปลูกอะไรแทนเช่นถนนขี้ไม้ไม่ได้เลย ถึงว่าจะแก้ว่า
 โหน ๆ ก็จะต้องถมก็ขี้ไม้ไม่ได้ เพราะต้องไปขุดให้บัวดำกำเรียบ
 แลเปลืองเงินค่าขุด

ถนนลอสื่อยังมีขุดของอยู่อีก ๕ ราย เห็นว่าถ้าจะรอไปก็
 จะไม่ตกลงได้ จะขอท่วยการ ไซ้ว่าตัดถนนแล้วที่เหล่านั้นจะ
 เป็นประโยชน์ขึ้นได้ทันที เมื่อใดให้ลงมือเสียทีเดียว ให้พระ
 สติชัยปัก พระรักษาเทพเป็นนายค้ำ แต่ถ้ายกคนเดียวทำตลอด
 ถนน งานจะมากเหลือคา ก็จะแบ่งเป็น ๒ ค้ำ ๓ ค้ำ
 ทั้งที่ข้ามฟากคลองเปรมประชากรไป เงินเดือนพระยาเทเวศร์
 บอกให้ไว้ ๒๔ ชั่ง ถ้าเดือนละ ๒ ชั่ง ส่วนกว้างของถนนนั้นจะ
 ต้องใช้ตามแบบถนนกรมโยธา เพราะถนนนี้จะบรรจบสามเสน
 ด้านหนึ่ง ถนนพุดธิมาทด้านหนึ่ง ให้พระสติชัยเขียนแบบมา
 ให้ดูเสียก่อนด้วย

สยามินทร์

วันที่ ๒๕/๓/๑๑๘

ถึง เสมอใจ

ด้วยมากระทำในใจตกลงให้เกิดรักตั้งจำบั้นแล้ว ขอม
 เลิกตั้งนั่งคุกที่จะรายตามถนนพุดตาลในและถนนบ่วง ยกออกไป
 ไปรายริมถนนเขาทูล คือสายนอกกำแพงวังด้านตะวันออก ซึ่ง
 เดิมกะไว้จะปลูกต้นลำไย ฤๅจะคงเป็นต้นลำไยยกมั่งคุดเสียก็ตาม
 ถนนพุดตาลในเปลี่ยนเป็นปลูกต้นจำปาทอดจนถนนบ่วง แต่ถ้ำ
 จะหาต้นให้ของขนาดสัก ๒ ศอกก็บได้จะเร็วขึ้น เพราะเป็นต้นไม้
 ริมถนน แต่ก็จะต้องนับประมาณเสียว่าจะต้องใช้ กี่มากน้อย จะ
 หาได้ครบภาไม่ ถ้าแคลงว่าจะไม่ครบแล้วไม่ควรที่จะหาใหม่
 เพราะถ้าหาไม่ได้ครบ จะต้องเอาต้นเล็กบ้างใหญ่บ้างปนกันจน
 แกกจะไม่ไต่เห็นงาม สู้อาต้นในหม้อของเราที่มีอยู่แล้วเล็ก ๆ
 ไม่ได้ จะได้โตทันกันทั้งหมด แต่ต้องปลูกพร้อมกันทั้งถนน
 พุดตาลแลถนนบ่วง ให้กะที่ปักหลักไว้ให้ดู ระยะห่าง ๔ วา
 ฤๅหย่อนนั้นให้เหมาะกบปลายสวน ถ้ำต้นไม้ปลูกนอกเขตร
 พลับพลาเช่นนี้ ชั้นต้นจะต้องมีไม้รั้วล้อม หาไม้เจ๊กจะเหยียบ
 บั้นไปเสีย

ศยามินทร์

วันที่ ๓๐/๓/๑๑๘

ถึง เสมอใจ

ด้วยการที่จะปลูกต้นจ๊อบ ฟากตัวนี้ออกถนนพุดตาลนั้นไม่
 เฉพาะแต่ที่คนจ๊อบ คิดเห็นว่าตามทีกะเดยวนจะกันร่วรอบสนาม
 ก็แปลว่าวิ่งไปจดถนนพุดตาล แลดูที่ไปเสียกว่าครึ่งถนน จะ
 เหลือเป็นข้างนำ แต่ตรงหน้าปลับปลา ซึ่งจะไม่มอันใดนำดู
 มันเป็นทำปลับปลาสำหรับแต่ข้างในอยู่ไป ฝรั่งมั่งค่าไปเห็นก็
 จะไม่สู้ดี จึงคิดเห็นว่าที่ตั้งแต่ฟากตัวนี้ออกถนนพุดตาลไปจน
 ถึงแนวกำแพง จะต้องรีบถมเสียให้แล้วโดยเร็ว แล้วทำเป็นสวน
 ตามที่คิดไว้ พอให้เป็นลานข้างนำของปลับปลา แต่ดินซึ่งจะ
 ขุดขึ้นจากคลองรากกำแพงมาถมหน้าจะไม่พอ ด้วยมีร่องที่ขุดดิน
 ขนถมถนนลึกเสียมากแล้ว จะต้องให้พระยาเวียงในเอาดินใน
 สระนอกบรรทุกขนรางเข้ามาถมช่วยแรงด้วย เพราะรางนั้นก็
 ทอดอยู่แล้ว แต่รากกำแพงก็จะต้องขุด ต่เชื่อมก่อนขนมาเพียง
 เสมอดิน แล้วกันรั้วไม้ห่มากแทนกำแพงเป็นเขตรปลับปลาไว้
 ก่อนก็ได้ หาไม้ก็เป็นปลับปลาต่อทุ่ง ไม่มีขอบเขต แต่รั้ว
 นั้นควรจะทำโปร่งๆ ให้มาก แลออกไปข้างนอกให้เห็นการที่
 ดูจะเป็นขอบเขตชั้นนอกชั้นในเรียบร้อยดชน รวมมกตัดเข้าชน
 แนวรั้วที่ปักไว้ข้างอ่างหยกแล้วเดยวน คงเปิดถนนบ้วยไว้นอกรั้ว
 การที่จะก่อห้วยก่อเขากจะได้ทำเร็วชน ตกว่าที่จะถมสนามนอก
 กำแพงให้แล้ว จึงมาถมข้างใน เพราะกว่าจะถมเข้ามาถึง จะ

เห็นดินน้ำปลับปลากำเรียบสกปรกอยู่นาน เพราะเหตุว่าทางที่จะ
เข้ามาข้างขวามือจะเรียบร้อย ข้างซ้ายมือจะสกปรกแลเหมือนง
น้ำปลับปลา แลออกไปเห็นย่องแหง ๆ เว้า ๆ ก็ไม่งาม ให้คิด
กับพระยาเวียงใน จะผ่อนผันการอย่างไรได้ถ้าพอจะลงมือถม
ได้ก็ให้ลงมือทีเดียว

สยามินทร์

ป.ล.

ต้องมีประตูไม้ทำให้ชอบกล กั้นหัวท้ายถนนในเขตร้ว
สำหรับที่จะ ได้กันคนลเล้าลุมได้ ในเวลาที่ออกไปอยู่ที่ปลับปลา
นั้นด้วย ถ้าหากว่าไม่มีรั้ว แลยังไม่ได้จัดการรักษารอบนอก
มันคง มามากจนปลับปลาได้โดยง่าย ถ้ามีรั้วเสียแล้วรักษาแต่
เฉพาะประตูง่ายชน ร้วที่จะกั้นตามถนนซ่มมือเดียวไปคลอง
หลอดแก้งคเสียได้ จนกว่ากำแพงจะแล้ว เพราะถึงจะกั้น
รั้วก็ยังไม่คุ้มกันอันใดได้ข้าง ในก็คงออกเป็นเวลาอยู่เช่นนั้นเอง

สยามินทร์

ที่ ๖/๒๑๑

พระที่นั่งบรมนาคมสรณีย์

๓๒

วันที่ ๓๐ มิถุนายน ร.ศ. ๑๑๘

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจราช

ใบอนุญาตสวนในกำแพงได้ออกแล้ว ถ้าเจ้าของสวนมอบ
หนังสือให้ผู้ใดไปรับ ช้างเขตแดนให้เข้าใจตลอด

ถ้าจะให้ผู้ใดไปรักษาขอมให้ปลูกเรือนได้ที่ในสวน แต่
ต้องอยู่ในบังคับเจ้าพนักงาน คือ

๑. เรือนที่จะอยู่ได้นั้นต้องปลูกได้แต่เฉพาะริมถนนสาตี
แล ถนนซ่มจัน ห้ามไม่ให้ปลูกอยู่ในกลางสวนหรือริมถนนซ่ม
มือ แล ถนนโต

๒. เรือนที่จะปลูกนั้นห้ามไม่ให้ทำพินให้สูงมากจนกำแพง
จะบังไม่มีคแลห้ามไม่ให้มุงหญ้าทำฝาด้วยใบจากแลใบไม้ ต้องบัง
คับให้ใช้ฝากระดานหลังคาสังกะสีเป็นอย่างแล ฎาเจ้าพนักงาน
จะออกตัวอย่างให้ก็ได้ เรือนทั่วไว้ในข้อนี้ คือเรือนเบ้า

๓. ให้ทำเว็จหลังหนึ่งมีฝากันรอบถึงพื้นดิน ห้ามไม่ให้
ขุดหลุม ต้องใช้ถังเทตามลักษณะสุขาภิบาล

๔. ผู้ซึ่งจะเข้าไปอยู่ในสวนเหล่านี้ ต้องฟังบังคับบัญชา
เจ้า ในการที่จะแนะนำสั่งเสียการทั้งปวงในเขตที่เหล่านี้
นอกจากที่วามานี้ เจ้าของสวนจะปลูกจะตัดต้นไม้ขุดดิน
ถมดินในที่เขตแดนของตัวได้ตามชอบใจ จะปลูกเรือนในที่
แห่งใดแห่งหนึ่งก็ได้ ตามชอบใจทุกอย่าง
สยามินทร์

ป.ล.

รวที่จะกินสวนในเวลานี้ โกรจะกันก็ต้องยอมให้กัน เพราะ

เหตุที่เป็นความจำเป็นที่เขาจะต้องรักษาต้นไม้ต่อเมื่อจะทำรั้วหลวง
เมื่อไรจึงจะให้เลิกขว้างเสีย

จ.ป.ว.

วันที่ ๓/๔/๑๑๘

ถึง เสมอใจ

การถมอิฐถนน เข้าใจว่าเจ้าคิดจะถมถนนเบญจมาศก่อน
นั้นเห็นจะป่วยการ เพราะถนนปลายบ้วยปลายใบพอน จะไม่
แล้วได้โดยเร็ว สู้ถมถนนข่มมือไม่ได้เพราะถนนนั้นแล้วเสร็จ
ตลอดจนถึงคลองผดุง ถ้ายกตพานทรออกจากตพานเทเวศร์ ไป
ปลูกขึ้นในที่นั้นแล้วเมื่อใดก็เป็นอันข้ามได้ เวลาค่ำกลับเข้ามา
ในวัง หน่วเจ้าขมาทางถนนพฤทธิบาท ใกล้เคียงอีกมาก เว้นแต่
ก็ยังไม่ถมถนนเบญจมาศไม่ได้ ที่ว่าตามทีเห็นว่าจะแล้วได้เร็วกว่า
ถนนตพานก็ได้สั่งให้ทำที่ถนนข่มมือก่อน

ศยามินทร์

วันที่ ๔/๔/๑๑๘

ถึง เสมอใจ

คลองหลอดแก้วใหญ่ ต้องเปลี่ยนชื่อให้หลวงเจริญ เรียก
ว่า "คลองเม่งแสง" ให้ทำฉลากปักเปลี่ยนฉลากเดิม ตพาน
ถนนดวงตะวัน เรียก "ตพานกิมตง" ยี่ห้อพระบริบูรณ์ ตพาน

นำสวน เรียก “ตพานเซงฮวด” ยี่ห้อหลวงพิพิธภณฑวิจารณ์
 ตพานถนนข้างฮโน เรียก “ตพานง่วนหญู” ยี่ห้อพระภักดี
 ตพานถนนตรงเดือน เรียก “ตพานโปจู” ยี่ห้อพระพิศาล
 คลองหลอดแก้วน้อย ให้ชกค้ำน้อยเสีย ไซ้แต่ว่า คลอง
 หลอดแก้ว

วันที่ ๕/๔/๑๑๘

ถึง เสมอใจ

เรื่องตพานที่จดหมายมาน่ากลัวโยธาจะไม่มีเงินทำ เพราะ
 เป็นของถาวร ถ้าจะให้ทำเรื่องเรื่องจางจะเอาๆไม่ ถ้าจะเอา
 เรื่องจาง โยธาทำตพานเขาคงต้องเก็บ

ถนนข่มมือเหนือ ถนนเบญมาศเหนือ นอกคอเสื่อออกมา
 ต้องเป็นของโยธา ต้องคิดแบ่งเงินเป็นส่วนเสียด้วย

รู้สวนมีชื่อในกำแพง ที่ว่าจะให้เจ้าของทำจะเป็นต่างๆ
 ไปไม่งาม ให้ทำรั้วขังลวดของหลวงตลอดไป สูงสัก ๒ ศอกกับ
 ๕ กะพอ ให้คิดตัวอย่าง ฤาอย่างเดียวกับที่คิดไว้แล้ว รันให้
 เเตยลงมากก็ได้

วันที่ ๖/๔/๑๑๘

ถึง เสมอใจ

เมื่อจดหมายฉบับก่อนแล้ว ได้เดินออกไปดูที่สวนสวรรค์

เห็นต้นจำปาแขกอีกต้นหนึ่ง ทั้งกิ่งมากจริง แต่ยังไม่ใช้ได้ จะหา
 อนุคูเห็นจะไม่โตเท่า ถ้าจะเอาไปก็ต้องเอาไปทั้งคู่ ต้นพิกุล
 ถ้าทิ้งเห็นจะตายเหมือนกันที่ตายอยู่ต้นหนึ่งแล้วนั้น เรือนงามน่า
 เสียตายต้นกุหลาบจะว่ามันตายเองเพราะทรนร้อนไม่ได้ก็น่าสงสัย
 ตามกระถางเหล่านี้ถึงอดพิศขณ อีกสักหน่อยหนึ่งก็จะได้หอม
 ต้นพุทราแดง ไม่ได้ยัดออกไปได้เหมือนกันกับต้นกล้วยพฤษ
 แต่มิพยานที่เจ้าคงจะคิดเห็นได้ ว่าคาดฟ้าเรือนเจ้าสายแลเรือน
 นางสร ไม่ผิดอะไรกันกับที่นี้เขาปลูกกุหลาบได้ดอกโต ๆ
 พุทราแดงก็เลื่อยขนโค้งเต็ม กระถางแลโค้งก็อย่างเดียว
 กันกับของเรา แต่ของเราไม่ขึ้น เห็นท่วงที่ที่จะเป็นได้ดีแต่
 ต้นโศกแลจำปีที่ทันทานมาก ถ้าจะเล่นจำปี ควรจะทนเล่นต้น
 เล็ก ๆ ขนาดในหม้อ ให้มันค่อยโตค่อยไป ถ้าโศกก็เท่าขนาด
 ที่ปลูกไว้๒ ต้น คุณามดี

สยามินทร์

วันที่ ๗/๕/๑๑๘

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจ และ พระยาเวียงใน
 กรมหมื่นดำรงแจ้งว่าอีกประมาณสัก๓ วันต้นยางที่สั่งให้ขุด
 จะได้ลงมาถึงบ้าง ที่ซึ่งคิดไว้ว่าจะปลูกนั้น คือที่นอกกำแพง
 ด้านตะวันออก พ้นจากถนนเขาตลอดออกไป ฟากคลองลำน้ำ
 ข้างเหนือ แถวข้างเหนือริมถนนช่างฮี จับเสมอแนวกำแพง

วังด้านเหนือเป็นแถว ต้น ระยะห่างกันต้นละ ๑๐ วา แถวที่ ๒
 ลงมาข้างใต้ ห่าง ๑๐ วา แถวที่ ๓ ที่ ๔ ก็ให้ห่าง ๑๐ วาเหมือน
 กัน เข้าใจว่าจะปลูกได้เพียง ๔ แถวเป็นอย่างมากตลอดออกไป
 จนกระทั่งถึงถนนสก คงเป็นราวแถวละ ๒๐ ต้น ๔ แถวก็นับ
 ๘๐ ต้น ข้อสำคัญที่จะต้องระวัง ก็คือต้องให้แถวตรงกันทั้ง
 ทั้งแนว เมื่อแลไปตามตรงแถวแลทะแยงก็ให้เห็นต้นตรงกัน
 ทั้ง ๔ ต้น อย่าให้เอียงกันได้เลยเป็นอันขาด เพราะถ้าต่อไป
 ภายหน้าต้นโตขึ้นแล้ว จะตัดไม้ที่มีอยู่เดี๋ยวนี้ออกเสีย ให้เป็น
 พินเคียน ข้างบนกิ่งประกันตลอด ที่ในเวลานี้ยังไม่ได้ถ่ม
 จะต้องพูนดินขึ้นปลูกไว้ให้สูงได้ระดับ ให้พระยาเวียงในเป็น
 นำที่พูนดินแลปลูกต้นข้างนี้ด้วย ถ้าได้มามากเกิน ๘๐ จะข้าม
 ฟากคลองเปลมไปปลูกตอนนอกให้ได้แถวเหมือนกัน ให้พระ
 อินทรรักษาเป็นเจ้าหน้าที่

ให้พระยาเวียงใน ลงมอวัดที่ปักหลักพูนดินไปเสียทีเดียว
 ศยามินทร์

วันที่ ๑๕/๔/๑๑๘

ถึง เจ้าหมื่นเสมอราช

ปามแลมพร้าวต่างๆ ซึ่งมาแต่ยาวาบังยุโรปบ้าง ที่เปลี่ยน
 กระถางแล้วรากก็เต็มหมดไม่มีที่จะงอกขึ้นได้อีก ที่ไม่ได้เปลี่ยน
 กระถาง อย่างทนรากก็ขึ้นมาพ่นดินถึงกับ ๑ กิม เพราะเช่นนั้น

กระถางที่จะเปลี่ยนต้องสูงกว่ากระถางเดิมถึงคืบ ๑ ถ้าเป็นต้นไม้
เล็กที่ไม่มีแรง ถูกดินเหนียวรัดแคะไม่ออกต้องค่อย รากใน
นั้นก็ไม่มี เหลือข้างเดียวบ้าง สายเดียวบ้าง ในการที่จะรักษา
ต้นไม้เหล่านี้ไม่ให้ตายในแล้งน้ำ มีอย่างเดียวแต่จะต้องเปลี่ยน
กระถางเปลี่ยนดิน แต่ดินได้ไม่พอที่จะเปลี่ยน ก็กับกระถาง
สูญหายไปเสียมาก ขอให้ตั้งเผาดินใหญ่เสียสักคราวหนึ่ง ให้
ได้ทำให้ตลอดในรูดนี้ แลจะต้องใช้ถังแทนกระถางโดยมาก
ด้วยใหญ่เกินขนาด เห็นจะถึง ๖๐ แต่เรื่องดินเป็นสำคัญ
ขอให้รีบเผา

วันที่ ๒๑/๔/๑๑๘

ถึง เสมอใจ

ด้วยเจ้าสายบ่นว่าสวนบัวถมดินช้านัก ดินหลวงเจริญก็หมด
แล้ว พระวิสูตรได้ถมๆไม่ ถ้ายังไม่ได้ถมของให้เร่งถม การ
อ่างหยกเองอยู่ข้างจะช้ำมาก ดินเกาะขุ่อกก็ยังไม่สำเร็จ ต้นพิกุล
แลต้นไม้ต่างๆ ที่ควรจะชำจะปลูกได้ในเกาะนั้น ก็จะไม่
เสียหาย

อนึ่งวันนี้ได้ไปดูถนนดวงเดือนนอก แลถนนไปบ่อน ทำ
เร็วแลดีมาก ควรจะสรรเสริญพระยาอร่าม แลทางที่ตัดทิ้งปวง
ก็เหมาะเจาะดี น่าจะชมเจ้าหมื่นไวย ท่วงที่จะคิดสนุกได้ เห็น
ว่าโรงที่จะทำขน ควรจะทำปลายถนนดวงเดือนข้างแม่น้ำขนมา

จนถึงถนนไปบ่อนได้ทั้งสองฟาก เป็นอันเชื่อแน่ว่าคงจะมีคน
 เข้า ถึงต่อมาก็มักหวังใจเป็นอันมาก ถนนแยกไปบ่อนนั้นยัง
 ไม่มีชื่อ กรมสรรพศาสตร์เรียกเป็นถนนดวงเดือนจนไม่เข้าใจ ถ้า
 ไม่ตั้งชื่อเห็นจะเป็นถนนไปบ่อน เพราะจะเรียกว่าถนนไปตลาด ๆ
 ก็เป็นความลับ ไม่แลเห็นที่ไหนเลย เพราะฉะนั้นควรจะตั้งชื่อเสีย
 ให้เรียกถนนดาวข้าง แทนที่จะเปลี่ยนเป็นดวงดาวแต่ก่อน ให้
 เขียนฉลากปักเสียทั้งถนนดวงเดือนนอกแลดาวข้าง ดวงเดือน
 นอก คือ ตั้งแต่ถนนสามเสนถึงแม่น้ำ ดาวข้างตั้งแต่ถนน
 ดวงเดือนนอกไปจนท่าริมตลาดแยกหนึ่ง ไปท่าในคลองสามเสน
 แยกหนึ่ง

ตพาน้ำท่าตลาด คือ ปลายถนนดาวข้างที่จะต้องเป็น
 ของเราทำเอง เพราะไม่เป็นถนนหลวงแท้อยู่ แต่ปลายถนน
 ดวงเดือนแลชายส์ ที่จะเกณฑ์ให้กรมโยธาทำได้ ขอให้บอก
 ให้รู้ว่า ท่วงที่จะต้องทำยาวมากฤๅประการใด ถนนชายส์รู้อยู่
 จะต้องทำยาว แต่ถนนดวงเดือนนอกไม่ได้ลงไปดู ถนนดาวข้าง
 จะต้องทำยาวสั้นเพียงใดขอให้บอกให้รู้เหมือนกัน

ที่แผ่นดินฟากถนนข้างตัวนี้ออกซ่งซ่อ ๆ ไว้ มีบาญชีแล
 หมายแผนที่ดีด้วยหรือไม่ ให้ทำบาญชีแลหมายแผนที่เสียให้หมด
 ถูกที่ซ่งบาง ๆ จะเกิดที่หายต้องเป็นความเช่นน้ำวัดราชบูรณ เพราะ
 การที่เปลี่ยนแปลงไปมาก ยากที่จะสังเกตว่าที่เดิมอย่างไร

ศยามินทร์

วันที่ ๒๒/๔/๑๑๘

ถึง เสมอใจ

เรื่องนิกแล้วอย่าลืมเสียอีก หลายสิบครั้ง คือ คั่นดินที่
ปลูกต้นไม้ไว้ จำต้องปลูกหญ้า หากไม่ดูสภาพรถข้างหนึ่ง เขียว
ข้างหนึ่ง ก็จะต้องให้มีคนสำหรับเดินถอนต้นไม้ ตั้งแต่หน้า
กล้วยลงไปจนใบเล็ก ๆ น้อย ๆ สัก ๒ คน เดินทั่วไปวันละเที่ยว
กว่าพืชพันธุ์ของไม้เหล่านั้นจะสูญ ดีกว่าที่จะทิ้งไว้นาน ๆ จึงถอน
ทีหนึ่ง ซึ่งรากโคเสียแล้ว ต้องถึงจุดดินกระจายกระจาย ฤๅตัด
แต่พอเสมอดินก็กลับงอกขึ้นอีก ผู้ที่จะดูการเช่นนั้น ต้องการ
คนตาขี้แต่เห็น ถ้าตาเป็นเหน็บแล้วเดินวันละ ๑๐ เที่ยวก็หา
ประโยชน์ไม่ได้

ตพานที่พวกผู้หญิง ๔ คนรับทำนั้น ยังนึกซื้อไม่ออก แต่
ควรจะให้ทำตพานข้ามคลองลำน้ำตรงถนนพุดตาล ส่วนตพาน
อ้อม พระเจริญจะทำการให้ทำที่ตพานข้ามคลองเม่งแสง ต่อหลอด
แก้วตรงถนนบ้วย แลควรให้ซื้อตพานเม่งแสงด้วยตพานนั้น ถ้า
เปิดทำนบควรจะต้องเร่งทำตพานไปพลางเสียทีเดียว เมื่อไปดู
ทางน้ำสวนถนนข้ามมือ จะได้ข้ามมาได้ใกล้ ๆ เป็นทางข้างใน
เดินเป็นต้น หากไม่ต้องไปข้ามถึงตพานถนนในพร

สยามินทร์

วันที่ ๒๕/๔/๑๑๘

ถึง เสมอใจ

อรไทยขออนุญาตทำตพาน้ำที่บ้านโป๊ยเข็ อนุญาต

วันที่ ๒๕/๔/๑๑๘

ถึง เสมอใจ

เรื่องปลูกหญ้า คุ่ออกซาๆ ไป เพราะไม่มีใครรู้สึกต้องการ
 ด้วยตาเราเห็นราบๆ ก็พอเสียแล้ว เข้าใจเสียว่าหญ้าสำหรับแต่
 ไขปูสนามอย่างเดียว ความจริงจำจะต้องทรงไว้ในใจว่า เกิดมา
 เป็นแผ่นดิน นอกจากที่ริมโคนต้นไม้แล้ว ถ้าพอปลูกหญ้าออก
 ต้องปลูกทั้งสัน การที่จะปลูกหญ้าไม่จำเป็นที่จะต้องรบบร้อน
 เพราะการอนมมากก็จริง แต่จะทิ้งไว้จนตกลึงรดแล้ง จะหาพืช
 พรรณหญ้าก็ลำบาก ต้องไปไกล ปลูกเปล่าก็ไม่ได้ต้องรดน้ำ
 ควรจะรีบเร่งปลูกเสียในฤดูฝนนี้ ขอให้คิดอ่านปลูกหญ้าในที่ซึ่ง
 ควรจะปลูกได้แล้ว คือคั่นคลองตลอดแก้ว เกาะสน เกาะกวาง
 เว้นไว้แต่เกาะยู่ ซึ่งยังไม่ได้ทำเรียบ ปางอ่างหยก คั่นอ่างหยก
 คั่นถนนบ้วยที่ปลูกต้นพิบูล ลานปลับปลา ให้จัดการแลบออก
 ตักเดือนตามน้ำที่ ให้เร่งลงมือปลูกเสียโดยเร็ว

อนึ่งเรื่องที่จะแหะช่องในสนามหญ้า ปลูกกุหลาบนั้น
 มีสเดอ ชั้นเดอรู้สึกเข็ยนมากยังไม่ชอบใจ แต่ยังไม่ได้อุคเอ็ยค

เพราะเป็นเวลาฝนตกเลอะเทอะเสีย ขอให้พระสภิตย์นำไปให้
 คูใหม่ และให้เรียกอนุชาติไปด้วย-----รับไปบ้างแต่
 เหลวๆ เห็นจะไม่ควรหมาย เอาไว้เมื่อได้มาจึงค่อยใช้
 ศยามินทร์

วันที่ ๒๕/๔/๑๑๘

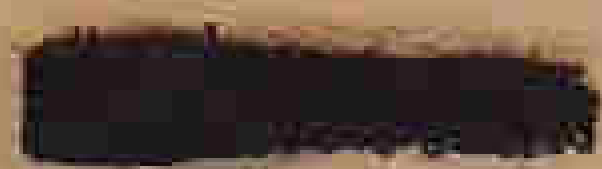
ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจ

ด้วยได้รับหนังสือเรื่องทำตพานนั้นแล้ว

ได้พูดกับพระยาเทเวศร์ ตกลงเป็นกรมโยธาจะรับทำทั้ง

๓ ตพาน

วันนี้ได้พบมิสเตอร์เวตคาแนก พูดถึงเรื่องเงิน
 พระคลังข้างซ้ายทนต้องออกลงทุนให้กรมโยธาทำการ แยกออก
 ความเห็นว่าไม่ควรที่จะออกทดลองให้ ควรจะสั่งให้เสนาบดี
 กระทรวงคลังหาเงินให้พอใช้ ถ้าการตกลงกันเช่นนี้ได้ ก็จะ
 เป็นการสะดวก แต่ที่จะทำการกับพระคลังมหาสมบัติ จำเป็น
 จะต้องมีงบประมาณ บรรดาการที่เราทำในหน้าที่ของกระทรวงโยธา
 เดียวนี้ จะประมาณได้หรือไม่ ว่าจะเป็นราคาอย่างไร ถ้าคิดทำ
 ประมาณราคาได้ จะเป็นอันเบิกเงินคลังได้ นอกจากงบประมาณ
 พอสมควร

แต่เรื่องตพานที่คิดว่าจะให้มีโรงสองข้างด้วยนั้นเข้า ที่มาก
 คนคงจะชอบอยู่ เพราะมันขนลงไปอยู่ในน้ำ

[redacted] เข้าใจว่าเป็นโรงชั้นเดียว ข้อแคบ ๆ หน่อยหนึ่ง
 คงจะได้ราคาดีมากกว่าบนบก แต่ถ้าจะทำเช่นนั้น ต้องทำเป็น
 ของเรา จะไปเกี่ยวเอาเงินคลังเห็นจะไม่ได้ เห็นว่าตพานที่ถนน
 ดาวช่าง จะทำเช่นเช่นนั้นทีเดียว ก็น่าที่จะไว้ใจได้ว่าจะดี แต่
 ถนนอื่น ๆ รอไว้ฟังดู ทำทางจะดีจึงค่อยทำเป็นความถี่ดีมาก
 ที่ตพานยาวเหลือเกิน บัวยการเปล่า ๆ ควรจะให้ได้ประโยชน์
 เสียบ้างดังนั้น การที่จะทำศาลาที่ปลายตพานนั้นดีกว่าทำต้นตพาน
 จริงดังว่า

เรื่องไฟฟ้าตามถนน ก็ได้พูดกับพระยาเทเวศร์แล้ว เขา
 เขารับว่า ถึงว่าไฟที่จุดอยู่ทุกวันนี้ จะเอาเงินไปพลางก็ได้ เว้น
 แต่ถ้าจะจุดมากเกินเสสเงินที่เหลือ จึงรอไว้เองประมาณปี
 งบประมาณนั้นจะตั้งเป็นไฟจุดถนน ถ้าจุดสิ้นเท่าใดให้กระทรวง
 ว่างส่งจำนวนไปรับเงิน-----จะได้ส่งกรมพิทยให้รับเบิก
 ให้ตามที่ตกลงกันนั้น

ศยามินทร์

วันที่ ๒๗/๔/๑๑๘

ถึง เสมอใจ

เรื่องตพานลงน้ำ ๓ ตพานนั้นกรมโยธาเขารับจะเป็นผู้ออก
 เงินให้ แต่ตพานดาวช่างเจ้าทำสิ้นเงินเท่าไรขอให้ให้มาบัญชี จะ
 จ่ายเงินให้ พระยาเทเวศร์ยังมีความเห็นต่อไปว่าอีก ๒ ตพานนั้น

ถ้าทำเสียด้วยที่เดียวได้ก็จะดี สิ้นเงินเท่าไร จะบังคับงบประมาณ
ให้ อีกในยหนึ่ง ถ้าจะหาเงินได้ในปีนี้ เช่นมิสเตอร์เวตคาร์
แนกว่า ก็จะเป็นอันแล้วไปได้ไม่กตักบังงานซึ่งจะทำขึ้นใหม่ใน
ปีนี้ จึงเห็นว่าถ้ามีงบประมาณเบรคการซึ่งเป็นส่วนที่เราให้
เงินพระคลังข้างที่ทรงกรมโยธามากน้อยเท่าใด เป็นราย ๆ
ให้รู้ประมาณเงินเสีย ควรจะได้เงินในปีนั้นเท่าใดก็จะได้ว่ากล่าว
หาเงิน การที่จะต้องประมาณนั้นคือ

ตพานน้ำ ๓ ตพาน

ถนนข้างฮนอก

ถนนดวงเดือนนอก

ถนนดาวข้าง

ถนนราชวัด

ถนนชีว

ถนนคอเสือ

ถนนปลายพฤษภาท

ถนนเบญมาศนอก

ถนนเบญมาศใต้

ถนนข่มมือนอก

ถนนข่มมือใต้

ถนนดวงดาวนอก

ถนนดวงดาวเหนือ

ถนนข้ามมือหนุ

ถนนข้ามมือเหนือ

ถนนพุดตาลนอก

ถนนพุดตาลเหนือ

คลองท่อทอง

คลองรางเงิน

คลองเปรมประชากร

ให้รู้เป็นประมาณว่าจะต้องให้เงินสักเท่าใด คิดแต่การ
 ชวบน ถ้าการอันใดซึ่งคนเน่าจะไปถึงปีน้า บอกแยกกันไว้เสีย
 ปูกตั้นไม้ตามถนนเหล่านี้ควรจะคิดค่าจ้างไว้ในนั้นด้วย ให้รีบ
 ทำเสียให้แล้วโดยเร็ว.

วันที่ ๒๘/๔/๑๑๘

ถึง เสมอใจ

เรื่องต้นไม้ พระยาภาสจทดหมายมา ๒ ฉบับ ได้ส่งออก
 มาด้วยแล้ว ให้แต่งคนไปเลือกขุดตามที่จะใช้ได้

วันที่ ๑/๕/๑๑๘

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจ

ด้วยได้มาตรวจเรื่องโรงจันทน์ ตามที่ได้ไปดูที่มาเมื่อ
 วานนี้ ตกลงใจแล้วว่า จะต้องตั้งตำราว่าบรรดาโรงจันทน์ที่

อยู่ในสวนดุสิต จะต้องย้ายออกไปอยู่นอกเสียให้หมด เพื่อจะ
 ได้กันโสโครกด้วย แลจะได้เป็นเขอล่อให้ไปติดในถนนซึ่ง
 อยากจะให้ติดนั้นด้วย บรรดาเงินกุศลทำงาน โกลข้างเหนือ ให้
 ไปตั้งโรงถนนราชวัด บรรดาที่ทำงานโกลข้างใต้ให้ไปตั้งโรงที่
 ถนนคอเสือ

โรงที่จะทำข้างถนนราชวัดนั้น ให้ห่างขอบถนนเข้าไปไม่
 ต่ำกว่า ๖ วา แลให้ปลูกยาวขวางถนนลงไปหาคลองสามเสน
 ครัวแลเว็จ ให้อยู่แถบข้างคลอง แต่อย่าให้ออกไปถึงริมคลอง
 ให้เป็นที่โสโครก ให้พวกแจ็กอาบน้ำในคลองสามเสน

โรงที่จะตั้งนั้น จะตั้งได้ก็ โรงตรมแต่เก่าแก่แลจำนวนเงิน
 จะมามากน้อยเท่าใด ที่ซึ่งจะปลูกโรงนั้นต้องเป็นที่สวนออกไร่ ไร่
 ถึงจะแทรกอยู่ในหว่างที่ซึ่งจะพระราชทานก็ตาม เพราะเงินเหล่านั้น
 ไม่ได้เป็นคนจะตั้งมันอยู่ เมื่อเลิกงานแล้ว ที่เหล่านั้นก็คงตก
 อยู่ในส่วนแบ่งปัน ที่ต้องการจะเอาไปตั้งรายไปตามถนนเช่นนั้น
 ประสงค์จะล่อให้มีการซื้อขายติดในถนนนั้น จะต้องคิดอ่านตั้ง
 โรงแถวริมถนนเล็ก ๆ เตย ๆ เป็นระยะ ๆ ตามที่จะตั้งได้ ให้คน
 เข้าไปเช่าขายของพวกเงินเหล่านั้น คิดค่าเช่าแต่ถูก ๆ ล่อให้
 ค่อยติดไปที่ละน้อย ตามแต่จะเป็นไปได้-----ที่ว่าเท่านั้น
 เห็นว่าพอที่เจ้าจะเข้าใจประสงค์ตลอดแล้ว ให้ลงมือคิดจัดการ
 ไปตามลำดับทีเดียว

โรงเจ็กเหล่านี้น่าจะต้องการอยู่แล้ว เช่นกรมจรัศ
ก็คิดอ่านจะรื้อ ที่ขาดหลวงกร่างโรเว เห็นว่าพอจะกวาดต้อน
เอาได้-----เมื่อได้กะการอย่างไรแล้ว ให้บอกให้ทราบ
ด้วย

ศยามินทร์

วันที่ ๒ สิงหาคม ร.ศ. ๑๑๘

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจ

ด้วยได้รู้จากคึก ว่าโรงที่โยธาราชทำให้กุดีเช่าคนอยู่ไม่มีใคร
เต็ม เพราะห่างจากงาน แล้วว่าต่อไปภายนอก งานที่จะทำก็คงมี
อยู่แต่พระที่นั่ง แลทางคลองเปรม ถ้าไปทำโรงให้เช่าทางถนน
ราชวัดห่างงานไปกลัวจะไม่ดีด ฤาเป็นการลำบากแก่พวกเจ็ก
เมื่อผสมกันกับความคิดเจ้าที่จะทำเป็นโรงแถวริมถนน ถ้าเช่น
นั้นแล้วทำเสียแถวริมถนนไปพรง่ายกว่าแลเชื่อมั่นได้ แต่จะ
ต้องทำเป็นแบบเดียวกับที่จะทำแล้วตรงปากถนนซางฮี้ ซงคน
อื่นเขาทำห้องละ ๔๓๐ บาท แต่คึกทำ ๔๕๐ ได้ได้สวนดู ได้
ความว่าซงราคาผิดกันเช่นนั้น เพราะที่อื่นเขาได้เงินลวงนำไป
เปล่าๆ แต่ที่คึก ถ้าแก่ต้องไปใครเอาอะไรๆ มาเป็นจ่านำไว้เท่า
เงินลวงนำก่อน จึงให้เงินไป คึกก็ได้อยู่เพราะงานของเราทำมาก
แต่โรงเช่นนั้นให้กุดีเช่าจะได้ค่าเช่าน้อยไปฤาไม่ ขอให้คิดดู
อนึ่งมีความวิตกด้วยเรื่องไฟ เพราะเจ็กกะไฟดูไม่ดีหลาย

อย่าง ตั้งต้นก็จุดตเกียงในมุ้ง ไฟลุกขึ้นแล้วก็ไม่ดับเลขหนี่
ที่สามเสนก็ไฟ ถ้าเกิดไฟขึ้นแล้วไม่มีใครช่วย จึงได้บอกไปที่
พระยาชลยุทธ ให้ตั้งกองดับเพลิงทหารเรือไว้กองหนึ่ง ขอให้
กรมพระราชสุขสบไว้สำหรับสเตรขึ้นโปลิศด้วย แลให้นัดหมายกับ
ที่พระยาชลยุทธ ในการที่จะบอกเหตุการณ์ไปช่วยกันให้ทัน ใน
เวลานั้นาร่องข้างถนนมี ก็จะไม่พอเป็นไร ถ้าต่อไปภายหน้า
ปลูกโรงกร่อมเสียหมด จะเกิดขัดสนบ้าง เรื่องนี้จะแก้ไข
อย่างไร ได้สั่งให้คิดหารอกับเจ้าด้วย

อนึ่งเรื่องโรงสูบน้ำ ซึ่งจะเอามือเรือไฟใช้แทนดังตามที่
คิดไว้ก่อนนั้น เห็นควรจะทำเสียให้แล้วเสร็จ ก่อนแล้ง ที่ซึ่งจะ
ตั้งนั้น ควรจะตั้งที่ลัดบ้านท่าวนางออกไปที่นอกกำแพง ซึ่งจะ
เป็นส่วนแจ่มนั้น ใช้สูบน้ำจากคลองลำน้ำก ที่ตั้งนั้นก็ควรจะใช้
แต่เพียงเสาไม้หลักแพ เพราะเป็นของจะรื้อ ท่อควรจะใช้่าง
มาบนดินให้โดยมาก จะต้องฝังก็แต่ที่จะผ่านถนน มาตั้งก็อก
ไว้ใช้เฉพาะแต่รดต้นไม้อย่างเดียว จึงจะรับน้ำแล้งอยู่ หากไม่
นำแล้งน้ำในคลองก็จะแห้งโดยมาก เวลาที่ควรรดต้นไม้หน้าแห้ง
เสียก็ต้องไม่ได้รด แล้วยุขการแรงมาก ถึงใบเดียวกลัวจะไม่
พอเสียอีก เพราะสวนนั้นขยายอยู่เสมอ ท่อจะข้ามคลองให้วาง
แอมมารีบพนักตพาน เมื่อพบพระยาชลยุทธจะได้พูดการเรื่อง
นี้ด้วย

ศยามินทร์

วันที่ ๕ สิงหาคม ๑๑๘

ถึง เสมอใจ

เรื่องต้นพุทชาดดอกใหญ่ ซึ่งยังไม่พอปลูกตามริมอ่างหยก
นั้น ขุดที่บ้านทรมสงวนว่าดินร่วน เจ้าสายบอกว่าที่วังกรมหมื่น
ภูมินทรบ้าง ไม่เป็นขเท้า แต่ถ้ำหากว่าไม่พอ ยังมีที่บ้านเนื่อง
พระพิศาล แต่เป็นดินขเท้าเหมือนกัน

อนึ่งมม่วงที่เรียกไข่เหี้ย ที่ตาพ่อกำไม้หรือใครมาให้
คามากทั้งหวานทั้งมัน น่าจะได้พืชพรรณศรีมาปลูกที่สวน นึกวิตก
แต่่มม่วงที่เลือก เอาแต่ต้นโตๆ มาปลูก กลัวจะใคร่ได้พรรณศรี
ถึงต้นไม้อื่นๆ คือลำไยเป็นต้นก็เหมือนกัน แต่เป็นการจำเป็น
ก็ต้องทนเอา แต่ควรจะหาพรรณศรีไว้ปลูกในสวนบ้างจะได้ไม่
ต้องซื้อ เขาว่าลำไยที่ทำถนนดวงเดือนต้นนี้ แต่จะต้องตัดทำ
โรงแถว ให้มอบพระยาประจักษ์คอนเสียบ ให้สิ้นทั้งต้นก่อน
จึงค่อยตัด ตามที่ว่าเข้าใจว่าโตเกิน ๖ นิ้ว

สยามินทร์

วันที่ ๗/๕/๑๑๘

ถึง เสมอใจ

ต้นแก้วเรอนกลมแถวหน้าแนวอ่างหยก พิศเพราะดูไม่เข้าที่
ถ้าเอาเข้าปลูกในที่ไม้แจ่งรอบตัว ก็คงจะเสียเรอนแถว
ต้นไม้ตัดกลมเช่นนี้ คู่มันวัดๆ อยู่อย่างไรไม่รู้ เห็นจะเป็น

เพราะไปเคยเห็นที่ยุโรป มักมีตามวัดแลสวนโบราณๆ จึงเห็น
 ว่าถ้าเอาไปปลูกตามรอบโบสถ์วัดกุสิดจะดีกว่า ปลูกแถวขอบ
 ถนนในกำแพงแก้ว ทางถนนเข้าไปสักสอง ๑ พอหมดเรือน
 กลมของต้นไม้ นอกต้นไม้ป่า หน้าตาที่วัดนั้นจะคล้ายสดชื่นชน
 สักหน่อยหนึ่ง เพราะเวลานี้ดูโบสถ์ก็คร่ำ ถนนก็กะหยอกกอก
 แยก พนแผ่นดินก็กำเริบเรกเรว เดินผ่านมากออกเหนื่อยๆ
 ไน้ตา ถ้าหากว่าจะพอปลูกรายเข้าไป ตั้งแต่หัวถนนข้ามคลอง
 ร่องไม้หอมตรงเข้าไปจนถึงกำแพงแก้วด้านหน้า แลตั้งแต่แนว
 กำแพงแก้วด้านหลังไปจนถึงคพานข้ามคลองแผ่นกระจกได้ด้วย
 ก็จะดี ถ้าหากว่าแถวหน้าไม่พอ ตอนแถวในที่ล้อมต้นไม้สักอยู่
 หง ๒ ข้างนั้นไปด้วยก็ได้ ให้อลังเสียวให้เสร็จทีเดียวไม่ต้องคอย
 ระยะเวลาห่างกันสัก ๖ สอก ๗ ๘ สอก พอสักนั้นก็ต้นไม้ป่าก็ตาม
 ถ้าไม่แน่ใจกะปักไม้ไว้ พรุ่งนี้ไปดูแล้ว มรณนได้ลงมือปลูก
 ที่เดียว ส่วนที่ที่ปลูกเต็มนั้น ถ้าเป็นต้นกรรณิกานเส้าแล้ว
 ช่งทนมรมได้จะดี ต้นเส้าเหล่านั้นไม่ควรจะต้องหาถึงใหญ่โตอันใด
 ต้นขนาดสอกเสศซังมีซุมๆ ลานที่ปลูกจะมีอยู่มาก ให้ออกไป
 ฤกษ์นัดที่อื่นอีก

เรื่องปลูกหญ้าจะออกเห็นข้างแจ็กเช่นเจ้าปลูกดีเสียแล้ว ผ
 พายปลูกดูประดักประเดิดเต็มที แต่อันที่จริงก็เป็นที่คนดูแลไม่
 ใครจะได้ตรวจตราด้วย

เรื่องเครื่องมณฑลคหญาขอให้ส่งเข้ามา แลพยายามใช้ให้ได้
 จริงๆ เมื่อครั้งสวนสราญรมย์แลสนามหญ้าน้ำพระที่นั่งจักรกรรสัง
 มากใช้ไม่ได้ การที่ใช้ไม่ได้นั้นได้พิจารณาเหตุแล้ว
 [redacted] เสียเพราะเวลาตัดแล้ว ไม่ได้เก็บ
 เข้าในร่ม ถูกน้ำค้างถูกฝนสนิมขึ้น ครั้นพอเป็นสนิมเช่นนั้นก็
 หายคม แลผิดพลากไปถึงจับเอาต้นหญ้าขึ้นมา เลยดกลงว่า
 เสียใช้ (ไม่) ได้ แล้วไม่ได้คิดแก้อันใดต่อไป ถ้าจะเป็นแต่เอา
 มาใช้ไม่คิดแก้อันใดแล้วก็ไม่ควรจะใช้ ใช้หวดเองง่ายกว่า
 ดันแก้วท้าวข้างต้นนั้นถ้ากะเหมาะแล้วให้ปลูกเสียบที่เดียว
 ทักจะอยู่ในขาละสัก ๕ ต้น
 บังมอกเรื่องหนึ่ง ทักจะต้องเป็นเรื่องออก กระชับๆ ไป
 ก่อน-----

ศยามินทร์

วันที่ ๕/๕/๑๑๘

ถึง เสมอใจ

ด้วยตั้งแต่ไปเห็นถนนเบญจมาศ ที่แลกลับออกไปจาก
 พระที่นั่งคธมากก็เกิดความรำคาญ การที่จะรอไว้แก้ต่อหน้า
 จะเกิดมีข้อขัดข้องใหญ่ขนอย่างหนึ่ง ด้วยเรื่องถนนที่จะเข้ามา
 ในเมือง ถ้าตัดตรงปลายถนนเดี๋ยวนี้ จะแก้ตอนในต่อไปก็
 ไม่ได้ ปลายจะไปเกิดเหวียงขนอีก อีกประการหนึ่งตาม

แผนที่สงครามนเรศร์ทำ ถนนสายนั้นเฉพาะไปลงที่คลองบาง
 ขุนพรหมคดเป็นลูกตาล ถนนวางลงไปใ้ในคลองจะต้องถมคลอง
 มากไม่ไม่น้อย แลใช่แต่เท่านั้น ยังจะต้องขุดคลองนั้นย้าย
 ไปให้ทูลถึงกัน เพราะเป็นคลองใหญ่ทางเรือเดินมีความอึดอัด
 อยู่แล้วด้วย ถ้าถนนชักขึ้นไปข้างตัวนอก ๕ วาเช่นเจ้าหมื่น
 ไวยว่า เป็นอันพ้นจากคลองที่เป็นลูกตาลนั้นชั่วแต่จะต้องทำ
 ตพานข้ามคลองบางขุนพรหม เบาทเงินลงเป็นอันมาก แต่น่า
 กลัวปลาทนถนนซึ่งจะไปต่อกับกรอกดินสอ จะต้องโอนคตมาก
 สักหน่อย การเป็นเช่นนี้ ถ้าจะแก้ถนนเบญมาศ แก้วเวลานัด
 กว่าที่ถึงกระทงอิฐหักแล้วเสร็จ แลไปขัดข้องในใจด้วยเรื่อง
 ถูกบ้านพระยาราชซึ่งว่าไว้ว่าจะไม่ให้ถูก แลก็ต้องยกย้ายลำบาก
 จะได้อย่างหนึ่งก็แต่แก้ถนนเบญมาศเสียให้ตรงไปจนถึงหลังสวน
 พระยาราช แล้วยกกลางข้างตัวนอก ไปบรรจบถนนเก่าที่ทำ
 แล้ว ตพานที่ทำไปพลางก็จะไม่ได้เสีย ส่วนถนนฟากข้างบ้อม
 ก็ตัดผ่าบ้อมเข้าไปให้ตรงถนนเบญมาศตอนใน เอาบ้านพระยา
 ราชตั้งเป็นลับแลไว้ที่หนึ่งกว่าจะได้ก็ดยกย้ายต่อไปใหม่ เพราะ
 บ้านพระยาราชนั้นก็อยู่ในจะต้องขอ แลก็ไม่ (มี) ลูกเต้าอัน
 ใดที่จะปกครองต่อไปอีก ค่อยก็ดยกย้ายต่อไป อย่าให้เป็นที่
 เตือดร้อนแก่พระยาราชในเวลาที่มีชวตอยู่ ซึ่งเกรงใจพระยาราช
 มากเพราะเกลยอมโดยดีจะเอาอย่างไรได้ทั้งนั้น โดยความซื่อ
 สัตย์มันคงจริง ๆ ให้คิดกับเจ้าหมื่นไวยว่า ตรวจดูว่ามันจะเยื้อง

มากน้อยอย่างไรดี แลจะต้องให้รู้ว่าปากถนนฟากข้างบ่อมจะอยู่
 แห่งใด จะได้บอกแก่ทักกรมหมื่นนเรศวรเสียดด้วย อย่างไรก็ตาม
 ก็คงจะต้องผ่าเข้าไปในบ่อมเป็นแน่แล้ว

อนึ่งผู้ที่จะทำสวนได้เห็นมอยู่อีกคนหนึ่ง คือ พระภายี
 สมบัติบริบูรณ์ ซึ่งเป็นชาวสวน ให้คิดอ่านตามตัวไปหาสัก
 หน่อย เห็นจะรับทำได้ แต่จะให้สวนแปลงไหนดี คิดว่าริม
 ถนนข้างฮฟากข้างใต้ จะได้ประชันกับหลวงพินิจ แต่แบ่ง
 ไปเป็นสวนห้องเครื่องเสียครึ่งหนึ่งแล้ว แต่ไม่สู้ทรุดโทรม ทั้ง
 เป็นสวนพลู ถ้าจะไล่แจ็กกลางปี จะदनรนเดือดร้อนเอาเงินมาก
 นักฤาประการใด ถ้าจะให้ไปทำที่อื่น ก็จะไม่ไ้ประชันกัน แล
 สวนจะไม่สู้ทรุดโทรม ฤาจะให้ต่อนใดดีขอให้ตรวจดู

อนึ่งเนื่องแจ้งความว่าได้เตรียมไม้เตรียมจากพร้อมแล้วจะ
 ไปปลูกโรงในที่สวนซึ่งกะจะให้ทำ บ่าวของหม่อมหรุ่นซึ่งรักษา
 สวนไม่ยอมให้ปลูก เพราะยังไม่ได้รับเงิน การเรื่องนี้เข้าใจตาม
 กรมหมื่นมหิศรพุด ว่าเหมือนหนึ่งเป็นอันตกลงกันแล้ว เหตุ
 ไฉนจึงยังขัดข้องอยู่เช่นนั้น ให้ถามพระยาราชารองเมืองดู จะพูด
 กับ ----- เวลานั้นก็เดือนมกราคมที่ ดูเหมือน
 จะไม่มีเวลาทำงาน เพราะมีหนังสือไปก็ไม่ได้ตอบ ถ้าพอ
 จะไปตักเดือนอย่างไรได้ ก็ให้ตักเดือนให้ตลอดด้วย

อนึ่งสวนที่จะตัดถนนในระหว่างแยกออกไปเป็นหลายส่วน
 เช่นสวนพเนียงเป็น ๔ ส่วนดังนี้ จะต้องเติมซอชนเสียใหม่

จะได้เรียกชดงาย เพราะฉนั้นจะต้องกะแผนที่แลตัดแปลงสวน
ใหม่เสียให้เสร็จ สำหรับตั้งขอขอให้เอาแผนที่ซึ่งหมายเลขไว้
แต่ก่อนมาให้หมายเลขเสียใหม่ ขอเดิมซึ่งทำป้ายไว้แล้วนั้น
ไม่เสียเลย เป็นแต่จะต้องทำป้ายเดิมขึ้นอีกตามทิมขอมากจน
เท่านั้น

อนึ่งสวนนายชมที่ขอขนาไว้โดยราคาแพงอย่างยั้งนั้น ได้ให้
ผู้ใดเช่าถือฤทธิรักษาอย่างใดแล้วฤยง เมื่อยังทำอะไรไม่ได้
ก็ควรจะจัดให้ได้ประโยชน์ ในสวนนั้นตามแต่ที่จะได้

สยามินทร์

วันที่ ๕/๕/๑๑๘

ถึง เสมอใจ

พิเคราะห์ดูตามแผนที่ใหญ่ซึ่งมีรากขาพระที่นั่ง ข้างสวน
ออกเฉียงเหนืออยู่ข้างหนึ่ง บิดสับตัดไม้ยักษ์ได้กั้นกับถนนพุดตาล
น่าจะต้องตรวจเสียให้แน่นอน ถ้าพลาดละไม่ใช่การเล็กน้อยเลย
เว้นไว้แต่แผนที่นั้นจะทำก่อนแก้ไข

อนึ่งเรื่องสวนที่จะให้หลวงพิพิธทำนั้น ได้มอบให้เจ้าสาย
ไปพุด แต่กลัวว่ามันจะใหญ่โตนัก แยกจะออกก็ตัด ถ้า
เช่นนั้นจะแบ่งแต่ครึ่งหนึ่งก็ได้ ในที่บริเวณนั้น คือทิศใต้จัด
ถนนข้างฮี้ ตวันตกจดสามเสน เหนือจดถนนดวงเดือน
ตวันออกจดถนนดวงดาว ในที่เท่านี้เห็นควรตัดออกเป็น ๔ ส่วน

ก็จะราวสวนละ ๕ เส้น ๔ เหลี่ยม ก็จะต้องมีทางเข้าสวน กว้าง
 ประมาณ ๖ ศอกถา ๘ ศอกจากข้างฮันไปออกดวงเดือน จาก
 ดวงดาวไปออกถนนหลังโรงแถว แต่ถนน ๒ สายนี้จะต้องเป็น
 หลักสำหรับผ่าสวนอื่นต่อไปอีก เพราะฉะนั้นจึงเป็นการสำคัญ
 อยู่ ที่จะต้องคิดไม่ให้เสียท่วงที ก็คิดเป็น ๒ หน ๓ หน
 ไปได้

อนึ่งตามแนวหลังโรงแถวก็ควรจะตัดถนนอื่นสายหนึ่ง ให้
 เป็นเขตรของโรงแถว สำหรับเกวียนบริษัทสอาดจะเข้าออก
 แลเป็นเขตรไม่ให้ผู้ที่เช่าตักถ่วงเข้ามาในสวน จะต้องมีรั้วเช่น
 สละงามขามเทศกันข้างสวน แต่จะไว้ชาลหลังตักบังตากระชั้น
 ครว้ที่เดียวเป็นของตองคิด แต่ถนนเหล่านี้ไม่เป็นถนนมีขอบ
 หล้าแลไม่มีต้นไม้อายรมถนน ไม่จำเป็นจะต้องปลูกในชั้นต้นๆ
 ต่อเมื่องานน้อยลงแล้วจึงค่อยทำค้อยไป รักษาเหมือนถนน
 หลังร่อง แต่ถาเป็นที่ซึ่งจะลอกร่องใหม่เช่นนั้น ควรคิดเสีย
 ให้เสร็จ จะได้คิดฝังท่อเปิดทางน้ำตักกันไปได้ด้วย

วันนี้ให้มาค้อยอยู่ที่ปากถนนข้างฮัน จะได้พูดปรึกษา
 ถ้าตามพระนายไวมาด้วยก็ดี จะได้ใช้ให้เดินเซอเว
 สมามินทร์

วันที่ ๑๐/๕/๑๑๘

ถึง เสมอใจ

บาญชชอสวนทรบพภมาวณน เอามาตกหายเสียแล้ว แต่
 ไม่เป็นที่ขัดข้องอันใดเพราะสำเนาชอมี่ เป็นแต่เดิมจำนวนว่า
 ที่แบ่งใหม่นั้นเป็น ๓๑ ๓๖ สวน ขอให้บอกให้ทราบ

อนึ่งเมื่อได้ความว่าสวนถนนช่างฮฟากข้างใต้แลฟากข้าง
 เหนือ ไม่กว้างแคบกว่ากันนักเช่นนี้ เห็นควรจะเปลี่ยนกัน
 เสีย ให้หลวงพิพิธทำฟากข้างใต้ พระภาย์ทำฟากเหนือ ด้วย
 เหตุ ๓ ประการ

ประการหนึ่งหลวงพิพิธเป็นผู้มารับทำสวนห้องเครื่องที่เจ้า
 สาย สวนติดต่อกับสวนห้อยเครื่อง เป็นอันใดก็ตามเจตนาเดิม
 แลต้องทำถนนตรงถนนโถด้วย

ประการที่ ๒ ในสวนนั้นมีแจ็กปลุกพสุมา เขาจะได้เข้าออก
 เข้าใจอ่อนผันกัน

ประการที่ ๓ สวนนี้โถมน้อยกว่าสวนข้างเหนือ หลวง
 พิพิธรับทำตพานแลปลูกต้นมะขามมาแล้ว ก็ควรจะให้ใต้เบา
 กว่ากัน ให้บอกมอบที่เสียใหม่ทั้ง ๒ ฝ่าย

อนึ่งเนื่องขออนุญาตทำตพานลงคลองรางเงิน แลถ้าเขา
 จะทำที่พักในสวนก็คิดเป็นอันอนุญาตให้ทำ ส่วนสวนเขารับทำ
 ทั้ง ๒ แปลง ก็อตกลงถนนช่างฮ แต่จะขอปลูกส้มทั้งสน
 ตลอดจนมนาวก็เห็นว่าได้อยู่ยอมให้ทำตามประสงค์

อนึ่งพระภาษาว่าการที่จะทำสวนนั้นจะต้องขอมาปลูกกระท่อม
อยู่ สำหรับจะได้ไปมาดูการ เห็นว่าเออเพื่อที่อยู่อนุญาตให้ทำ
ถ้าได้มีตัวบรรจุเสียให้เต็มตามสวนที่โทรม ๆ ได้เช่นนี้จะดีเต็มที่
สยามินทร์

วันที่ ๑๑/๕/๑๑๘

ถึง เสมอใจ

ด้วยเรื่องทำถนนปูอิฐแบบกระท่อมอิฐหัก กับปูอิฐตแคงนั้น
ราคาที่ได้คิดเทียบอย่างไร ขอให้ส่งมาให้ดูใหม่ เพื่อจะได้
หารอกับกรมสุขาภิบาลในเรื่องที่จะทำถนนอื่น ๆ นอกจังหวัด
สวนดุสิต เช่นถนนประแจเงินเป็นต้น การที่ทำปูอิฐแบบกระท
่อมอิฐหักถูกกว่าปูอิฐตแคงนั้นไม่พึงสงสัย แต่ถ้าหากว่าเป็น
ถนนที่ไม่ใครจะได้ใช้รถ ปูอิฐตแคงทั้งไว้ ไม่ต้องซ่อมหลาย ๆ
ปี ปล่อยให้หญ้าขึ้น คอยแต่ตัดต้นไม้ บางที่จะกลับเป็นถูก
ไปได้ แต่ถนนในบริเวณสวนดุสิตนั้นเป็นใช้ไม่ได้ เพราะ
คงต้องเป็นถนนรักษาให้สะอาด ปล่อยให้หญ้าขึ้นไม่ได้ แลรถ
ก็เดินมากด้วย

สยามินทร์

วันที่ ๑๒ สิงหาคม ๑๑๘

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจ

ถนนข้างพลับพลา ตั้งแต่ถนนเต็กไปจดกำแพงด้านตะวันออก
ไม่มีช่อ ดูต้องการเรียกมากให้เขียนป้ายช่อปักเรียกว่า

ถนนพุดตาลแระ

ถนนตั้งแต่ถนนบวชไปตามริมกำแพงตึกคลองลำน้ำซึ่งจะ
ทำขึ้นใหม่ให้เรียกว่า ถนนเกาะหงุ่น

สยามินทร์

วันที่ ๑๘/๕/๑๑๘

ถึง เสมอใจ

ด้วยว่ากันด้วยเรื่องถนนปุอิฐตแคง และกระทุ้งอิฐหัก
เดียนกรมสุขาภิบาล ตกลงเป็นจะปุอิฐตแคง เพราะเหตุว่า
ทำง่ายแลรกร้างง่าย ก็ทอดระยะเสียได้ ๓ ปีเป็นอย่างน้อย
เพราะการที่จะรักษาให้ถนนดีเรียบร้อยเขาจัดไม่ทัน ฤาหมั้นเหลือ
กำลังในเวลา นั้น ข้าก็เห็นดีด้วย จึงได้เป็นอันอนุญาตให้ทำ จึง
มาคิดเห็นว่าถนนราชวัด ถนนข้าว แลถนนคอเสือ ซึ่งในชั้น
ต้นนั้นคงจะไม่ใคร่มีคนเดิน แลจะเป็นถนนของกรมสุขาภิบาล
ต่อไป ควรจะปุอิฐตแคงเสียทีเดียว แต่จะควรให้นายด่าน
ของเราไปเพื่อจะให้เป็นการแล้วเร็ว ฤาจะให้กรมสุขาภิบาลมาปุ

ส่วนที่จะจำนนเป็นอย่างเดียวไม่ผิดอะไรกัน ก็เป็นเงินคลัง
ซึ่งขอไว้ ๘๐๐๐๐ บาท แต่ถ้ากรมศุขาภิบาลไปทำเข้าไปฤาแพง
ไปต้อนับว่าเราบ่วยการเงินที่ขอมมาได้เป็นของเรา แต่อยากให้
ประมาณรู้เสียว่าถนนใดถ้าปูอิฐตแคงจะเป็นเงินสักเท่าใด ถ้า
ควรทำนั้นได้จะได้ทำนั้น ถ้าเงินจะไม่พอก็จะได้ออไว้บ่น่าที่เดียว
เช่นถนนคอเสือ ถ้าเงินไม่พอเป็นแต่ปูนดินขมไว้ให้ได้ที แล้ว
ส่งกรมศุขาภิบาล ให้เขาไปตั้งบประมาณปูอิฐเอาบ่น่าที่เดียว
เป็นขาดตอนจากเรา แต่ตามประมาณเทียบราคาที่สูงมานั้น
พระยาเทเวศรสงสัยว่าคิดอิฐพันละ ๑๐ บาท หาซื้อที่ไหน
กลัวจะซื้อไม่ได้

อนึ่งบ้อมทำลายแรงปรบักษซึ่งถูกถนนราชดำเนิน อิฐจะ
ต้องรอนนเป็นของเรา สำหรับที่จะเอามาใช้การในสวนดุสิต
ควรจะรอเอาได้แล้ว แต่ดินในบ้อมนั้นมมาก ถ้าจะต้องการ
มาถมในที่ใกล้ ๆ นั้นก็ได้ แต่ตัวถนนก็เป็นที่หลวง จะกว้าง
ยาวเท่าใดตามกระลาโหมไปยังไม่ได้ความ ถ้ามันเป็นสวนอยู่
ข้างหลังแลข้าง ๆ ก็จะต้องเกลยดินลงถมที่ไว้เป็นที่บ้าน แต่
ดินคงเหลือมาก จะให้แก่ถนนก็ไม่ควร เพราะเป็นถนนเรียราย
ควรจะเอาใช้ในสวนดุสิตเพราะระยะทางใกล้ ๆ ถ้าจะถมที่บ้าน
เจ้าบักก็ได้ แต่ต้องใช้เรือบรรทุก อีกในยหนึ่ง ใช้ถมที่บาแรก
ซึ่งคำคิดว่าถ้าให้อยู่นอกถนนคอเสือ ดูเหมือนจะดีกว่าที่จะให้

เข้ามาตั้งอยู่ในสวนซึ่งจะออกถนนตรงตัววันต้นหนึ่ง เพราะต้อง
 การที่ถึง ๕ เส้นสี่เหลี่ยม อยู่ข้างจะเปลืองที่มาก ที่แถบนั้นดู
 เหมือนจะยังไม่ได้ข้อบ้าง วันนั้นจะได้ลองกะดูในแผนที่-----
 สยามินทร์

วันที่ ๑๘/๕/๑๑๘

ถึง เสมอใจ

-----มาบอกขายที่บ้านกับเจ้าสายจะเป็นด้วยเหตุใดไม่
 รู้ แต่เห็นว่าถ้าเขาตั้งใจจะขายจริง ๆ ควรจะเป็นของเรา ไม่
 ควรจะให้ผู้อื่นขอ เพราะเป็นหัวแ่งคลองติดต่อกันกับตลาด
 จึงขอหาหรือดูว่าจะควรเอาไว้หรือไม่ แลถ้าเอาไว้จะจัดให้เป็น
 ประโยชน์ได้อย่างไรบ้าง แต่อย่าเพื่อให้ไปพูดจาอันใดกับเขา
 จะจัดการเอง

สยามินทร์

วันที่ ๒๐ สิงหาคม ๑๑๘

ถึง เสมอใจ

ด้วยขึงมองดูต้นไทรทองที่อยู่ในสวนขวาก็ยังรักมากขึ้น ถึง
 ไม่มีลูกมีดอกก็ช่างงามชื่นใจเสียจริง ๆ จะต้องปลูกในแนวป่า
 สวนแจ็กให้จึงได้แลดูไปจากพลับพลาฯพระที่นั่ง ขอให้คิดอ่าน

หาต้นโตๆ ได้จะค่อยเร็วขึ้น แต่ขอให้จำไว้ว่าไม่ใช่ไทรย้อยที่มี
รากห้อยรุงรัง

สยามินทร์

วันที่ ๒๒/๕/๑๑๘

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจราช

ด้วยเรื่องปลุกบัววิกตอเรียที่สวน ที่โรยอ่างขนลงอยู่เช่นนั้น
เป็นที่น่ากลัวว่าจะไม่ได้ร่วงชกขนแลหย่อนลงตามเวลาได้ ถ้าบัว
ขนมาแขวนอยู่พ่นน้ำก็จะตาย จมลงไปอยู่ในน้ำก็จะตายหลวง
สาวคุณออกความเห็น ว่าควรจะผูกลูกบวบแขวนอ่างไว้เลื่อนขน
เลื่อนลงได้ตามน้ำ ของแกดอยู่ ให้มอบการปลุกบัววิกตอเรียให้
เป็นหน้าที่หลวงสาวคุณกำกับดูแลให้ตลอดไป แลให้เพาะเติมขึ้น
อีกให้ครบตามจังหวะ

อนึ่งวนนสังเกตต้นพิศุลยงเอนอยู่มบ้าง มีต้นที่หุ้มมสนาม
ข้างอ่างหยกเป็นต้น ควรจะแก้ไขเสียในเวลานี้ให้ได้ที่ ถ้าราก
จับดินแล้วจึงแก้จะตาย

อนึ่งรางน้ำที่ถมถนนพุดตาล แยกหน้าปลับพลาหน้าเดินไม่
ได้ น้ำจึงขังอยู่ตามถนนในปลับพลา ถนนนั้นสายยาว คงจะต้อง
ก่อท่อ แต่ในเวลาที่ยังไม่ได้ก่อ ควรจะขุดร่องๆ แกร่างน้ำให้
ไปพลาฯ หาไม้ฝนตกน้ำนองขังอยู่ริมถนน

อนึ่งถนนตัดกลางสวนตั้งแต่เหนือไปได้ ให้เรียกว่า "คพาน

ทอง” ตั้งแต่ต้นตวันตกไปตวันออก เรียกว่า “ตพานเงิน” หมายความว่าตพานที่ขายกะดาไปขอลูกสาวพระมหากระษัตริย์ เช่น
 นิทานทรมทราบ

วันที่ ๒๗/๕/๑๑๘

ถึง เสมอใจ

ถนนดวงตะวัน ดวงเดือน ทั้งสองถนนนี้ ได้สั่งกรมสมมติให้
 ปิดเข้าเป็นถนนโยธา เพราะเหตุว่าถ้าจะเปรียบก็เหมือนถนนหน้า
 พระลาน แลถนนท้ายสนาม แต่การทำแลการรักษาก็เป็นอันเรา
 ทำแลรักษา เพราะฉะนั้น การที่ปูอิฐถนนราชวัด ถนนชั้ว ถนน
 คอเสื่อ ในปีนั้นน่าจะไม่มีเงินพอ เพราะเงิน ๘๐๐๐๐ บาท
 จะใช้ในการทำถนนแลปูอิฐ ถนนนอกจากบริเวณดวงเดือนแล
 ดวงตะวันออกไป ก็มากอยู่ ได้ก็แต่จะต้องเอาเงินพระคลังข้างที่ ทด
 รอง สำหรับงบประมาณปีนั้น ถ้าหากว่าจะปูอิฐ กวรูปถนนคอ
 เสื่อก่อน เพราะมีท่าทางที่จะได้ใช้มากกว่าถนนราชวัด แล
 ถนนชั้ว

แต่ถนนดวงเดือน ถนนดาวช่าง เห็นว่าควรจะให้ทำเสียให้
 แลแล้วสำเร็จทั้งก่อก่อ แลทางคนเดิน เพราะถนนที่มีโรงแถว ๒ ข้าง
 เช่นนั้น โรงแถวปลูกคร่อมคเสียแล้ว คนนั้นก็คงจะตบขันทุกที่
 กลัวไม่ถาวรไปได้นาน แต่ถ้ายังจะเบียดน้ำลงคูได้ โรงแถวได้ ก็เบา
 ค่าก็ก่อก่อ แต่ทางคนเดินจะต้องใช้ก่ออิฐตแคงยาวแนว เหมือน

กันกับถนนสามเสนซึ่งกรมโยธาจะทำ แต่ที่ถนนสามเสนนั้นได้
 สั่งให้ทำทางคนเดินกว้าง ๘ สอก ปลุกต้นไม้บนทางเดินเหมือน
 ที่เขาทำกันในประเทศทั้งปวง ถนนดวงเดือนกว้าง ๖ วาถ้าจะใช้
 ๘ สอกเช่นนั้น ทางจะเหลือแค่ ๘ สอกเล็กไป ควรจะคงทางไว้
 เป็น ๓ วา ใช้ทางคนเดินข้างละ ๖ สอก ควรจะลงมือทำไปเสีย
 ที่เดียว ให้คิดประมาณการมาให้ดู จะสั้นยังสักเท่าไร
 สยามินทร์

วันที่ ๒๘/๕/๑๑๘

ถึง เสมอใจ

เมื่อไปดูถนนตพานแก้ว ตพานทองวันนี้ เห็นเขาเว้นหมาก
 ไว้ ๒ ต้นที่ปากถนนตพานทอง เข้าที่อยู่ถนนนั้นกว้างเพียง ๘ สอก
 มีขอบอยู่ข้างละสอก ทจริงก็ควรจะเป็นหญ้าเปล้าๆ งามดีแล้ว แต่
 เพื่อจะให้วิเศษขึ้นอีก ถ้าปลูกหมากรายตามขอบถนน ระยะห่างกัน
 ต้นละ ๖ สอกๆ ๘ สอก ถึงก็จะประกันक्रमเครือ ต้องตัดรดขน
 ไปสูง ถ้าเป็นหมากแล้วมันพอมอยู่เอง ข้างบนมียอดเหมือนปราง
 ทจะงามดีพืชพรรณคือไรก็หาง่าย แล้วจะเป็นประโยชน์ด้วย แต่
 การที่จะขุดหมากต้นใหญ่ไปปลูกลงนี้ป้วยการแรง แลมันจะไม่รอด
 แลจะเอาเสมอกันไม่ได้ ควรจะใช้หมากเล็กๆ เพียงเท่าขนาดที่
 เขาปลูกลงตามธรรมเนียม หมากนั้นก็แข็งแรงมีผลดีเราไม่ต้องทำ
 อะไร กะแต่ระยะให้หลวงกาเดนม พระพิพิธพระภายี แลเนื่องปลุก

ให้พร้อมกัน ก็เป็นอันสำเร็จ รุ่งแต่อย่าให้ประมูล ของใครสูง
กว่าใครชนได้ ต้องนัดกำหนดกันให้ ไซ้ขนาดเดียวกันทั้งสน ส่วน
ถนนตพานเงิน ซึ่งยังไม่ม้เจ้าของ เราปลูกเอาเองก็ได้ แต่ต้อง
ให้ขนาดเดียวกันกับเขา

อนึ่งถนนกว้าง ๖ สอกขนาดนี้ รถไปได้สบายแล้ว สำคัญ
แต่ที่จะเลี้ยว ต้องแบะให้กว้าง ทั้งที่จะต่อถนนใหญ่แลสี่แยก
ในกลางสวนแต่ไม่ต้องใหญ่กว่า ๓ วาที่ตรงปากช่องฤหวัเลียวก
พอ ขอให้บอกพระนายไวยให้เข้าใจเสียด้วย

อนึ่งถนนคอเสือดอนพระรักษาเทพแล้วเสร็จ เขาก็ออก
ไม่ม้งานอะไรจะทำ การที่คิดจะยกให้ไปทำถนนสนามกระบือก็
เห็นจะยกไปได้ วันนั้นก็ได้ออกเขาแล้ว แลได้เตือนพระสถิตย
ให้ไปปัก

แต่มีที่ยังไม่แน่ใจอยู่อย่างหนึ่ง ในเรื่องปุอิฐ จะปุได้ในป็น
ฤาไม่ จะพึงกรมสมมตดูก่อน ก็ถึงว่าจะปุก็เพียง ๓ วา ที่ซึ่งยัง
เหลือข้างละ ๓ วา ๒ สอก จะต้องปุหญ้า กลัวว่าถ้าจะปล่อยให้
ตนเอง จะไม่ชนแต่หญ้า จะถึงต้นอะไรต่ออะไรกันก็ ถ้าคิดจ้าง
แจกปลูกหญ้า แต่คิดวางให้ใหญ่คือสอกละกอ ราคาที่คงถูกลง
แลช่าหน้อยหนึ่งจึงเต็มก็ไม่เป็นไร ถนนจะได้ปุอิฐฤาไม่ได้อปุ
ก็คงต้องปุหญ้าเสียก่อน การที่ไม่คิดทำทางคนเดินปุอิฐ เพราะ
ทางนี้คงจะไม่เป็นโรงแถว ถ้าจะเป็นที่คนอยู่ก็คงเป็นบ้าน ต้นไม้
จะได้สั่งให้กรมสุขาภิบาลปลูกต้นประดู่ให้ เป็นเรื่องเดียวกันกับ

ถนนสามเสน แต่น่ากลัวจะปลูกไม่สำเร็จในฤดูนี้ เพราะเขา
ทำกันหย่อยๆ ตามลักษณะผู้รับเหมา ครั้นเราจะหาเองก็ดู้วยการ
เวลาเต็มที่ เพราะเป็นต้นไม้ใหญ่เหมือนนั้น

ศยามินทร์

ถึง เสมอใจ

ต้นหางนกยูง ริมถนนดวงตะวันเอนเข้ามาหาถนนหมดทุกต้น
ตลอดทั้งแถว หากว่าไม่ตามไว้เปลอๆ ไปโตขึ้นอีกนิดหนึ่งจะตัด
ไม่ไป ขอให้รีบไปตามเสียให้ได้โดยเร็ว ฟากข้างวังก็ไม่ได้ปลูก
ถ้าไม่ปลูกเสียในเวลาสักจะโตไม่เท่ากัน ถ้าหากว่าจะปลูกได้ก็
ให้เร่งปลูก ถ้าไม่ปลูกไม่ไหว ก็ต้องงดเสียทั้ง ๒ แถวทีเดียว
อย่าให้ไปกระห่อมกระแหมอยู่น่าเกลียด

ศยามินทร์

ถึง เสมอใจ

กรมหมื่นพงษ์ชอกให้ต้น ๑ ต้น ๑ กระเจียบต้นหนึ่ง
ว่าสุรราว ๖ สอกฤฯ ๘ สอกจำไม่ได้เสียแล้ว อยู่ที่สวนข้างวัด
สมอราชนั้นเองขอให้จัดการขุดให้ดี เพราะตุ้มโตๆ เป็นหาไม่ได้
กว่า ๒] ต้นในบางกอก จะเข้าไปเท่าไรก็ตาม อย่าให้เป็นอัน
ครายได้

ศยามินทร์

อนึ่ง จะหาต้นกลางสาคที่ดีๆ มาปลูกในเกาะยู่อีสัก ๑๐ ต้น
จะได้ๆไม้ ถึงต้นย่อมๆ ช้าหน่อยก็ทนเอา

ศยามินทร์

ถึง เสมอใจ

เพื่อที่จะไม่ให้เสียเปรียบในการจ้างคนทำถนนตพาน แก้ว,
ทอง, เงิน, จึงขอมอบให้รู้ ว่าถนนนั้นจะต้องมีขอบหญ้า
ข้างละ ๑ สอก คงเป็นที่จะปูอิฐ ๖ สอก ถึงว่าจะวิ่งไม่ได้ปูอิฐ
ก็ควรจะต้องกันให้สูงไว้ แลปูหญ้าไปก่อนตามที่จะทำได้

ศยามินทร์

ขอให้เร่งการปูหญ้าทั่วไปอีกให้มากๆ เพราะฝนจะมีอีก
เดือนเดียวเท่านั้น

ได้กะตำแหน่ง

หลวงสาวตณ เป็น หลวงดุสิตวันวิจารณ์

ขุนพิพิท เป็น ขุนพลุกษการประสิทธิ์

นายวงษนนเห็นขยันมาก จะให้^{๒๘}เป็นขุนเขาก^{๘๘}เป็นผู้คอย^{๒๓}อยู่ จึงกะ^๑
ให้^{๒๘}เป็นหลวงบริหารวามย์

ได้กะตำแหน่งขุนไว้^{๒๓}อีกตำแหน่งหนึ่ง เป็นขุนอุดมครุกิจ
ใครที่เป็นพนักงานต้นไม้^๘ก็ควรจะเป็น^๘ได้บ้าง

อนึ่งการตกแต่งรักษาต้นไม้ที่ปลูกแล้ว เห็นว่า หลวงสาวตณ

จะทำการไต่เช่นหลวงราชภรณ์ แต่ควรจะมอบคนให้แกะขาด
 เสียสัก ๑๐] ตามแต่งงานอย่าให้ชักถอนไปทำการอื่น ข้าจะ
 กอดแกให้แจเช่นหลวงราชภรณ์ เห็นจะเอาเรียบร้อยได้ ตลอด
 การค้าจนตามตัดแต่งเสร็จในตอนพลับพลา ซึ่งราชโยธาเทพ
 และพระยาเวียงในจะสั่ง แลที่ตุ๊กจะส่งต่อไปด้วย คนชน ๆ ลง ๆ
 ตามเวลางานมากแลน้อย ส่วนนาขวงษนั้นเป็นพนักงานขุดปลูก
 แลรักษาไม้ตามถนน

ศยามินทร์

อนึ่งชายเสรรูวงษอยากแต่งยูนีฟอมมหาคเล็กได้สั่งให้แต่ง
 เท่าจำ เพราะมันอยากแต่งตัว สังเกตเห็นการงานเป็นอย่าง
 ไรบ้าง

ศยามินทร์

วันที่ ๑ กันยายน ๑๑๘

ถึง เสมอใจ

ด้วยพระยาบริรักษ์ราชาวังไม่มืงานจะทำแล้ว แต่เป็นคน
 สามารถอยู่ ให้ไปทำการถนนคพานแก้ว คพานทอง ซึ่งได้
 ตกกลงเหม่าเงินเสร็จแล้วนั้น

อนึ่งบประมาณถนนดวงเดือนนอก ถนนดาวข้างท่ามา
 นั้น เงินมากอยู่ แต่เห็นว่าถึงจะรอให้เข้าไปหน่อยก็ได้ เพราะ

เป็นแต่ของโง่เง่ามึนงงหรือขม แต่ถึงอย่างไร ๆ ก็จะต้องทำ
 งบประมาณเช่น มีความสงสัยด้วยเรื่องถนนกว้างที่คิดปุ้อริฐทาง
 คนเดินกว้างถึงข้างละ ๖ สอก ยังไม่เข้าใจ เข้าใจว่าถนนนั้น
 ไม่ได้ตัดกว้างเท่าถนนดวงเดือนดูเหมือนจะกว้างเพียง ๔ วา ๕ วา
 ถ้าถนน ๔ วาจะทำทางคนเดินได้แต่เพียงข้างละ ๓ สอกไว้กลาง ๑๐
 สอก ถ้า ๕ วาข้างละ ๑๐ สอกไว้กลาง ๓ วา แต่ถนนดวงเดือน
 ถนนกว้าง ๖ วา ไซ้ทางเดินข้างละ ๖ สอกนั้นพอดีแล้ว ถ้า
 หากว่าถนนเท่ากัน ก็เป็นอันไม่ต้องแก้งบประมาณ แต่ถ้าผิด
 กันเช่นที่ว่า ต้องให้แก้งบประมาณเสียใหม่ตามที่ได้ลดแคบลง
 ศยามินทร์

ถึง เสมอใจ

ต้นไม้ในสวนเคียวนี้เป็นอันขาดอยู่ ๒ อย่าง คือต้นกาหลง
 กับต้นรำเพย ญาติที่เรียกว่ากระบอก กาหลงก็คิดว่าจะต้องราย
 ถนนคู่กันกับพยอมข้างเหนือ จะต้องคิดหาสำรองไว้ ปลุกเข้า
 ใจว่าไม่อยาก แต่ทำไมเอาไปบางปะอินไม่เป็นเลย เห็นจะเป็น
 เพราะ ~~.....~~ ขุดไม่ดี คงจะต้องหาเห็นว่าราว ๒๔ ต้นจะพอ ต้น
 รำเพยนั้นหาง่ายปลุกง่าย แต่งเป็นเรือนกลมได้ คิดจะปลุก
 ริมคลองเงาแวนแผ่นกระจก เป็นรอบนอกของวัดสั้หว่างจำปา
 เหมือนกับต้นชบาสั้หว่างล้นทม ให้หาต้นขนาดสอก ๑ วันนั้น
 จะไปนับที่ว่าสลักต้น อนึ่งต้นไม้ที่เหลือ ๆ นอกจากพิกุล

เช่นบีบเป็นต้นจะปลูกที่เกาะชู้
เกาะนน

ศยามินทร์

กรรมกายังต้องการมาก

ถึง เสมอใจ

ต้นรำเพยที่จะปลูกรอบกำแพงนั้นเอาเป็นงค เพราะจะมี
ในสวนแล้ว ถ้าปลูกต้นทับทิมจะมีประโยชน์กว่า แต่ไม่จำเป็น
ต้องปลูกติดกันเป็นรั้วซึ่งบางที่จะทำให้ลูกไม้ดก เพราะถึงจะ
ทำเป็นรั้วก็ไม่ทับได้ คงจะต้องปลูกหญ้า ถ้าปลูกทับทิมติด
กันจะรักษาหญ้ายาก ให้ปลูกระยะห่างกัน ๖ ศอกจะพองาม

ศยามินทร์

วันที่ ๒ กันยายน ๑๑๘

ถึง เสมอใจ

ด้วยเรื่องต้นรำเพยที่จหม่นราชานุญาตว่าเป็นพุ่ม ซึ่งไม่
ควรจะลงริมกำแพงนั้น อยากจะได้มาลงตามแนวกำแพงข้างใน
สัปดาห์พยอม เพราะพยอมนั้นปลูกกว่าจะแลเห็นใบเขียวก็ยัง
ช้า แต่สัปดาห์ใน คือริมถนนแนวกำแพงด้านหน้าแถวเดียว
เห็นจะพอดอกกระมังให้นับจำนวนต้นสอบดู โดยไม่พอกก็คง
จะหาที่อื่นได้

ศยามินทร์

วันที่ ๓/๖/๑๑๘

ถึง เสมอใจ

ด้วยเรื่องโรงที่พักรถนั้น เมื่อตกลงจะย้ายโรงที่ประทุมวัน
ซึ่งเป็นของถาวรมาปลูกตั้งนี้แล้ว ให้นำออกเสียตายที่จะมา
ปลูกถนนพุดตาล อันต่อไปภายหน้าจะต้องย้ายอีก เพราะว่าถ้า
พระที่นั่งแล้ว ถ้าหากว่าจะมีที่พักรถ ก็คงจะอยู่แถบถนนใบโพธิ์
จึงเห็นว่าถ้าปลูกเสียที่นั่นทีเดียวจะเป็นการครึ่งหนึ่งคราวเดียวแล้ว
ถ้าหากว่าเร่งทำถนนบวช แลถนนพุดตาลใน ให้แล้วพร้อมกันกับ
โรง ระยะทางก็จะไม่ห่างออกไปกว่าทางถนนพุดตาลนอกมาก
นัก คิดโทษสับที่มักวิ่งเสีย จะให้ผู้กรรตเมื่อไรก็วิ่งไป ถ้า
เหมือนอย่างทุกวันนี้ไม่ต้องมี โทษสับที่ เพราะเวลาไปเวลามาก
เป็นกำหนดเหมือนกันทุกวัน ที่ทว่าเดี๋ยวนี้คือที่จะทำบ้านสุข
ชายน้อย ซึ่งเป็นสวนแคบเล็กอันจะไม่ทำเป็นสวนต่อไป จะ
ไม่เสียที่สวนทางนี้ด้วย วันนี้จะไปดู

ศยามินทร์

วันที่ ๔/๖/๑๑๘

ถึง เสมอใจ

ด้วยถนนดาวช่างที่หาไปนั้น ทั้งที่คิดจะทำตลอดเสร็จแล้ว
รถยังจะเดินวนไม่ได้รอบการกลับรถยังเป็นการอยากอยู่ ขอให้
คิดอ่านมีทางวนที่ตลาดนั้นให้กลับรถได้ งบประมาณที่ทำมานั้น

จะขาดฤาไม้ ถ้าหากว่าขาดอยู่ที่ไหนเสีย การที่จะทำนั้น
จะถามกรมศุขาภิบาลดูก่อนว่า เงินที่มีอยู่สำหรับก่อท่อแลปูทาง
คนเดินถนนสามเสน จะแบ่งไปใช้ได้บ้างฤาไม้ ถ้าแบ่งไป
ใช้ได้จะได้ลงมือทำเสียให้เสร็จทีเดียว

ศยามินทร์

ถึง เสมอใจ

ด้วยเรื่องรถนำต้นไม้ถ้าไม่จ้ดกองรถขึ้นในเร็ว ๆ นี้ เห็นต้นไม้
ไม้จะไม่เจริญตั้งตัวได้ทันรับรดุนาว เพราะฝนก็จะแล้งเข้าทุก
วัน ถ้าวันใดฝนไม่ตกขอให้ใคร่คิดให้เสมอ แต่ควรทำพิกัด
เสียว่า ต้นไม้ปลูกใหม่ต้องรดจนกว่าจะตั้งตัวได้ ต้นไม้ที่จะ
ต้องรดน้ำ คือ กุหลาบ บานชน มลิ เหล่านี้ต้องรดเสมอจะใช้
แจ็กก็ควร ต้นไม้ที่ตั้งตัวเป็นต้นใหญ่แล้ว เช่นจำปีพิกุลไม้
ต้องรด แต่ถ้ากำลังแห่งโกรงเกรงต้องรด จะได้แตกเร็วขึ้น
ต้นไม้มากอยู่ขอให้คิดจัดให้ดี อย่าให้เป็นฝังต้นไม้ไม่ใช้
ปลูกได้

ศยามินทร์

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจราช แลเจ้าหมื่นไวยวรรณารถ

พระสถิตยนิมานการ

เรื่องที่จะแก้ถนนเบญจมาศให้ตรงนั้น มีทางที่จะต้องคิด
อยู่ดังนี้

คือ ถนนราชดำเนินจะตัดกว้าง ๑๐ วาเท่าถนนหลวง ทั้งปวง
ถึงว่าเป็นขาดต่อกันเพียงคลองผดุงก็จริง แต่ตัดตรงแล้วเข้ามา
บรรจบถนนริมกำแพง คงจะต้องเห็นเป็นสายเดียวกัน สิ่ง
จะฟ้องว่าไม่งามก็อันไม่จะผิดแนวกัน ถนนเองก็เล็กกว่ากัน
ถึง ๔ วา จะว่าขาดต่อกันเป็นสวนวังก็ไม่เป็น เพราะถนน
คอเสื้อที่กว้าง ๑๐ วาเหมือนกัน ถนนดวงตะวันกว้าง ๘ วาค้นอยู่ถึง
๒ ตอน จึงเห็นว่าเป็นการลักลั่นแก้ตัวไม่หลุดอยู่ ควรจะแก้
เป็นถนน ๑๐ วาเสียทีเดียว ถ้าแก้เช่นนั้นน่าจะไม่ต้องเสียถนน
ที่ทำไว้ ๖ วาแล้วนั้นเลย เป็นแต่เสริมปลายข้างใต้ออกไปทาง
บ้านพระยาราช ๒ วา แล้วจับเส้นไปต้องถมเต็มเร็วไปตาม
ลำดับ ส่วนข้างในสวนก็เสริมข้างวันตกเข้าหา เห็นว่ามีแต่
จะต้องถมขน แต่ไม่ต้องรอตถนนเต็มเลยดังนี้จะเป็นการดีกว่า
อย่างอื่น วันนี้ให้เจ้าหมื่นไวยรีบไปปักไม้แก้ไว้ให้ดูทางบ้าน
พระยาราช แล้วให้พร้อมกันไปคอยอยู่ที่นั่นจะไปดู เข้าทาง
ตพานวิสุกรรม

สยามินทร์

วันที่ ๘/๖/๑๑๘

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจ

ด้วยจดหมายบอกการปั้นน้ำที่ผู้ทำการในสวนดุสิตมานั้น ก

เห็นเขาที่อยู่แล้ว แต่ยังไม่เข้าใจบางหน้าที่ ว่าได้บังคับไว้ให้สำหรับทำการอย่างใด เช่นหน้าที่ตรวจถนนเป็นต้น เหมือนอย่างถนนราชวัตร อีตูก็ยังไม่ได้ไปหาญาก็ยังไม่ได้ปลุกกันว่าเป็นอันหยุดงานเช่นนมังานอไรทำ ถึงว่าถนนที่ทำแล้วไซ้ยังมีข้อบังคับให้ฝ่ายทำการอะไรบ้าง เพราะการตัดหญ้าแลกวาดถนนก็ดูยังไซ้เจ็กอยู่ไม่ใช่ฤา ให้วิตกกลัวแต่จะเป็นมีเจ้าหน้าที่แลจ่ายคนไปให้รักษาถนนไว้ไม่ให้หาย ถ้ามีข้อบังคับให้ถนนต้นไม้ขึ้นในหญ้า ซ่อมดิน กวาดถนน ถมถนนที่พร้อมทั้งข้าง การเบี่ยงเสร็จตลอดจนตัดหญ้า ถ้าไทยคิดไม่ได้จนตัดก็ตาม แต่ต้องกำกับดูแลรับผิดชอบ มีพนักงานตรวจ จะใช้พวกภายงานนั่นเองก็ได้ แต่ต้องให้รู้ว่อย่างไรคืออย่างไรไม่ดี จะค่อยเป็นประโยชน์มากขอให้แข็งแรงกำลังที่ได้ส่งให้คนเหล่านั้นทำการอย่างไรมาให้ดู จะช่วยแก้ไขเพิ่มเติมบ้าง ถ้าถนนที่ทำเรียบแล้วรักษาอย่างนั้น ควรจะมีอาณาเขตรกว้างออกไป ไม่ต้องขึ้นตัวนายอีก เหมือนอย่างถนนดวงควันตลอดทั้งสายใช้ตัวนายคนเดียวไพร่เท่านี้ก็พอแล้ว ต้องคิดยื่นให้งามได้มากไซ้คนแต่่น้อย ด้วยทำการเสมอ ถ้าหากว่าเป็นแต่ตั้งคนประจำเป็นเจ้ากรรมถนนไม่ตรวจชิ้นการงาน ก็เป็นเรียกว่าตั้งคนไปเผ่าถนนไม่ให้ผู้ร้ายลักพาหายไปเสีย

สยามินทร์

วันที่ ๑๓/๖/๑๑๘

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจราช

ไปแลเห็นต้นมขามตามถนนดวงตะวันปลูกตลอดแล้วคุณำรัก
เมื่อไรถนนดวงเดือนจะตลอด สิวำต้นมขามได้มาถึง ๒๐๐ ไป
นึกกลับใจอีกอย่างหนึ่ง ออกเสียดายถนนซิวำที่จะเปลี่ยนเป็นต้น
บับ เพราะมันอยู่ใกล้ทางรถไฟ แต่ครั้นจะใช้ต้นมขาม ถนน
นั้นเป็นถนนที่อาจจะต่อยาวออกไปอีก กว่าจะล้กั้น จึงตกลง
คงให้เป็นบับ ขอให้ได้ลงเสียดายนั้นพร้อมกันกับคอเสือ ถนน
ราชวัตรเอาไว้งที่หลังที่สุด

เรื่องคลองริมทางรถไฟ ปากคลองออกที่ ๔ แยกเป็น
คลองใหญ่ น้ำลึกเข้าไปมาก ไปคอดต่อเกือบถึงถนนคอเสือ
เห็นว่าจะขุดเปิดไม่สิ้นอิฐก็มากน้อยเลย แต่เรื่องปลูกบัว ถ้า
เปิดให้เรือเดินต้องเล็ก บัวเอาเข้ามาปลูกเสียในคลองสกัด
เหนือสกัดได้ จะงามดีแลจะได้ค่าเช่ามาก

แต่เรื่อง ถนนที่จะลงไปถึงสี่แยกนั้น ไม่สำเร็จเพราะมีแก่ง
ใหญ่อยู่ที่นั่น ว่าเป็นบ้าน.....ปลูกโรงลงไปโน้น กรม
เจ้าท่าไปไต่ยังไม่สำเร็จ ถ้าหากว่าทำถนนจะวางเข้าไปในกลาง
เรือน บ้านเรือนก็ใหญ่โตดูจะลงทุนมากอยู่เห็นจะต้องงด เอา
ถนนซิวำไปชนแต่คอเสือ ถึงถนนริมคลองที่จะขนไปก็นำที่จะ
ไปติดบ้านนั้นอีก

มีเรือนที่สระบัวนอกทางรถไฟหลังหนึ่งเราไปทำฤาไคร

ต้นทองหลางริมคลองส้มป่อยให้พระอินทร์บาทเป็นผู้ตัดก็ได้
บ่าวร้องให้มาตัดก็เห็นจะยินดีด้วยกันโดยมาก

เมื่ย พระยาพิพิธ บอกให้ต้นจันกระพ้อว่าสูงถึง ๔ วาจะขุดได้
ถ้าไม่ให้คนไปคุดที่บ้านคุณสอนในคลองวัดพิไชยญาติอีกต้นหนึ่ง
บรรดาต้นจันกระพ้อที่ได้มา ให้เอาไปไว้ที่เกาะยู่อีปลูกเข้าแถวกัน
ทั้งสิ้น

วันที่ ๑๖/๖/๑๑๘

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจ

ด้วยเรื่องที่จะทำซุ้มไม้เสวย ๒ ซุ้มนั้นเอาเป็นตกลองให้เจ้าทำ
หนังสือสัญญาสั่ง แต่ได้บอกให้มิสเตอร์ชานเดอร์สกีช่วยตรวจ
ตราด้วย ได้ส่งหนังสือห่างนั้นคนมาด้วยแล้ว

ที่ ๒๘/๖๑๑๕

พระที่นั่งจักรกริมหาปราสาท

๓๒

วันที่ ๑๖ นันยายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจราช

ด้วยได้รับจดหมายพระยาเทเวศร์ว่าด้วยเรื่องเงินทำถนนได้
จดหมายตอบไปฉบับ ๑ ได้ส่งสำเนามาให้ดูด้วย ให้คิดกะคุด
คือต้องการจะให้ปูถนนคอเสือไปจนทางแยกพฤตมิบาศสาย ๑ ยัง
ไม่ต้องปูไปจดถนนหัวตัดถนนแลปูอิฐถนนตรงควั่นนอกกลงไปวัด

ทหาราชกุญชรสาย ๑ ทำทางคนเดินถนนสามเสนตั้งแต่คลองจวน
 ขึ้นไปถึงถนนช่างย ซึ่งกรมสุขาภิบาลเริ่มขึ้นไว้แล้วตอน ๑ ตอน
 บนตั้งแต่ถนนช่างยขึ้นไปถึงตพานกิมเซ่งหลีเข้าใจว่ากรมสุขาภิบาล
 ได้ขุดดินทำท่อไว้แล้ว ถ้าจะเลิกเสียก็บวญการก่อสร้างให้สำเร็จ
 แต่งตั้งไว้ยังไม่ปฏิรูทางคนเดิน คิดเอาเงินค่าปฏิรูทางคนเดินนั้น
 มาใช้ปฏิรูทางถนนคอเสื้อแลถนนดวงตะวันนอก ทำทางรถตั้งแต่
 คลองจวนลงมาถึงตพานเทเวศรณฤมิตร ถ้าเงินไม่พอควรจะ
 งดก่อสร้างคนเดินถนนดวงเดือนนอกไว้ก่อน ทำแต่ถนนดาวช่าง
 ก็ได้ ให้คิดกะประมาณเงินเท่าจำนวนในหนังสือพระยาเทเวศร์
 คือ ๔๗๗๓๓ บาท ๓๕ อัฐ ว่าจะทำการอันใดได้บ้าง ถ้าหาก
 ว่าไม่พอจึงชักเงินทำทางคนเดินถนนดวงเดือนนอกมาเพิ่ม ให้
 รับประมาณการทั้งปวงนั้นบอกมาให้รู้โดยเร็ว

ศยามินทร์

ที่ ๘/๔๑๐

พระที่นั่งบรมพิมานมหาราช

วันที่ ๑๕ กันยายน ๑๑๘

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจราช

ด้วยพระยาเทเวศรเตือนให้ไปขนอิฐที่บ่อมซึ่งรอลง เพราะ
 กัดทางส่องกล้องตัดถนน ถ้าจะขนไปไว้แห่งใดก่อนก็ต้อง
 ขนเป็น ๒ ทน อิฐหักรายนี้ ถ้าจะใช้ในบริเวณวัง คือในถนน
 สามเสนด้านตะวันตก ถนนดวงเดือนด้านเหนือ ถนนหัวด้าน

ตัวนี้ออกเข้ามา เป็นเงินพระคลังข้างที่ แต่ตัวถนนเหล่านั้นเอง
ยังเป็นของกรมโยธาอยู่ ถ้าจะเอามากมถนนไหนให้บอกกรม
หมื่นสมมตทราบด้วย เขาจะได้แยกเงิน

สยามมินทร์

ที่ ๓๒/๖๕๓

พระที่นั่งจักรกริมหาปราสาท

๓๒

วันที่ ๑๕ กันยายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจราช

ด้วยได้รับหนังสือวันนี้ ส่งประมาณการแลประมาณเงิน
ที่จะทำถนน ตามจำนวนเงิน ที่กรม สุขาภิบาล ขอมให้ใช้มานั้นได้
ตรวจดูแล้ว

เห็นว่าการอื่นๆ เป็นใช้ได้ แต่ถนนดวงตัวนั้นนอกแลที่
ที่บึงเวียงยังไม่แน่ บางที่จะต้องขุดเงินไปอีกบ้างเล็กน้อยกระมัง
แต่ถ้าเงินเหลือประมาณอยู่เพียง ๕๐๐ บาทก็คงพอ

ถนนดวงเดือนนอก ทางเดินจะปูอิฐแบบไว้ก่อนดีแล้ว
ส่วนถนนสามเสนตอนที่ขุดรางน้ำไว้แล้ว จะปูอิฐแคงเสียทีเดียว
นั้นดี เว้นได้แต่ตอนเหนือ ถนนดวงเดือนขึ้นไปจนถึงตพาน
กิมเซ่งหลี่เป็นแต่ก่อก่อนนำเสียให้แล้ว ยังไม่ต้องปูอิฐแคงถ้าอิฐ
แบบอะไรเสียที่เคียวก็ได้ การนอกนี้เป็นอนุญาตให้ทำทั้งสน

ได้สั่งพระอินทร์ธิบาล ให้ปราบที่บึงเวียงถนนดวงตัว

ก่อนอื่นๆ เพื่อจะได้เห็นรูปร่างว่ามันเป็นอย่างไรชัดเจน เมื่อ
 ปราบแล้วก็ให้ปุ้อัฐฤาถมอัฐเสียให้เรียบร้อย เป็นอันเริ่มการ
 แต่บังเวียนนนเป็นคั่นไป

ศยามินทร์

ที่ ๓๘/๓๓๕

พระที่นั่งมหาจักรกริมหาปราสาท

วันที่ ๒๕ กันยายน รัตนโกสินทร์ศก ๑๑๘

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจราช

ด้วยได้รับพิกัดบรรทุกศิวาจากปากเพรียวจากมิสเดอเบทเก
 ส่งทางเสนาบดีกระทรวงโยธา ซึ่งได้ส่งกลับไปให้เจ้าฟ้ากรมขุน
 นริศรตรวจสอบกับราคาบรรทุกศิวาจากเกาะสีชัง ได้ส่งราคา
 เทียบใหม่ไปให้ดูด้วยแล้ว ตามราคาซึ่งกรมศุขาภิบาลเทียบมา
 แต่ก่อนว่าบรรทุกมาจากเกาะสีชังถูก แต่บัดนี้ตามรายงานมิสเดอ
 เบทเกยน ซึ่งให้เจ้าฟ้ากรมขุนนริศรสอบกลับถูกลงไป การเป็น
 เช่นนี้ จะเป็นด้วยเหตุใดไม่รู้ ได้ส่งขานัญมิสเดอเบทเกไปให้
 ดูด้วยแล้ว;

ศยามินทร์

พระที่นั่งไอศวรรย์ทิไพอาสน์

เกาะบางปะอิน

๓๒

วันที่ ๕ พฤศจิกายน รันโกสินทรศก ๑๑๘

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจราช

การบันทอนรักษาถนนตามที่บันมานั้นได้เต็มถนนดวงเดือน
ถนนดวงจันทร์ลงด้วย เพราะเหตุว่าใช้เงินคลังแล้วแต่ถ้าจะเรียก
ชอลนนเป็นตอน ๆ ไปตามวิธีซึ่งเราใช้กันในสวนดุสิต จะเป็นที
คนอื่นเข้าใจยาก ถ้าหากว่าเรียกเป็นสาย ๆ จะเอาเงินสุขาภิบาล
รักษาถนนได้ตลอดคง ต้องใช้เงินกระทรวงวังแต่ในวงกำแพง แล
รวเหล็กเหมือนเช่นพระบรมมหาราชวังเดิยวนนี้ จึงได้จัดขอแล
ระเบียบบลองคูใหม่ดังเช่นจะว่าต่อไปนี้

การรักษา

ถนนสามเสน

ตั้งแต่ตพานเทเวศร์

ตอนที่ ๑

ถึงถนนช่างฮ

๑ ยาว เส้น วา

ถนนดวงจันทร์

๑ " " "

ถนนไพบอน

๑ " " "

ถนนช่างฮ

๑ " " "

รวม ๔ สายเป็นถนนยาว

เส้น วา

(อธิบายว่า)

ถนนดวงจันทร์ทั้งนอกในน้ำ ถนนใบพอนทั้งนอกใน จุด
คลองเม่งเสง ถนนข้างฮั้งน้ำในนอก

การรักษา
ตอนที่ ๒

ตามถนนสามเสน ตั้งแต่ถนนข้างฮั้งจน

ถึงคลองบางกระบือ ยาว

เส้น ๖๑ สาย

ถนนดวงเดือน " "

ถนนดาวช่าง " "

รวม ๓ สายเป็นตอนหนึ่งยาว เส้น ๖๑

(อธิบาย)

ถนนดวงเดือนนั้นรวมทั้งใน นอก น้ำ แต่เห็นว่าตอนที่ ๒ นั้น
น้อยอยู่สักหน่อยหนึ่ง ถ้าจะยกถนนข้างฮั้งมาเติมให้ ได้ตามแต่
จะกะ

การรักษา
ตอนที่ ๓

ถนนคอเสือ ๑ ยาว เส้น ๖๑

ถนนดวงดาวตอนใต้ ๑ " "

ถนนช่อมม้อตอนใต้ ๑ " "

ถนนทับทิมตอนใต้ ๑ " "

ถนนเบญจมาศนอก ๑ " "

ถนนยกตอนใต้ ^๑	ยาว	เส้น	วา
ถนนลกตอนใต้ ^๑	"	"	"
ถนนปลายพฤษภูมิบาล ^๑	"	"	"
ถนนชั้วถึงถนนดวง ตะวัน	} ^๑ "		
รวม ๕ สาย	ยาว	เส้น	วา

(อธิบาย)

ถนนดวงดาวเข้าไปจดข้าง^๕ ส้ม^๔มือ ทับ^๕ทิม เข้าไปจด
กำแพง เบญจมาศจดถนนดวงตะวัน ถนนยก ถนนลก ถนนชั้ว
จดข้าง^๕ ถ้าจะปล่อยให้ไปจดถนนข้าง^๕อื่นที่ว่าตอนที่ ๓ งานจะ
มากเหลือเกิน จะผ่อนให้ไปจดแต่เพียงดวงตะวันก็ได้

การรักษา
ตอนที่ ๔

ถนนราชวัด^๑ ยาว เส้น วา ๑ สาย

ถนนดวงเดือนตอนเหนือ^๔

ยาว เส้น วา "

ถนนซ่ม^๔มือ ยาว เส้น วา ๑ สาย

ถนนพุดตาลตอนเหนือ^๔ ,, "

ถนนยกตอนเหนือ^๔ " "

ถนนลก " "

ถนนชั้วตอนเหนือ^๔ ๑ ๗

จนจุดถนนดวงตะวัน ยาว เส้น วา ๑ สาย
รวม ๗ สายยาว เส้น วา

(อธิบาย)

ถนนดวงดาวไปจดข้างฮักจุดดวงตะวัน ถนน ซ่อมมือ
พุดตาล

จุดข้างฮัก ถนน ลก } จุดข้างฮักจุดดวงตะวัน ที่กะนั้นเป็นแต่
ฮัก }
ชิว }

ประมาณวางรูปตามรูปเดิมที่จัดมา ถ้าได้กะระเส้นวาลงพอจะ
เฉลี่ยให้เท่าๆ กันได้

การตั้งเวจ ถนนสามเสน ตั้งแต่ตพาน เทเวศร์ ถึงตพานญวน
เป็นระยะที่คิดจะทำคัก ถนนคงจะยังไม่ได้อยู่ในปีหน้า จะยังไม่
ต้องตั้งเวจ ให้เป็นไปตามเดิมก่อนได้ ถนนปลายพุดตมาศ
ยังไม่มีถนน ก็เห็นว่าจะงตไว้ได้เหมือนกัน ควรตั้งในถนน
สามเสน ตั้งแต่ตพานญวน ถึงตพานกิมเซ่งหลี ตามที่จะมา
ตั้งแต่ตพานกิมเซ่งหลี ถึงถนนดวงเดือนมีเวจที่ ๑ ถึง ๒ เวจ ไม่
เข้าใจเห็นเป็นขาในสวนกุสิตตั้ง ๖ แห่ง แต่จุดเลขก็ออกแกก
ข้างหน้าไม่เข้าใจ

การรตนำถนนเห็นว่าที่จำเป็นจะต้องรตน้อยชนัก เพราะ
ถนนยังไม่สู้มีรถเดิน ถ้าเป็นถนนทำใหม่ทีอริยังไม่แตก ขอ
ให้จัดแต่น้อย

การซ่อมถนนใหม่ ๆ จะไม่สู้อ้อมมากนัก แต่ไม่ชำรุด
พร้อมกันไปหมด กลัวจะเป็นจ่ายคนไปเผาถนน ถ้าคิดรวมเป็น
กองกลางเสียได้ ให้ทำงานซ่อมแซมอยู่เสมอตลอดปีจะถูกกว่า
ที่นับเป็นตอนละ ๘ คนเช่นนั้น คงมีเวลาว่างงานทุก ๆ ตอน
บ่วยการเงิน

การแต่งหญ้าบางถนนก็มีหญ้าบางถนนก็ไม่มี ขอให้คิด
เป็นสแควว ว่าถนนหนึ่ง มีหญ้าเท่าไรสแควว คนหนึ่ง
ตัดได้วันละกี่สแควว รุงซนก็ให้ขบตัดหญ้าไปจนสิ้นวัน ก็วัน
จะหมดถนน ถ้าไม่ทันหญ้าที่ตัดแล้ว งอถยาวเกินขนาดแล้ว
ก็เป็นใช้ไต่การที่เกณฑ์ประจำจะเพาะถนนเปลืองเงิน เพราะมี
เวลาไม่มีงานทำ

พนักงานที่จัดที่ ๒) อย่างละ ๔ คนควรจะมีที่ ๓ นั้นถ้าจะลด
เสีย ๔ คนได้ก็ดี แต่โดยจะลดไม่ได้ต้องให้เต็มก็ขงพอที่จะ
อนุญาต ขอให้คิดว่าถนนที่ทำแล้วเสร็จเช่นนั้น หมั่นเดินดูแล
หมั่นซ่อมเสมอ ไม่จำเป็นจะต้องใช้คนมาก ถ้าจะให้หมั่นพนักงาน
ที่ ๒ ประจำแขวง ๔ คน พนักงานที่ ๑ มีแต่คนเด็วๆ ๒ คน
เดินตรวจทุกแขวง รอบ ๆ วันละหน ก็จะไม่เป็นการเหลือบ่า
กว่าแรงอันใด ขอให้คิดย่นลงอีกให้มาก ๆ ที่ต้องใช้จ่ายเงินถึงเดือน
ละ ๖๐๐๐๐ บาท มากเหลือเกินนัก

ไฟฟ้าควร จะมีแต่เพียง ตะพานเทาเวศร์ ไปตะพานกิมเซ่งหลี
ถนนดวงตะวันโนไปถึงถนนเบญมาศ ถนนดวงเดือนนอก ถนน
ดาวช่าง ส่วนถนนคอเสือแถบลาบพฤตนิบาส ถ้ามีก็ได้แต่จะ

ต้องรอดูสักหน้อยก่อน พอให้ม้แก่คนเดิน เพราะเหตุที่ถนน
 นำวัดโสมนัสไม่มีไฟฟ้า รอไว้ตั้งแต่ครึ่งบักได้นอกนั้นให้ขุด
 ไว้ก่อน ได้ส่งบาญชักรึนมาให้แก้ไขใหม่ ข้อสำคัญนั้นต้องคิด
 การประจำส่วนรักษาถนนให้ได้ให้มาก อาไสรยใช้คนอย่าให้ม้
 เวลาหยุดงาน ถ้าทำได้ถูกกว่าในเมือง รักษาการดีกว่า จึงควร
 รับเอามาจัด ถ้าแพงอย่าปล่อยให้กรมศขาภิบาลเขาจัดไปตามเดิม
 ดีกว่า ส่วนการจรที่ท่าคราวเดียวเช่นเว็จ แสเสาโคม ค่อยขน
 ไปทุกปีๆ แบ่งคที่ไม่สู้สำคัญไว้เสีย - - - -

ศยามินทร์

วันที่ ๑๕/๘/๑๑๘

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจราช

ด้วยได้ส่งบาญชักรึนจะเสขงหม้ และขนมจึนในวันไปเที่ยว
 สระบ้วออกมาให้รู้ไว้ ขอให้ถือรับแลชที่ให้เขาจอด

อนึ่งพระประเสริฐวานิช (เขี้ยว) มารับทำสวนอึกราชหนึ่ง
 นึกไม่ออกว่าจะให้ที่ไหนดี จะให้ที่แถบถนนดวงตะวันแลถนน
 ราชดำเนียรก็เกยข้องมีส่วนฝรั่งอยู่ด้วย กลัวแกจะอดอด แต่
 ค่อยอย่างหนึ่งที่จะได้ใช้ให้แกถมดินได้ จะให้สวนกระจิงที่
 มอบให้พระยารัตนสมบัติทำกัแล้วจะโตเกินกำลังแก เพราะเป็น
 การเชอคเนอ ไม่เหมือนพระยารัตนสมบัติทำด้วยทุนของเรา
 ฤาจะให้แกถมถนนดวงตะวันต่อ พระยาประจักษ์ขนมมาให้พบพูดจา

ฟังกำลังคู่สีกที่ สำคัญอยู่ที่ทุเรียน ถ้าไม่สิ้นที่ครุฑษาทุเรียน
แล้ว ก็มากแล้ว ถ้าแกล่สิ้นที่ทุเรียนอย่างไร ๆ ก็ต้องให้ทำสวน
กระจิง เอาพระยารัตนสมบัติย้ายไปทำสวนไม้เรือนให้แข่งกับ
พระยาพรหมบริรักษ์ เพราะแกล่ไม้เคยทุเรียนเหมือนกัน

สยามินทร์

วันที่ ๑๕/๑๐/๑๘

ถึง เสมอใจ

พรุ่งนี้ (วันที่ ๒๐) จะไปดูแข่งม้าแล้วจะกลับไปสวน
ดุสิต ได้นัดกรมหลวงนเรศวร จะไปดูบ้านสุริยงแลพระยา
เทเวศไปดูที่จะทำโรงโขน ขอให้ไปคอยอยู่ที่ตพานเทวกรรม
รักรักษ์ ตรงถนนพฤษุมิบาล ทางที่จะไปนั้นจะไปทางถนนฮกฤ
ถนนลก ได้จะเป็นการสะดวกกว่าที่จะไปทางถนนราชดำเนิน
เพราะต้องย้อนขึ้นไปอีกให้หนักพระพรหมบริรักษ์ไปด้วย

สยามินทร์

ที่ ๒๑/๖๗๐

พระที่นั่งบรรณาคมสรนัย

๓๒

วันที่ ๓ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๑๑

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจราช

ด้วยเรื่องผูกพัทธสีมาวัดเบญจมบพิตรนั้น อยู่ข้างเป็นการ
ใหญ่ของพระมาก แต่จะต้องทำให้ถูกใจ ซึ่งท่านคงใจจะทำให้

ถูกต้องบาปโดยพิสดาร แต่ถ้าวอย่างคนๆ เราก็ก็นเห็นเป็นจู้
เหลือเกิน ให้ท่านเอาเถิด

ข้อ ๑ สิมาทโยสดีเดิมนั้น ไม่ต้องทำอะไร ใจความตรง
กับให้ถือเสี้ยวเหมือนไม่มี เมื่อตัดสินลงเช่นนั้นแล้ว ให้บอก
พระพรหมบริรักษ์ ให้รอลงเสี้ยวที่เดี๋ยวเสมอพินดิน ลูกนิมิตร
ที่อยู่ใต้ดินนั้นไม่ต้องขุดขึ้น เลยกลบสูญ

ข้อ ๒ พินแผ่นดินในบริเวณหลักเขี้ยว ในกำแพงแก้วนั้น
ต้องปราบให้ราบเพราะพระจะเดินเหยียบที่แผ่นดินทั่วหมดเช่นจะ
กล่าวต่อไปข้างหน้า

ข้อ ๓ กำหนดทิวสงคาม คือที่ซึ่งยกถวายพระเป็นแพนท
หนึ่งต่างจากพระราชอาณาเขตนั้นตามแนวหลักเขี้ยวซึ่งเป็นแนว
กำแพงแก้วอันจะก่อขึ้นภายหลัง ในเวลานั้นถมสูงกว่าพนวัด หลัก
ศิลาหกเหลี่ยมขอตเป็นตุ๊กตารุกขิงมีต ซึ่งกรมพิทยจะส่งนั้น จะปัก
ตามแนวหลักเขี้ยวในวันที่ ๑ มีนาคม พร้อมกับถวายทิวสงคาม
หลักนั้นเมื่อจะก่อกำแพงแก้ว ตอนหนึ่งเสียได้ไม่ต้องเอา

ข้อ ๔ หลักขานนั้น พระสงฆ์จะผูกสีมาเพียงนั้น ที่บริเวณ
เท่านั้นเรียกว่า 'พัทธสีมา' ตามหลักขาวๆ นั้นจะเป็นที่ฝังลูกนิมิตร
จะต้องขุดเป็นหลุมลงไปแล้วทำรากให้พอที่จะรับฐานสีมาซึ่งจะทำ
ด้วยศิลาดงขนเสมอแผ่นดินในภายหน้าแล้วก่อเป็นตรุขึ้นมา เหนือ
รากนั้นก่อเป็นตรุพอพนักลูกนิมิตรฤกษ์จะกว้างเท่าฐานสีมา ซึ่งคง
จะไม่เกิน ๓ ศอก แล้วเอาลูกนิมิตรตั้งลงที่พนักกลางตรุ ก่ออิฐ

อัครกนิมิตรให้มอยู่แต่เห็นแต่ตรงลูก ทำให้แน่นด้วยสีเมน
เปิดข้างบนไว้ก่อนจนกว่าจะผูกสีมาเสร็จ เมื่อผูกสีมาแล้วจึงก่อ
โค้งรอบให้มิด หลังโค้งก่อเป็นแท่นสี่เหลี่ยมสูงเสมอพื้นดิน
เช่นเขียนให้ดูเป็นตัวอย่าง ทำเช่นนั้นเหมือนกันทั้ง ๘ ทิศ

ข้อ ๕ สีมากลางเป็นสีมานอกบาฬี ทำที่ฝังเหมือนอันกับ
๘ ทิศ เว้นไว้แต่ยังไม่เอาลูกนิมิตรลง ก่อขึ้นมาให้เป็นหลุมกลม
ผ่าซีก พอลูกนิมิตรตั้งเหลืออยู่ครึ่งหนึ่ง เมื่อวันที่ ๑๕ จะเอา
ลูกนิมิตรลงเกลี่ยสีเมนในหลุมนั้นแล้วเอาลูกนิมิตรลงตั้ง แล้วจึง
ก่อโค้งเล็กก่อแท่นทับเสมอพื้นโบสถ์ แต่นิมิตรกลางนี้ไม่ต้องทำ
รากแน่นหนาเหมือน ๘ ทิศ เพราะจะไม่ตั้งสีมาของที่หนักบนนั้น

เว้นไว้แต่ สีมากลางนี้จะไม่อยู่ตรงหลักขาว ซึ่งปักเป็น สัญลักษณ์
เพราะตำราเขาถือกันว่าสีมากลางอยู่ตรงสัญลักษณ์ของสีมาทิศ สมภารอยู่
ไม่ทน ฉะนั้นให้จับสัญลักษณ์ใหม่สัญลักษณ์หนึ่ง เอากลางจตุรमुखของโบสถ์
ซึ่งจะทำต่อไปภายหลังหน้าเป็นสัญลักษณ์ แปลว่าสีมากลางก่อนไปอยู่ข้างหน้า
พระประธาน

ข้อ ๖ ในวิสุทฎกัมสีมาทั้งหมดพระจะต้องเหยียบทั่วไปตาม
ที่กล่าวไว้แล้วในข้อ ๒ นั้น เพื่อจะให้เป็นการแน่นอน จะต้องม
ตรงทำด้วยไม้เท้าด้วยเชือก วางเค็มทั้งพันทฤทำแต่ด้านหนึ่งให้
เต็มเนื้อที่ เมื่อสวดตอนแล้วยกเลื่อนเข้าไปวางต่อไปตามลำดับ
ตรงที่จะต้องทำนั้นกว้าง ๔ ศอก แล้วเป็น ๓ ส่วน เหมือนตา
หมากรุก แปลว่าพระจะยืนในตรง ๔ ศอก ๔ เหลี่ยมนั้นได้ ๘ รูป
องค์ที่จะสวดยันกลาง พระที่จะยืนเป็นคณะล้อมรอบตรงเช่นนั้น

จะต้องทอดค้ำหน้าตั้งแต่หลักเขี้ยว ๓ หลักข้างตัวน้ออกเป็นต้นไป
เมื่อ ถอนแล้วยกเคียนเข้า ไป จนกว่าจะสุดหลักเขี้ยว ด้าน ตัวน้อตก
ไม้ที่จะใช้เป็นตารางใช้ไม้ ไม้ผ่าอย่างเช่นสำหรับประกอบคันทันเรือก
ก็พอ เป็นของใช้ชั่วคราวเดียว ไม่ต้องติดที่อยู่จนตลอดเวลางาน
ใช้แต่เวลาถอนสิมาไม้เกี่ยวกับเวลาผูก

ได้สั่งตัวอย่างตามที่ได้เขียนดูพอให้เข้าใจ ให้คิดอ่านกะ
การดูจะทำอย่างไรให้ถูกสัดส่วน แล้วให้เอาตัวอย่างมาให้ดู
ถ้ายังไม่เข้าใจให้ถาม

อนึ่งในสิมากกลางนั้นเป็นที่เขาสำหรับฝังอะไรต่ออะไร บางที่
จะมีสิ่งซึ่งจะสำหรับฝังคล้ายศิลาก่ออุกษอย่างฝรั่ง ฤๅบางที่
จะมีหีบศิลาเช่นก่ออุกษฝังลงอยู่ใต้ไม้ตรซ้จะได้ออกต่อไป เพราะ
ฉนั้นรอสิมากกลางไว้ก่อน ขยำเพือกก่อตร แต่สิมา ๘ นั้นทำราก
แลก่อได้ทีเดียว

สยามินทร์

ที่ ๓/๕๔

สวนดุสิต

๓๓

วันที่ ๔ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๑๕

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจราช

ด้วยบอมเบเบอมาเตรคจึงคอปอเรซันบอกให้ไม้ข้อนสักแพ
หนึ่ง ๑๒๕ คั้นช่วยในการปฏิสังขรณ์วัดเบญจมบพิตร ว่าไม้นั้น
เกือบจะลงมาถึงอยู่แล้ว เมื่อมาถึงเมื่อใดเขาจะส่งทันที ขอถาม

ตำบลที่ส่งแลผู้ที่จะรับ ให้เจ้านัดหมายกับพระยาสรสหเทพในการ
ที่จะรับแห่งใด แลไม้นั้นจะเก็บไว้ที่ไหนขอให้คิดให้ตลอด ด้วย

สยามินทร์

เจ้าหมื่นเสมอใจราช

ด้วยบริษัทป่าไม้บอกให้ไม้ อีกสองรายชื่อเอเซียเอติก กัม
ปนีลิมิตด ไม้แพหนึ่ง ๑๒๕ ตัน บริษัทขอเนยวกับปนีลิมิตด
ไม้แพหนึ่งไม่ได้บอกกำหนดตัน ไม้รายแรกที่จะส่งได้ต่อปลาย
ปี แต่รายหลังว่าถ้าจะต้องการเมื่อไรก็จะส่งได้เมื่อนั้น ให้คิด
อ่านพูดจาดหมายกับพระยาสรในการที่จะรับไม้ต่อไป

สยามินทร์

วันที่ ๘/๒/๑๑๕

เจ้าหมื่นเสมอใจ

ไม้ขอนสักมีผู้ช่วยในการสร้างวัดมาใหม่อีก คือ

พระยาพิริยวิไชย ยาว ๕ } ๑๖ โหลตั้งแต่ ๖ ก้า ถึง ๘ ก้า

๑๐๐ ตัน

พระยาราชวงษ ยาว ๕ } ๑๖ โหลตั้งแต่ ๖ ก้า ถึง ๘ ก้า

๑๐๐ ตัน กำหนดไม้ถึงกรุงเทพฯ ฯ ภายในเดือนกรกฎาคม

พระยาบุรุษรัตน ยาว ๕ } ๑๖ โหลตั้งแต่ ๖ ก้า ถึง ๘ ก้า ๒๐ ตัน

จินบุญ ยาว ๕ } ๑๖ โหลตั้งแต่ ๖ ก้า ถึง ๘ ก้า ๒๐ ตัน กำหนด

ถึงกรุงเทพฯ ฯ ภายในเดือนธันวาคม รวมไม้ ๒๔๐ ต้น ไม้เหล่านี้
มากอยู่ จะไว้แห่งใดขอให้คิดอ่านเตรียมตัวไว้เสีย

อนึ่งเรื่องรื้อโรงแถวที่บ้านคิลก-----ว่าถ้าจะปลูกที่ถนนลูก
หลวง ซึ่งความจริงเรียกถล่ำถลากไปตามบุญตามก้ามตามเคย จะ
เอา ๑๒๐ บาทถ้าจะเอาไปปลูกที่วัดโสรมนัสจะเอาถึง ๑๔๐ บาท
มันขนค่าตัวแรงเต็มที่ ข้ออกถมจับจะทำอย่างไร -----

สยามินทร์

วันที่ ๕ มิถุนายน ๑๑๕

เจ้าหมื่นเสมอใจราช

มีสเทอหลุยลิโนเวนกับนายร้อยไม้ที่ทำป่าไม้บอกให้ไม้ขอนแก่น
สัก ๑๕๐ ต้นขนาดพิกัด ๖ บาท ในการทำวัดเบญจมบพิตร กำหนด
จะส่งเดือนสิงหาคม ให้นำค้หมายกับพระยาศรีสหเทพคอยรับ

สยามินทร์

วันที่ ๕/๓/๑๑๕

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจ

เจ้าสุริยพงษ์พริตเดช เจ้านครเมืองน่าน ให้ไม้ช่วย

ในการวัดเบญจมบพิตร ๑๐๐ ต้น

เจ้าราชวงษเมืองน่าน ๕๐ ต้น

เจ้าราชน่านเมืองบุตร ๑๕ ต้น

เจ้าน้อยอนุสรณ์ บุดรเจ้านันตวรฤทธิเดชเมืองน่าน
๔๐ คับ นายบุญยืน นายน้อยเมืองแพร่ ๒๐ คับ

รวม ๔ รายเป็นไม้ ๒๒๕ คับ ขนาดตั้งแต่ ๖ ก้ำถึง ๑๐
ก้ำยาวตั้งแต่ ๔ วาถึง ๕ ไม้ยังอยู่ในลำห้วยจะได้ลงในรุดน่าน
ให้ค้อยรับจากมหาดไทย

สยามินทร์

๒๐/๔/๑๑๖

ที่ ๑๕/๖๒๔ พระที่นั่งจักรกริมหาปราสาท

วันที่ ๑๐ สิงหาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๖

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจราช

ด้วยข้าราชการมณฑลนครศรีธรรมราชได้ออกทรัพย์ชอกกระ
เบื่อนำว้อย่างเล็ก ๒๕๐๐๐๐ แผ่น ๗ ๓๐๐๐๐๐ แผ่น ช่วยใน
การสร้างวัดเบญจมบพิตร แต่กระเบองรายนยังไม่เข้ามาถึง ให้ยืม
กระเบองที่ไซบูที่พลับพลา ไซบูชนตำกุกูแหวไปก่อน เมื่อ
กระเบองรายนเข้ามาถึงจึงค้อยหักไซ

สยามินทร์

ที่ ๒๓/๗๓๕

พระที่นั่งจักรกริมหาปราสาท

๓๓

วันที่ ๒๕ สิงหาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๕

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจราช

ด้วยข้าราชการในหัวเมืองมณฑลราชบุรี ได้พร้อมกันจัด
 ปูนขาว ๓๓๑ เกวียน และไม้ไผ่ป่า ๑๐๐๐๐ ต้า ช่วยในการ
 สร้างวัดเบญจมบพิตร ปูนนั้นพระยาอมรินทรฤไชยจะนำมา
 ส่งในเดือนกันยายนพฤศจิกายน เป็นรายเที่ยวครั้งแรก ให้
 เจ้าหมื่นเสมอใจจัดที่คอยรับปูนไว้ ในการกฐินการเปรียญควรจะ
 ปูนรายนี้ได้ ไม้ไผ่ก็ให้หาที่ไว้ด้วย

สยามินทร์

๒/๑/๑๒๐

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจ

ด้วยพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์จดหมายมาว่าด้วยเรื่องโรงเรียน
 ไปพลาง ว่าเวลากลับเข้ามาจากไปราชการครั้งนี้จะให้ได้เปิด
 อซากจะให้หมื่นเรอนครุศักดิ์ ๒ หลัง พออยู่ได้ในหมู่เดียวกันสัก
 ๒ ครั้วก่อน เห็นว่าเรือนที่จะทำนั้น ควรจะทำลงในที่ข้ามฟากคลอง
 ซึ่งกำหนดไว้ว่าจะให้อีก ๑๐ วา แต่ไม่ควรจะให้ติดเข้ามาทาง
 ถนนลัดชิดมากนัก เพราะเหตุว่าถ้าเราจะทำเป็นตึกรามอันใดตาม
 ริมถนน ก็จะต้องรื้อเรือนก่อน จะไปชื้อที่ให้ได้คิดว่าควรจะทำ

แห่งใด แต่ส่วนเรือนนั้น ขอให้คิดขนาดสำหรับพอกคนไทยอยู่
สบาย คือเข้าใจว่า ๓ ห้องเฉลี่ยกันห้องหนึ่ง ฤาจะมีพาไลแล
ครัวไฟ อันที่จริงถ้าได้เรือนฝากระดานอย่างไทยๆ ก็ออก
จะพอๆ ขอให้คิดตัวอย่างมาให้ดูแลประมาณราคาว่าเป็นหลังละ
เท่าใด

ศยามินทร์

วันที่ ๑๓ เมษายน ๑๒๐

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจราช

โรงเรียนฝึกสอนไปพลางที่วัดเบญจมบพิตร ควรจะเร่ง
ให้สำเร็จได้ภายในวันที่ ๕ พฤษภาคม ให้ได้เปิดสั่งสอนถ้าได้วัน
ที่ ๑ ก็ดี ให้เขียนขำยนำโรงเรียนว่า

โรงเรียนวัดเบญจมบพิตร

เริ่มวันที่ ๑ พฤษภาคม

๓๘

รัตนโกสินทรศก ๑๒๐

ศยามินทร์

วันที่ ๒๗ เมษายน ๑๒๐

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจ

เรื่องไฟฟ้านั้นจะต้องให้วินิจฉัยต่อภายหลังเวลานี้ทำอะไรไม่
เปลือง แต่เกิดมาเป็นคนไทยไม่รู้จักเปิดรู้จักปิด จะไปเล่นกับ
ไฟฟ้าคิดเป็นยูนิตมันก็ฉิบหายอย่างเดียวกันนั้น ข้อซึ่งได้กล่าว
ว่าตัดคนไว้ให้คอยเปิดคอยปิดอะไรเปล่าทั้งนั้น สิ่งนั้น ๆ ก็รับ
แต่ว่ามันไม่ได้ทำ ไฟติดอยู่ยั้งก้ำ ๆ ถนนรณแถมแดงโรยอยู่เสมอ
ร้ายไปกว่าที่จะจุดตามเรือน ซึ่งคงไม่ปิดเหมือนกันสักแห่งเดียว
เพราะไม่มีเครื่องที่จะแบ่งปิดได้ ปิดก็ต้องปิดทั้งหมด ถ้าจะ
ให้เจ้าของเรือนทั้งปวงรู้สึกเสียดายแล้ว จะจ่ายเป็นเงินพระ-
ราชทานสำหรับค่าไฟฟ้าเสียวันละเท่านั้น ๆ แล้วแต่จะใช้มาก
ใช้น้อยว่ากันเป็นเรือนเงินดีกว่า เหลือจากเงินไปมากน้อยเท่าใด
เจ้าของอยากจุดก็ให้เสียเงินเอง เจ้าตั้งบิลไปเรียกเอา แต่ข้อ
สำคัญจะต้องคิดที่ดับไว้ให้เขาผ่อนใช้ได้ มากบ้างน้อยบ้างตาม
สมควร แต่สวนถนนแลพลับพลา นั้น จะต้องกำหนดว่าจุด ๑๒
ชั่วโมง เท่าไรยูนิต ถ้าเขาคิดราคามาเกิน ๑๒ ชั่วโมงเท่าใด
ต้องให้ไซ้เจ้า ถ้าหากว่าเป็นเช่นนั้นไฟจึงจะได้ดับ ความฉิบหาย
ด้วยเรื่องไม่ดับไฟนี้ สุขาภิบาลทั้ง ๒ กรมเห็นจะทำให้เงิน
แผ่นดินต้องเสียเปล่ามากโดยไม่เอื้อเพื่อ

ศยามินทร์

วันที่ ๒๕ เมษายน ๑๒๐

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจ

เรื่องต้นไม้ที่บอกขาดจำนวนเข้ามานั้น ต้นสต่อเดิมกะว่า
พอแล้ว เอาไปปลูกฝังคืนไว้เสียอย่างไรจนเกือบจะไม่แลเห็น
มักต้น การที่ขอหัวเมืองเขาไปนั้นใช้ว่าเขาไปกะเกณฑ์ใครได้
เขาต้องไปลงทุนของเขาเอง เป็นของถวายเหมือนอย่างใคร ๆ
ถวายในบางกอก ที่จะถือว่าเป็นของได้เป่าทิ้งไว้ให้มันแห้งตาย
ไปไม่พอกก็เรียกเอาใหม่ จะไปทำให้เขายากยับเช่นนั้นไม่ได้
การเลย ขอให้คิดอ่านรักษาให้ดีกว่านี้ ถ้าจ่ายเงินส่วนซึ่งสำหรับ
จะปลูกถนน เพราะไม่ใช่เป็นของถวายสำหรับในสวน ต้นบนนาก
กับลำควนไม่ได้มีหนังสือไปถึงพระองค์เจ้าอสังการ เพราะเป็น
ของปลูกในสวน แต่ต้นไม้อื่น ๆ เห็นจะต้องจ่ายเงินให้เขาบ้าง
จะได้ส่งไปทางมหาชาติไทย

สยามินทร์

โฮเตลโฮมัน เมืองบันดุง

๓๔

วันที่ ๔ มิถุนายน รัตนโกสินทศก ๑๒๐

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจราช

ในการที่มาตราน้อยข้างเป็นการเคราะห์ร้าย มีเหตุวิต
ตั้งแต่เล็กน้อยจนมาถึงลูกเจ็บมาก กว่าจะกลับมาถึงกรุงเทพฯ

ได้คงจะไม่น้อยกว่าเดือนครึ่ง เกินกำหนดคาดที่หมายว่าจะมาแต่
 เป็นการจำเป็น อยู่ทันเขาก็ไม่สนุกสนานอันใด มีอะไรก็ดูจน
 หมดแล้ว "ไปเที่ยว" ก็ลืมนิด "ไม่" ได้ ออกเป็นตลกๆ หน่อยๆ จึงได้
 เสาะสาธยายอันใดซึ่งจะเป็นเครื่องเพเลียดเพเลียดใจแลเป็นประโยชน์
 บ้าง บัดนี้เกิดความพอใจในเรื่องพระสมมมา ได้ขอม้าผู้ตัว ๑
 นางม้า ๔ คิดจะลองไปพระสมมมาที่สวนดุสิต ม้าครั้นเป็นมาด
 มีลูกที่ใช้การได้แล้วเอาไปด้วย ๒ ตัว งานพอใช้

ที่ซึ่งจะเลียงนั้นคิดว่าในที่ซึ่งกะไว้ว่าจะทำโรงม้า ก็อยู่ใน
 ระหว่างถนนสี่มื่อแลถนนดวงดาว ถนนดวงตะวันแลโรงทหาร
 มหาศาลเล็ก ซึ่งเข้าใจว่าได้ถมไว้แล้วแต่ไม่ได้ปราบให้เรียบร้อย
 ส่วนหนึ่ง ที่ยังไม่ได้ถมส่วนหนึ่ง ได้ให้ตุ๊กเขียนแผนที่ซึ่งต้อง
 การจะวางโรงม้าแลสนามคอกทั้งเรือนคนอยู่ ตามประมาณคนๆ
 เอาว่าจะใกล้กับความจริงของที่ตั้งอยู่ โรงม้านั้นไม่ใช่จะทำเป็น
 ของถาวรปศอาว เพราะเหตุว่าเมื่อจะสร้างโรงม้าใหญ่ตามซึ่งกะไว้
 แต่เดิม จะย้ายพระสมมมาออกไปไว้ในนอกคลองเปรม ซึ่งคงจะถม
 ที่แล้วเสร็จในปีหน้า เพราะฉะนั้นโรงม้าที่กะใหม่ ๒ โรงแลเรือน
 คนอยู่เหล่านี้ไม่ทำเป็นของถาวร จะใช้หลังคาสังกะสีไม่ได้
 ร้อนนัก จะใช้มุงกระเบื้องเกล็ดจากให้เรียบร้อยดังเช่น
 พลับพลาที่ใด เรือนอกหลังหนึ่งซึ่งเป็นหลังใหญ่หน่อยนั้น คิด
 จะให้หลวงฤทธิธนายเวรผู้ดูการม้าอาไศรย แลเป็นที่เสด็จไป
 ทอดพระเนตรมาที่นั่นด้วย จะต้องทำให้หมดจดทั้งเรือนหลัง

ที่กล่าวมาแล้วแต่โรงม้า ให้เป็นที่ไปดูได้เนื่อง ๆ ฤาใคร ๆ จะ
 มาดูก็ได้ไม่เป็นที่สกปรกในขตา ที่ดินถ้าถมยังไม่เต็มให้ขุดสระ
 ที่หลังโรงทหารมหาดเล็ก เอาดินถมแล้วทำถนนปูอิฐตามแปลน
 ลงที่เขียน ส่วนสนามนั้นถ้าหากต้นไม้ใหญ่มีอยู่ให้กิ่งไว้ก่อน อย่า
 เพื่อตัดตลอดจนหมากมะพร้าว ให้ตัดลงแต่ต้นไม้เล็กน้อย
 ปราบที่แลไขท่อให้น้ำเดินปลุกหญ้าให้ทั่วไป อย่าให้น้ำฝนที่ตก
 ชั่งในสนามได้ ส่วนรั้วที่จะกั้นนั้นมที่จะต้องกันสูงบางแห่ง ต้อง
 การจะให้ทับใช้ได้บังลวดขัง เอาต้นไม้ฝรั่งขนเหมือนอย่างส้ม
 ถนอมสามเสน แต่อย่าให้ใช้ลวดหนาม ส่วนรั้วเดียวไม่ต้องการ
 จะให้ทับใช้ลวดเกลี้ยงขังเหมือนกัน แต่ต้องให้สูงกว่าที่ข้างข้าง
 ถนนเพื่อจะไม่ให้ม้าวิ่งออกจากคอกได้ เมื่อข้ามกลับไปถึงเห็น
 ควรจะให้ตัดต้นไม้แห่งใดจึงจะให้ตัดต่อไป ขอแต่ให้ได้ปลุก
 หญ้าแล้วทำรางน้ำให้น้ำให้ตกเสียให้ไต่ก่อนเป็นสำคัญยิ่งกว่าอย่าง
 อื่น เพราะม้าพวกนี้เคยอยู่ที่ดอนสูง ถ้าไปอยู่ที่แฉะ ๆ กลัวจะ
 ไม่ค่อยสบาย เรื่องพิสดารของการที่กะในแผนที่อย่างไร ได้
 สั่งให้ดึกเขียนคำอธิบายกำกับมากับแผนที่แล้ว ขอให้เจ้ากับ
 พระยาเวียงในคิดอ่านระดมกันทำการในที่นี้ให้สำเร็จฤาจนจะสำเร็จ
 ได้ทันเวลาข้ามกลับไปถึงจะเป็นที่พอใจมาก ถ้าจะต้องใช้เงิน
 ทองมากน้อยเท่าใด ให้เอาหนังสือฉบับนี้เป็นสำคัญไปเบิกที่
 พระศุภกรณ์ ให้พระศุภกรณ์จ่ายให้ตามสมควรแก่การที่ทำ
 อนึ่งคอเวอนเบอเยเนวาลเขาให้กวางดาว ๒ คู่ ฤา ๓ คู่

ของเขาปล่อยอยู่ในสนามหญ้าเฉย ๆ มีแต่ต้นไม้ใหญ่เป็นที่พำนัก
 แต่ของเราจะปล่อยไว้เฉย ๆ เช่นนั้นหมาคงกัดตายหมด ให้คิด
 อ่านกันรวที่สวนแจ๊คตัดกิ่งนำออกไป ซึ่งเข้าใจว่ามีต้นไม้ร่ม
 อยู่มากก็นตามแนวข้างฮิวาประมาณสัก ๑๕ วา ด้านสกัดตั้งแต่
 ถนนข้างฮิวามาชนถนนมังกรรำ ถนนมังกรรำให้เลี้ยวโอนไป
 ตามรูปถนน ต้องมีเรือนพื้นดินสำหรับกว้างเข้าไปพักอาศัย
 กว้างสัก ๖ สอก ยาว ๓ วา ฝากันที่บเปิดแต่ด้านหน้าสำหรับหลบฝน
 เข้าไปนอน ในคอกนั้นต้องให้ปราบพื้นเรียบปลูกหญ้าทำรางน้ำ
 อย่าให้น้ำขัง แต่รวที่จะใช้กันนั้นจะใช้อย่างไรข้างก็ออกจะหมด
 ปัญญา เพราะหมาของเรานั้นกระโดดคล่องนัก ให้คิดอ่านอย่าง
 ดีที่สุดที่จะป้องกันอย่าให้หมาหลุดเข้าไปในนั้นได้โดยทางใดทาง
 หนึ่งถ้ากระโดดเข้าไป ที่ทำไว้เป็นของทำไปพลาด เมื่อเข้าไป
 ถึงจึงจะคิดแก้ไขต่อไปใหม่ ครั้นจะไม่ทำไว้ก่อนกว้างต้องขัง
 กรงไปนานไม่ได้ปล่อยออกเดินจะตายเสีย ถ้าต้นไม้ซึ่งจะบังร่ม
 ไม่มีพอ ให้ปลูกเป็นกระโจมเหมือนโรงหีบไว้แห่งใดแห่งหนึ่ง
 สำหรับให้กว้างพักนอนแทนร่มไม้

ศยามินทร์

ป.ล.

อนึ่งการทำหลังคาโรงมุ้งกระเบื้องนั้น ถ้าจะเป็น
 การชำแฉะเปลือง ดูกว่ามุงสังกะสีแล้วมุงจากทับ แล้วปลูก

ต้นไม้เลื้อยให้ชนหลังคา   กว่าจากจะผูกฟอดต้นไม้คลุมสังกะสี
 มิคไม้ร้อน   คุกคอยู่เพราะโรงม้าเขามักใช้ต้นไม้คลุม   ตาม
 แต่จะเห็นอย่างใดดี

ศยามินทร

ได้รับหนังสือของเจ้า   ลงวันที่ ๔ แลที่ ๑๑ มิถุนายน แล
 เห็นชอบด้วย

ให้เจ้าลงมือทำโรงม้า   แลให้บอกให้ทราบทั่วกันว่าข้าคิด
 ถึงอยู่มากทุกคน   ข้าคิดอยากจะทำไปโดยเร็ว   แลมีความ
 ร้อนใจในการงานที่สวนมาก

ศยามินทร

วันที่ ๖ ส, ก, ๑๒๐

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจ แลพระยาเวียงใน
 ด้วยต้นไม้ที่ได้มาใหม่ก็มี   ของเก่าก็มี   บนสวนสวรรค์เต็ม
 แน่นไปทั้งนั้นจนจะไม่มีทางเดิน   เพราะต้นไม้เก่า ๆ ได้ชนมาก
 แลเบี้ยวเอนเสียไปเพราะเบียดกัน   เพราะฉะนั้นจะต้องขนต้นไม้
 นี้ออกไปที่สวนดุสิต   ที่ควรจะลงดินในที่แห่งใดก็จะได้ลง   แลควร
 จะขนกระถางสำหรับโรงปามที่พระที่นั่งวิมานเมฆก็จะได้ขนกระถาง
 ไว้ก่อน   จะปลูกในนาก็ไม่มีที่ปลูกแลไม่มีใครปลูก   เพราะฉะนั้นได้
 มอบการที่จะเลือกต้นไม้แลที่จะดูว่าควรที่จะปลูกกระถางอย่างไร

ให้เจ้าสายเป็นผู้ชี้ให้ทำ ที่ซึ่งจะรักษาต้นไม้เหล่านี้ที่เกาะสนใน
 ไร่ร่มไม้เห็นจะดีกว่าทุกแห่ง แต่เดี๋ยวนี้ปลูกเรือนจะเป็นที่กีด
 ขวางอย่างไรให้พระยาเวียงโนเป็นผู้คิดหาที่ ในชั้นต้นนั้นเป็นกระ
 บวรขนต้นไม้น้ำที่เจ้าหมื่นเสมอใจที่จะเอาลงไปจากสวนสวรรค์
 ส่งให้ถึงสวนกุสิต ตามที่เจ้าสายจะชี้ให้ชน แต่เมื่อไปถึงที่
 สวนกุสิตแล้ว จะปลูกขึ้นกระถางเป็นน้ำที่พระยาเวียงโนให้เอา
 กระถางเนื่องสั่งนั้นปลูก แต่ต้นไม้จะควรปลูกกระถางใดให้เจ้า
 สายเป็นผู้ให้การ ให้หาหินทรายไว้ให้พร้อม แลถ้าได้ลงมือ
 ปลูกต้นไม้ในเวลาเช้า เวลาสายเล็ก เพียงวันละสัก ๒ ชั่วโมงก็
 เห็นจะพอ ไม่วันก็จะแล้ว

ศยามินทร์

วันที่ ๘ สิงหาคม ๑๒๐

ถึง เสมอใจ ด้วยกรมหลวงวรเสถรรุบสั่งว่า เรือนของ
 ยายท่านแล่นที่ท่านยังมีชีวิตอยู่เดี๋ยวนี้มาบอกขายเรือนด้วย รวม
 ด้วยกัน ๕ หลัง ถ้าเรือนเหล่านี้จะไปทำเรือนให้ศิษย์วัดแลญาติ
 โยมพระที่จะอยู่ฝากข้างถนนปลายฟูกันอยู่ได้ ท่านจะถวายแล
 จะช้อจากน้ำท่านถวาย ความปรารถนานั้น ก็ด้วยเรื่องอยากจะให้
 เรือนของเก่าเข้าอยู่ในพระศาสนา

แต่ฟังดูเรือนนั้นเป็นของเก่ามากหลายสิบปีกลัวจะชำรุดใช้
 อะไรไม่ใคร่ได้ ข้างจึงทูลท่านว่าขอให้ขุดไว้ก่อนอย่าเพื่อช้อจะ

ให้ไปตรวจดูเสียก่อน ถ้าเจ้ำมเวลาพอที่จะไป ๆ เอง-----

แต่ถ้าหากว่าจะไปไม่ได้จะให้ใครไปตรวจดู-----

ศยามินทร์

วันที่ ๒๐ สิงหาคม ๑๒๐

ถึง เจ้ำหมั้นเสมอใจ

ด้วยนายด่านทำสวนซึ่งได้ทำการถากถางแลปลูกต้นไม้พอ
เป็นที่เรียบร้อยแล้วควรจะให้เขาหยุดพักรับสวนนั้นมารักษาต่อไป
เห็นว่าสวนพระยารัตนสมบัติ ควรจะรับมาได้เพื่อจะให้หม้ผู้ดูแล
แลการ ให้พระพรหมภิบาลซึ่งเป็นนายด่านไปทำงานแต่เช้า
เป็นผู้ดูแลการที่สวนนั้นต่อไป

อนึ่งบรรดาสวนทุกสวนนายด่านได้ไปดูการบ้างไม่ได้ไปดู
การบ้าง การที่จะปลูกต้นไม้ให้เต็มทีแลบำรุงรักษาต้นไม้ ควร
จะให้หม้เจ้ำนำที่ผู้ตรวจตรา สำหรับคอยตักเตือนนายด่านแลคน
ทำการที่สวนแลบอกข่าวคราวเป็นรายงานให้ทราบในการที่ยังบก
พร่องอยู่อย่างไบบ้างนั้น ให้หลวงสุเรนทรวิชิตแลหลวงมานิต
นฤบดีนทร์ซึ่งเข้าใจในการทำสวนเป็นผู้ตรวจ หลวงมานิต
นฤบดีนทร์ยังไม่ได้เงินค่าพาหนะ ได้สั่งกรมขุนสมมตให้จ่าย
เงินค่าพาหนะให้แล้ว

ศยามินทร์

วันที่ ๒๒ ส, ก, ๑๒๐

ถึง เสมอใจ

สิ่งที่แลเห็นแลนั้นก็ว่าจะบอกตามทางออกกลม ๆ เสียหลาย
 หนแล้ว ขอจดไปตามบุญตามกรรมไม่เป็นลำดับ ข้อหนึ่ง
 ต้นหางนกยูงตามแถบสวน พระยาอภัยรณฤทธิโตแล้วแต่เอนมา
 เสียนานแล้ว จะแก้ไขได้ฤาไม่ขอให้ดูทั้ง ๒ ฟาก ขออย่า
 ให้ลมที่พัดจะทำเป็นโค้ง ข้อ ๒ ไม้ที่ลงไว้แถบนั้นงอกเป็น
 กอแล้วสามกอกระจยกระจาย แต่ที่ยังไม่ได้ลงอีกมาก แม้
 เส็กว่าได้ขุดขึ้นจากที่สวนมีอยู่ขอให้รับเอาไปลง ข้อ ๓ ที่คอก
 ไม้ค้ำสักริมถนนดวงตะวันควรจะใช้ไฟแทนผักบุง จะได้แลดู
 เหมือนกัน ในถนนนั้นไม้ลัดกัน ข้อ ๔ รั้วตามริมถนนสามเสน
 เป็นน้ำที่ของสุขาภิบาลจะต้องตักเตือนให้เจ้าของซ่อมแซมไม่ให้
 หักพังฤาโอนเอน เดียวนมหักพังโอนเอนหลายแห่ง ที่โรงพิมพ์
 อักษรนิคเป็นต้น ขอให้ตักเตือนให้เจ้าของซ่อม ข้อ ๕ ที่
 ถนนดวงเดือนนอกหว่างโรงแถวตรงถนนขาวยังไม่ได้รั้วตาม
 ธรรมเนียมซึ่งตั้งบัญญัติไว้ เขาจะว่าที่หลวงสีไม่ต้องทำไปบังคับ
 คนอื่นเขาทำ แต่ในแถบนั้นไม้สู้กระไร เพราะเหตุที่บ้าน
 กรรมสิทธิ์ยังไม่ได้ทำ

อนึ่งตพานหกที่ถนนขาวเข้าได้ตั้งข้อไปว่า ตพานเขียวไข่กา
 ฤายังไร ถ้าเช่นนั้นเข้าไปกับถนนซึ่งได้ตั้งไว้แลลิมเสีย ถ้า
 ฟ้าขอให้บอกมาให้ทราบ

ข้อ ๖ ราษฎรจะขอพาตราจเยอรมันที่แม่กลาง ซึ่งขอหลวง
สุนทรไว้ได้อนุญาตให้พา แต่ข้อที่จะป้องกันไม่ให้ไปทำท่า
ขึ้นใหม่ นั้นได้บอกกรมสมมติให้ไปพิจารณา มี ๒ อย่างคือ ถ้า
ที่นั้นพอจะขอไว้ ขอกรมแม่นากไม่เสียหายอันใด ถ้าแพง
นักให้พิจารณาพูดให้เป็นที่เข้าใจมั่นคงกันเสียว่าจะไม่ย้ายตพานให้
เราฉิบหาย ข้อ ๗ เสาไฟฟ้าถนนราชดำเนินตรงสี่แยกถนน
ดวงตะวันควรจะให้เข้าไปอยู่เสียดงที่จะมีเสาโคม แต่น่าจะ
ต้องมีเสาอื่นสำหรับที่นั้น ข้อ ๘ ไฟฟ้าถนนดวงตะวัน ตั้งแต่
สี่แยกถนนราชดำเนินไปจนวัดควรจะต้องมีให้พื้นเดือนอ้าย ไม่
รู้ว่าเหตุอย่างไร ไฟฟ้ากับเจ้าจึงได้ชานัก สุขชาติบาลในเมือง
เขาติดได้รวดเร็วกว่ามาก แต่ระยะไฟฟ้าในเมืองเราที่ติด ๆ มา
ก็เกินไปกว่าที่สิงคโปร์แลยะวา ซึ่งเขาใช้ไฟแกสตามันแกส
ดินเสียอีก ข้อนี้เป็นกิลเลสของไทยเห็นโคมห่างไม่ได้ เห็น
ต้นไม้ชิดกันก็ไม่สบาย ตรงกันข้ามกับเมืองอื่น ๆ ของเขาไฟ
ห่างต้นไม้อึด ๆ เช่นถนนท่าหญ้าสูง ไทยเราทำถนนสูงหญ้า
ต่ำ ซึ่งพึงแก่กันหายเมื่อทำสวนดุสิตเป็นต้น

อนึ่งยังมีเชออยู่ที่สวนพระยาอภิรัตนฤทธิ แลพระพรหม
บริรักษ์ที่ถนนในสวนต่ออกับถนนราชดำเนินมีอิฐเป็นคันเทือกธรณ
รถก็เข้าไม่ได้ เดินก็ต้องข้ามนั้นแล้วจะคิดอย่างไรต่อไป

สยามินทร์

วันที่ ๒๕ สิงหาคม ๑๒๐

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจ

ด้วยเจ้าสายแจ้ว่าที่สวนห้องเครื่องนั้น ส่วนข้างสวนผัก
ที่จนทำนั้นได้ประโยชน์ แต่ข้างสวนไทยให้เบ้าทำ ได้ประโยชน์
น้อย มีการฉกฉักต่าง ๆ ได้ให้ผู้ที่เข้าใจในการสวนแต่แม่กำ
หลายคนมาดู ประมาณว่าเงินผลประโยชน์ที่จะได้ในสวนนั้น
ไม่ต่ำกว่าเดือนละ ๒๐๐ บาท บัดนี้ ----- ซึ่งอยู่
บ้านตรงทางนั้นออกไปรับจะมากทำ แลเจ้าสายจะขอจำหน่ายขาย
ผลไม้เองส่งเป็นตัวเงิน

มีความสงสัยอยู่อย่างหนึ่งแต่ว่า ----- จะมา
ทำนั้น จะไปเกณฑ์คนทหารขึ้นมาทำเป็นทางราชการได้อย่างไร
ขอให้ได้สวนดูเสียให้รู้สักหน่อย ได้ความประการใดให้บอก
ให้ทราบ

ส่วนการเรื่องเก็บผลไม้ขายนั้นข้าได้นักจะพูดอยู่แต่เดิมแล้ว
แต่ยังหาได้พูดไม่ ตามทางที่เจ้าจัดมาแล้วเห็นไม้ค้อยู่หลายอย่าง

ข้อ ๑ ให้ผู้รักษาทั้งปวงนำผลไม้มาส่งที่ออฟฟิศ การที่
จะขนมานนั้นก็ต้องชอกช้า ๆ คนที่ขนมามากินกันเสียกลางทางคน
ละอิม ๆ ก็หมดลงไปได้เป็นอันมาก

ข้อ ๒ เมื่อลูกไม้มาอยู่ที่ออฟฟิศ ผู้ที่จะขายตั้งแต่ตัว
เจ้าลงไป ก็ไม่มีความรู้อะไรในเรื่องซื้อขายสักอย่างหนึ่ง ได้
ทำไต่ก็เอาเท่านั้น ถ้าของค้างอยู่ก็ไม่มีท่าทางที่จะเอาไปขาย

ผู้อื่นซึ่งไม่ได้มาที่สวนนั้นได้ จำต้องขายไปตามบุญตามกาม

ข้อ ๓ ซึ่งเป็นข้อสำคัญกว่าอย่างอื่นนั้น ผลไม้มาถึงขาย
รวมกันหมด บอกไม่ได้ว่ามาจากสวนไหน ๆ ผู้ที่ทำสวน
นั้นจะได้ผลไม้มากเท่าใด ก็ไม่ได้ขอเสียงญาบ่าเห็นใจความชอบ
อันใด ถ้าสวนใดได้มะม่วงสักปีละ ๑๐ ลูก ก็เป็นผู้บ่าเห็นใจ
ความชอบเสมอกันกับผู้ทำสวนได้ผลไม้มากที่สุด เป็นเครื่อง
ที่ออกโดยไม่ต้องการที่จะบำรุงรักษา ถ้าไม่ต้องการที่จะคอยเก็บ
ผลไม้แลสงวนผลไม้ ที่สุดจนจนส่งก็ไม่ต้องการที่จะเออเพื่อ
ตามบุญตามกามเพราะมีผลอย่างเดียวกัน เมื่อผู้ตรวจผู้ตราจะ
ไปตักเตือนก็รู้สึกอย่างเดียวกัน มีผู้มาซื้อคอรบกวนต่าง ๆ

ถ้าหากว่าการยังเป็นอยู่เช่นนี้ ถึงจะแก้ไขอย่างไรก็ไม่
ขึ้นได้ จำจะต้องแยกออกเป็นสวน ๆ ให้เจ้าของสวนได้มี
หน้าที่ทำงานรับผลความชอบความดีบ้าง ถ้าจะจัดให้มีผู้กำกับดูแล
ควรจะให้เป็น ๒ คน ๓ หั่งเจ้าของสวน ก็มหาตเล็กคน ๑
จะให้หม้อเอนต์ของพระคลังข้างที่สักคน ๑ ก็ได้ ต้องบอกกล่าว
ให้พวกชาวสวนไปรับซื้อถึงสวน ถ้าจะตั้งร้านขายก็ให้ ๓ คน
นั้นประมาณราคาเสียก่อนชั้นหนึ่ง แล้วจึงให้ผู้รับไปขายนั้นรับ
ของไป ถ้าขายของได้เกินราคาที่ประมาณ ก็จะได้รู้ว่าผู้ที่
รับไปขายนั้นได้จัดการดี

ถ้าจะจัดอย่างอื่นอย่างใดให้ลงตามลักษณะนี้ได้ ก็สวน
ผู้ใดได้ผลมากก็ให้ปรากฏ อย่าให้เป็นการเจ้อจกันทั่วไปเช่น

เป็นอยู่เคียน
คว่ำแล้ว

ได้ส่งกรมสมมติให้ช่วยคิดอ่านจัดการเรื่องนี้

ศยามินทร์

ที่ ๒๘ สิงหาคม ๑๒๐

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจ

ไฟฟ้านั้นถ้าจะเปิดได้แล้ว ต้องให้เปิดได้เป็นตอน ๆ ไม่
จำจะต้องเปิดอยู่ยั้งรุ่งทั่วไป ถนนเบญจมาศ ถนนราชดำเนิน
ถนนไพบอน ถนนภาพรบ้า ถนนดวงตะวันเหล่านี้ จุดแต่เวลา
เสด็จพอเสด็จกลับแล้วดับ แต่ถนนดวงดาว ถนนลูกหลวง
ไม่ต้องจุดเว้นไว้แต่มีงาน ถนนดวงตะวันถึงเบญจมาศ ถ้าเสด็จ
อยู่วัดจนค่ำจึงค่อยจุด พอกลับแล้วดับ ถนนช่างฮั่นเวลา
มีใครไปอยู่จุดๆไม่ได้จุดก็ไม่ว่า ถ้าจุดก็ควรจะเว้นระยะพอควร
ถนนจักรพรรดิพงษ์ลอนนอกที่ข้าพเจ้าว่าที่จะไม่ต้องจุดนั้น เห็น
จะต้องจุดบ้าง ถ้าคนทั่วไปเพื่อสวนดุสิตกลับ เดินทางถนนสก
ถนนลูกหลวงก็ต้องจุดทางนั้น ถ้าเดินทางถนนจักรพรรดิพงษ์
ก็ดับทางโน้นเสียบมาจุดทางนี้

ศยามินทร์

วันที่ ๑๐ กันยายน ๑๒๐

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจ

ซึ่งจะคิดสงการที่ค้างให้แล้วเสียได้นั้นเป็นการดีมาก ถ้า
หึงไว้อย่างนี้จะรุ่งรังมาก

เรื่องเรือนทำใหม่นั้นต้องให้คิดประมาณมาให้ตลอด แต่
เรื่องเขาเขาจะเป็นที่ขัดข้องอย่างไรบ้างไม่รู้ กับเรื่องเงินเป็นงบ
ประมาณกลางปีคิดแบบอยู่ แต่เห็นจะพอจัดการผ่อนผันได้ ถ้ามี
ในงบประมาณแล้วก็จำไม่ได้ จะได้คิดกับกรมสมมตต่อไป

ศยามินทร์

พระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์

เกาะบางปะอิน

วันที่ ๒ ตุลาคม รัตนโกสินทร ศก ๑๒๐

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจราช

ด้วยที่นอนเตียงแฝดที่นั้นว่าเป็นสบายอย่างยิ่ง ข้าก็พึงได้
นอนเมื่อคนนั้น สบายที่ไม่เป็นหลุมกลางเหมือนอย่างเตียงเหล็ก
ๆเตียงไม่เดียว ถึงว่าจะกว้างที่กลางคงอ่อนเป็นหลุม เตียง
กลางแข็งไม่อ่อนเป็นหลุม แต่นอนนุ่มสบาย นึกว่าสบายดีกว่า
พระแท่นที่ในพระที่นั่งอมรินทร์ แต่ไม่สู้แน่นัก เพราะข้า
นอนไม่หลับมากคน พงมานอนหลับ ขอให้จัดการทำเตียงนอน
บนพระที่นั่งวิมานเมฆให้สักหลังหนึ่ง ไม่ต้องมีลวดลายงดงาม

นัก แต่จะหาสปริงที่ไหนได้ๆไม่ ให้ได้ขนาดเดียวกัน แลเป็น
 คู่เช่นนี้ดีกว่าเดี่ยว แต่ใช้ที่นอนผืนเดียวปูตลอดอย่าให้เป็น
 ล่องกลางเท่านั้น — — — —

อนึ่งถนนเขตรสวนดุสิตนี้ หมอความเขาเตือนว่า ให้
 คิดอ่านทำโล่งทำเสาประตูอย่างหนึ่งอย่างใดให้เป็นทีสังเกตุไว้หา
 ไม่จะกลายเป็นถนนหลวง จึงคิดเห็นว่า ด้านเหนือคงจะใช้เพียง
 แต่ให้มั่วแถมเสาไม้เทอกเสานางเรียง ออกมาบนถนนจนเสมอ
 แนวต้นไม้ๆที่ปลูก ถนนที่จะต้องกันข้างด้านเหนือ ก็มุดองดาว,
 พุดตาล, ฮก, ลก, กันแนวถนนราชวัด ทั้งสิ้น ด้านตะวันออก
 มีถนนดวงเดือนถนนช่างสี ถนนดวงตะวัน นักกนรวไม่พอเป็น
 พืชได้เหมือนกัน ตามแนวถนนซิว ด้านใต้อยู่ข้างจะรื้อว่า
 กันยาก คือถนนปลายตลาด ถนนฮก ถนนลก ถนนลิขิต ถนน
 เบญมาศ ถนนช่างสี ถนนดวงดาว ทอนจะกันด้วยบกร้วพอ
 เป็นพืชก็ได้ แต่ถนนเบญมาศยังแลไม่เห็นเลยว่าจะกันมันเข้า
 ไปอย่างไร เพราะต้องกันแนวถนนคอเสื้อด้วย ถ้ากันที่ถนน
 เบญมาศในกิ่งาย ที่นี้จะรื้อไว้ก่อนก็ควร ด้านตะวันตก ถนน
 ดวงตะวัน ถนนใบพอน ถนนช่างสี ถนนดวงเดือนจะต้องก่อเสา
 ปูน เรื่องนี้ได้คิดไว้ที่หนึ่งแล้ว แต่คราวก่อนถึงมีที่คนเฝ้า
 ประตูอยู่อันที่จริงก็ไม่สู้จำเป็น แต่บางที่ถ้าให้เป็นออฟฟิศพระยา
 อร่ามเจ้าของสวนดุเหมือนจะดี ขอให้เตรียมตัวอย่างไว้ตามแต่
 จะนึกได้ แต่ประตูเหล่านี้ไม่จำเป็นต้องมีบาน เว้นไว้แต่ถ้าหาก

ว่าจะมีจริง ก็มแต่ข้างฮักบ่โบพอนเท่านั้น ถ้าเป็นถนนใหญ่
จะทำโค้งเห็นจะเปลืองพระราชทรัพย์ ต้องก่อเป็นเสาเป็นทิว
เสาประตแล้วมีกำแพงรวเหล็ก ไปข้างละ ๔ สอกพอดคูกูเท่านั้น
เท่านั้นเป็นเงินมากอยู่ แต่เป็นของที่ควรทำ แลจะทำให้ถนน
งามขึ้นด้วย เว้นแต่ด้านเหนือคงเป็นรวไม้ตามที่ว่า

ถนนเบญจมาศถ้าจะตั้งเสา ๔ ต้น แต่ต้องสูงหน่อยเสโต
๔ ต้น ที่ตรงแนวต้นไม้ซึ่งกำหนดไว้ว่าจะเป็นเสาโคมประกอบ
เป็นคูในสูง ริมขอบ ถนนมุมขอบสวนพระยาอภัยรณฤทธิ แล
สวนพระพรหมบริรักษ์อีกข้างละเสา จะเป็นเสาเตยๆเท่ากัน
ก็ได้ แล้วจึงชักรวกันสวนเป็นไฟก็ได้ ออกไปจากนั้นทีเดียว
ขอให้คิดตัวอย่างขึ้นไว้ดู ถ้าช่างพระที่นั่งมงานเต็ม ให้พระ
สฤติย์ไปวานช่างกรมโยธาช่วยคิดก็ได้ มันหรุติ จะได้จดหมาย
ส่งไปต่างหากด้วยฉบับ ๑ แต่ที่จะต้องให้เขาคิดเฉพาะแต่ที่เป็น
เสาก่ออิฐที่จะทำให้งดงาม ๆ

ศยามินทร์

วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๑๒๐

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจ

ด้วยจดหมายมาด้วยเรื่องจะขยับงบประมาณนั้น ได้ทราบแล้ว
การขุดคลองเปรมทำถนนสกต้อออกไป ยังไม่ควรทำ ไม่สู้

จะเป็นประโยชน์อันใดมากนัก ถ้าจะขุดคลองเปล่าไม่ทำถนนก็
 บัวยการแรง พักไว้ก่อน

แก้คลองมหานากันเป็นอยู่หน่อยหนึ่ง ตอนที่กรมดำรง
 ถ้าจะไปขุดขนกมที่ ให้เขาจะเป็นเรายักยอกเงินหลวง ไปใช้ๆ ไม่
 แดเข้าใจว่าตอนนั้นก็ไม่ได้ขุดเหมือนตอนข้างวัดสระเกษ เงิน
 รายขุดคลองนั้นก็ทำ ขอให้เขียนแผนที่มาดเสียก่อนว่าจะขุด
 อย่างไร ดูเหมือนจะได้เขียนไว้แล้ว อยู่ที่เจ้าฤาพระสถิตย์
 แห่งหนึ่งแห่งใด

ถนนวิสุทธิกระษัตริย์ควรทำ แต่เป็นอย่างใช้เงินของเจ้า
 ของที่เช่นถนนจักรพรรดิแลอื่น ๆ

ถนนปลายหลานหลวงต้องกะให้ลงในที่หลวงก่อนแล้วจึงทำ
 ถนนสนามกระบือไว้ก่อน

ที่นาขวัญนั้นได้รับแผนที่จากกรมนครเมือคินนี้ แต่วัน
 เต็มที่เวลานี้ไม่มีเวลาที่จะกะลงได้ จะกะให้ทันงบประมาณ

ในปีการถนนอำเภอคูสิต เห็นว่าพออยู่แล้ว ยังไม่คิด
 จะทำอะไรต่อไป ควรจะคิดอ่านแก้ถนนที่ทำแล้วให้ดีเสียก่อน

ศยามินทร์

พระที่นั่งบรรณาคมสรณย

๓๔

วันที่ ๖ ธันวาคม ร.ศ. ๑๒๐

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจราช

ด้วยการที่สวนดุสิตนั้น เดิขานลงเป็นรูปเป็นเงาแล้วควร

ที่จะจัดเรื่องเงินเสียใหม่ให้เป็นที่เรียบร้อย ให้ย่นงบประมาณ
การประจำการจร ตั้งแต่ศก ๑๒๑ นี้ไป

สยามินทร์

ที่ ๘/๑๔๘

พระที่นั่งวิมานเมฆ

วันที่ ๓ พฤษภาคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๑ ๓๕
ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจราช แล พระสถิตย์นิมานการ
เรื่องกำแพงวังที่สวนดุสิตนี้ ตั้งแต่มุมถนนภาพรบ้างกับ
ถนนช่างฮ้อยใน ไปจนมุมถนนช่างฮ้อยในกับถนนดวงดาว ตั้งแต่มุม
ถนนดวงดาวกับถนนไบพอนจนถึงคลองเม่งแสง ตั้งแต่คลองเม่ง
แสงไปจนถึงกำแพงศักดิ์สวนพระยามหาเทพ ให้เป็นด้านเจ้า
หมื่นเสมอใจคงทำตามแบบเดิมซึ่งได้เขียนไว้เสร็จแล้วทั้งประตูบก
ประตูน้ำ

แต่ที่มุมถนนภาพรบ้างซึ่งจะต่อกับรั้วเหล็กที่พระสถิตย์ไปคิด
ตัวอย่างขึ้นใหม่ยังไม่แล้วมาแห่งหนึ่งกับที่หัวต่อด้านใต้ ใน
ระหว่างสวนพระยามหาเทพกับที่แปลงพระที่นั่งซึ่งจะกั้นรั้วเหล็ก
อย่างเดียวกัน ให้พร้อมกันคิดอย่างให้ต่อกันได้ อย่าให้เเคอะ
ในระหว่างซึ่งคิดอย่างทีกำแพงจะต่อกับรั้วเหล็กยังไม่สำเร็จ
ให้เจ้าหมื่นเสมอใจเร่งทำการกำแพงแลประตูบกประตูน้ำที่
ตกอย่างแล้วให้สำเร็จไปก่อน

ประตูลงถนนทับทิมในไม่จำเป็นต้องไขเป็นประตูใหญ่ ให้
 ทำเป็นประตูช่องกุฏเช่นนี้ได้ทำแบบไว้สำหรับจะออกถนนมังกร
 ตั้งแต่ถนนชานฮักกับถนนพุดตาลในมาจนถึงคลองลำนา
 คูก็ไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นรวเหล็ก เพราะเป็นโรงดับเพลิงอะไร
 รุ่งรังถ้าจะเป็นกำแพงอย่างเดียวกันเลยมาจนถึง ประตูน้ำคลองลำ
 นาคซึ่งดูเหมือนว่าจะไม่ต้องมีบานก็จะได้นั้น ต่อข้ามฟากคลอง
 ลำนาข้างใต้ จึงค่อยใช้รั้วก็ได้

อนึ่งกำแพงตั้งแต่ถนนชานฮักในมาตามแนวถนนพุดตาล ใน
 ข้ามคลองลำนาจากตโรงกาต ซึ่งกันรั้วไม้กระดานไว้บัดนี้ เดิม
 คิดว่าสำหรับจะรอตง เพราะคิดจะเป็นข้างในออกไปจนถึงกำแพง
 ชั้นนอก บัดนี้การเปลี่ยนแปลงไปแล้ว กำแพงนั้นจึงเป็น
 กำแพงสำคัญกันระหว่างข้างในข้างในชั้น แต่จำเป็นต้องมีประตูน้ำ
 ก็แปลว่าถอย ประตูน้ำ ซึ่งแต่ก่อนอยู่แนว กำแพงนอก เข้ามาแนว
 กำแพงในนี้ จำจะต้องรีบทำให้แล้วสำเร็จ ต้องมีประตูบก
 สำหรับถนนโดยด้วยอีกประตูหนึ่ง ซึ่งยังไม่ได้เคยคิดเลยจำจะต้อง
 คิดเสียใหม่ กำแพงนี้เป็นเรื่องกำแพงชั้นใน ซึ่งพระสถิตย์
 กำลังคิดอยู่ แต่สงสัยว่าถ้าจะทำกำแพงเดียวจะไม่บังเรือนข้าง
 ในมืด ถ้าจะทำกำแพงสูงจะมาชนกันกับโรงแถวนี้ไม่ได้การ
 เรื่องนี้ต้องให้พระสถิตย์เร่งคิดเสียให้ตกลงโดยเร็ว ถ้าตกลง
 เป็นกำแพงสูงแต่ประตูบกประตูน้ำตามแบบข้างนอก ก็ให้เสมอ
 ใจเร่งทำตามแบบที่มีอยู่แล้ว

ส่วนกำแพงรั้วเหล็กข้างตัวนี้ออกแดดด้าน ใต้กำแพงใน-
ระหว่างสวนพระมหาเทพกัษัตรากษัตริย์แห่งแลตาม แนวถนนเด็กลง
เกิดขึ้นใหม่ขึ้นเป็นที่น่าพระสลดย์กิดตัวอย่าง ซึ่งจะเข้าไปหน่อย
ก็ไม่เป็นไร เพราะของกันเพื่องาม ไม่เป็นการบ้องกันอัน
ใดนัก

ศยามินทร์

เจ้าหมื่นเสมอใจ

วันที่ ๒๕ พฤษภาคม รัตนโกสินทร์ศก ๑๒๑

ต้นไม้ที่สวนตพานคำพวกต้นสารพี, กาหลง, บุนนาค,
บับ, สายน้ำตง, ที่ใหญ่ๆพอจะขุดได้แล้วอยากจะให้ขุดมา
ลงในป่าหลังพระที่นั่ง จะได้เห็นต้นไม้โตเร็วหน่อย หากไม้ก็
เรื่อยๆดินไม่รู้จักโต จะได้ต้นอะไรบ้าง อย่งไรบ้างเล็กใหญ่
เท่าไรให้จดมาให้รู้จะได้กะที่

ศยามินทร์

ถึง เสมอใจ

ถนนสามเสนนั้นจะ เปลี่ยนต้นโศกปลูกต้นผักโขม ฤฯ ยังไว้
เห็นปลูกมาสักสามสี่เดือนแล้ว เดียวนี้โตดชื่นมาก ต้นที่
เชิงตพานสูงท่อมดอกเล็กงักกันก็จะหุ้มกลอมิตไม่ต่ำกว่าต้น

โศกอยู่อีกหน่อยหนึ่ง แต่เห็นจะร่มดึกว่าต้นโศก เห็นลง
 ไม้ที่อื่นก็อีกหลายต้น แต่ยังไม่ทั่ว ถ้าทดลองเห็นว่าได้จริง
 ก็ควรจะเปลี่ยนต้นมขามที่ถนนราชดำเนินเสียด้วย

ศยามินทร์

ให้เจ้าหมื่นเสมอใจเข้าไปจัดห้องตามปลับปลาที่ลูกอยู่ ซึ่ง
 ยังไม่มีเตียงนอนอีก หลายแห่งด้วยกันเตียงที่หลัง น้องนางเธออยู่
 นั้นเหลือเตียงพอจะยกมาใช้ได้ ถ้ายังขาดอยู่อีกเท่าใดให้หา
 เต็มจน ของที่ไม่ควรจะเอาไว้ให้ยกเก็บเข้าเสียให้หมด จัดให้
 แล้วสำเร็จในค่ำวันนั้น

อนึ่งการที่ไม่ย้ายพระนั่งจำจะ ต้องคิดแปลนครัว ใหม่ คงจะ
 ต้องอยู่ที่เกาะนั้นเอง ให้เอาแผนที่มากะตุใหม่ด้วย จะทำ
 เป็นของถาวรต่อไป ทั้งตพานกลางก็จะต้องทำด้วย

ศยามินทร์

ถึง เสมอใจ

เรือนเมยขุนเจริญที่หัวแจ้งถนนจักรพรรดิพงษ์ ถ้ายังไม่ผุจะ
 ทิ้งไว้ให้ผุทำไม้รื้อไปปลูกให้เช่าที่ถนนวัดสระเกษก็จะได้บ้าง

ศยามินทร์

ถึง เสมอใจ

การพระที่นั่งทว่า ๗ บจะแล้วข้าไม่เชื่อเลย ทำขันตัวไม่
 ทนอยู่อายุเขาจะว่าไม่รู้ประมาณสังขาร ถ้าจะตัดหลังวันตก
 เสีย คงแต่ตัวพระที่นั่ง แต่ไม่แต่งอะไรเลยนอกจากถือปูน
 ขาวเช่นวังสราญรมย์ ๗ บจะแล้วฤาไม่ แต่รากก็จะ ๓ บเสียแล้ว
 ทำอีก ๗ บอายุก็ ๖๐ มันจะตายเสียก่อนได้อยู่
 สยามินทร์

ถ้าไม่แน่ใจจะได้เลิกเสียทีเดียว

ถึง เสมอใจ

เรือนนางชุ่มแลนางแสนนั้นแล้วเสร็จฤายัง ถ้าเสร็จควรจะ
 ขนเสียในเดือน ๘ น

อนึ่งการที่จะทำเรือนสุขุมานั้นได้ทำตัวอย่างแล้วฤายัง ควร
 จะลงมือเดือน ๘ ถ้าทำอย่างแล้วขอให้ดู

แต่ถ้าขัดข้องกลัวเกรงประการใดให้บอกตรงๆจะได้คิดอย่าง
 อื่น ขอย่าให้เอาไปนั่งไว้

จ.ป.ร.

วันที่ ๑ พฤศจิกายน ๓๕
 ร.ศ. ๑๒๑

ถึง เสมอใจ

ประตุณนทัมทิม ตามที่คิดไว้ชั้นหลังดูเหมือนว่าจะไม่

ทำเป็นประตูลใหญ่ เหตุใดจึงทำรากเป็นประตูลใหญ่ จะว่าสำหรับ
 คู่กันกับประตูลถนนข่มมือ ฟากข้างตัวนี้ออกถนนทับถมก็ไม่มี
 จะว่าทำใหญ่ไว้สำหรับต้นหมากรากไม้เข้าก็คงเข้าไม่ได้ เพราะ
 ต้นประตูลโน้นนั้นกิดเกะกะ จะเป็นทางรถก็จะเป็นไม่เป็น คงเป็น
 ประตูลเปิดอยู่เสมอ คนทำการก็คงจะได้เดินทางนั้น เห็นว่าจะ
 ทำโตบ่วยการเงิน จะเป็นแต่ประตูลอย่างถนนมั่งกรราก็จะพอ
 อยู่แล้ว ขอให้พูดกับพระสฤตย์ ฤาพระสฤตย์จะหนักว่าอย่างไร
 ถ้าแก่เดยวันพงลงเข้มนเห็นจะยังไม่ทันเปลืองอะไร

ศยามินทร์

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจ

ถนนพลับจันเสถนนส้มจัน ก็สาขรมกำแพงดูเหมือน
 จะพอลงมือทำได้ คนคิดว่าเวลานี้จะรถ จะเป็นที่เขาทิ้งของ
 หลังโรงครัว มีเชือกให้มาดู แต่ไม่ใช่จะเห็นเองด้วยตา คน
 ว่าจะเป็นเช่นนั้น กำแพงดูเหมือนจะเกือบแล้วรอบ จึงเป็น
 เวลาที่ควรจะลงมือทำ

อนึ่งพนักคพานที่ยังโหว่ๆ อยู่ เมื่อใดจึงจะแล้วได้

ศยามินทร์

ถึง เสมอใจ

ด้วยเกิดโรคประจวบนั้นจนที่สวนคฤสิดนั้นเป็นที่เดือดร้อนมาก

เพราะตั้งใจไว้ว่าร้อนจะได้ไปอยู่ ตามพระยาเวียงในก็ได้ความ
ว่าพวกพลชาววังนั้นเป็นอยู่เนื่อง ๆ สงสัยว่าจะมีอะไรที่เป็นเหตุ
ตั้งแต่อาหารเป็นต้น แม่เล็กว่าที่ถนนช่างฮ่มกลั่นเหม็นน่าเน่า
บางที่ที่ ๒ ข้างถนนจะตัน ยังสระที่ขุดไว้ข้างเรือนกรมสมมต
กรมสรรพสาตร จะได้ไขน้ำออกได้ถ้าไม่ขอให้ไปตรวจดูให้
ตลอด แล้วบอกมาให้รู้ว่าถ้าทางโสโครกขุ่นอย่างไร แล้วได้
แก้ไขอย่างไรบ้าง

ศยามินทร์

วันที่ ๒๔ มกราคม รัตนโกสินทร ศก ๑๒๑

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจ

เรื่องที่จะไปถอนเสาโคมบางปอนนั้นได้บอกให้มหาดไทย
ทราบแล้ว ให้ไปถอนเถิด

ศยามินทร์

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจราช

ให้มหาดเล็กเวรสีทชมารับเก้อล่อที่ในวัง พรงุ่นลูกเอียด
จะไปวัดเบญจมบพิตรเลขที่สวน ให้ไปคอยที่วัดแล้วจึงเอาไปรับ
ที่สวน สำหรับจะได้เข้าไปดูเรือน

ศยามินทร์

ขอให้เจ้าหมื่นเสมอใจเป็นที่พึ่ง ให้ปลัดพัดจักรในห้อง
เขี้ยวคิดพัดชักตามเดิม เพราะหาแก่นสารมิได้ วันนั้นก็ไม่ได้

วันที่ ๕ พฤษภาคม รัตนโกสินทร ศก ๑๒๒

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจ

ไฟดับเมื่อคนนี้จะเห็นได้ด้วยเสาหลักวดขาดทีเดียว ต้นไม้
ทมิบั้งเงาทองหลายล้มโดยมาก ต้นบุนนาคที่เรอนสุขุมাত্রมอศจร
ล้มทั้ง ๒ ต้น บุนนาคใหญ่ ๒ ต้น ๆ หนึ่งบังเงา หักไม้ขึ้นไป
พาดอยู่บนกิ่ง อีกต้นหนึ่งบังเงาโย้วจนพันพุ่มไม้ น่ากลัวว่า
กิ่งจะหักบ้างทุกต้น เรื่องต้นบุนนาคขุดมาดี ๆ แล้วไม่พอที่จะ
ทำบังเงาเลย เจ้าพนักงานเขาจับขึ้นตั้งไว้จะตรงไม่ตรงไม่รู้
ให้มาตรวจต้นไม้ที่ไม่มีบังเงาแต่สูงล้ม สารพี อินทนิล กาหลง
อะไรอีกไม่รู้ ที่สุดจนต้นพิกุลซึ่งปลูกไว้ ๓ ปีแล้วล้ม รว
พระสถิตย์ที่กินใหม่ล้มหมด เพราะเอาจิ้มลงไปไว้ในดินแต่ชนิด
เดียว จนชนกาหลงที่เป็นเสาโทรเลขก็เอนล้ม ให้รับมาจัดการ
ตรวจตรา บังเงาควรจะรื้อเสียให้หมด เวลาวิสาขะนี้ที่จะม
ฝนทุกวัน

สยามินทร์

วันที่ ๑๕ พฤษภาคม รัตนโกสินทร ศก ๑๒๒
ถึง เสมอใจ

วันนั้นขงชุมมาก ให้ส่งไสยว่านที่ขงในสระที่ขุดก้าง ๆ ใน
สวนแ่งเตงนเองจะเกิดตัวลูกน้ำ ขอให้มาตรวจดูให้เลื่อยด ถ้า
พบแล้วให้อ่านปริกโคเลียม เทแก้แล้วให้อาตรวจดูในสวน
ทั่วไปจะมีท่าทางซึ่งจะเกิดขงอย่างไรได้บ้าง

วันที่ ๑๕ พฤษภาคม รัตนโกสินทร ศก ๑๒๒
ให้ เจ้าหมื่นเสมอใจ
เจ้าหมื่นสรรเพชร

พระยาเวียงใน ตรวจดูที่พระที่นั่งวิมานเมฆ
ด้านใต้ฤๅตวันตกนี้ เขยมน้ำต่างได้กลิ่นเหม็นเน่าอย่างน้ำเน่า
เขาว่าเป็นเพราะท่อ บนพระที่นั่งมยุงมา ๓ วันแล้ว ทวชนทุกวัน
ถ้าไม่คิดทำลาขรังเสียให้ไต่จะมขนมเค็มอัตรา อย่างช้าใน ๓ วันน
ถ้าอย่างไทยไม่สันทัดในเรื่องท่อ ให้ไปตามฝรั่งอนิเนียเขามาคิด
สยามินทร์

วันที่ ๒๓ มิถุนายน รัตนโกสินทร ศก ๑๒๒
พระยารพษย์

นำต่างตรงห้องบันไดซึ่งเปิดทลุขึ้นไปถึงชั้นบนจะไปเปิดปิด
ไม่ได้ เปิดก็ตองเปิดปิดก็ตองปิดอยู่เช่นนั้นทำยังไม่เข้าที่ ถ้า

ไม่มีพินจะเดินไปถึง ก็ควรจะให้^๘เป็นช่องกระจก ขอ^๗ให้ไป
พิเคราะห์^๙ดูเสียให้^๔ดี

ศยามินทร์

วันที่ ๒๔ มิถุนายน รัตนโกสินทรศก ๑๒๒
ถึง พระยารพมย์

ได้ส่งพระยาเวียงใน ให้มาปลูกหญ้าที่ชลาเรือนในวังแล้ว
แต่ถ้าไม่ขุด^๕พินให้^๔ลึกลงไปถมดินได้ หญ้าจะขึ้นมา^๖ไปนสูงนัก
ถ้าให้ต่ำกว่าพินศิลาได้สัก ๖ นิ้ว แล้วจึงถมดิน สูงกว่าพินศิลา
สัก ๒ นิ้ว เห็นว่าจะต้องมี^๗ที่^๘ก่อน^๙นำ^๕ด้วย ถ้าไม่มี^๖ที่^๗ก่อน^๘จะ^๙ขัง เวลาขุด
ลงไปถึงที่^๑แล้วให้^๒ก่อ^๓ที่^๔เสีย^๕เต็ยแล้วจึงถมดิน ขอ^๖ให้^๗รับ^๘ทำ
สนาม^๙นี้ให้^๑แล้วหา^๒ไม่^๓หญ้า^๔จะไม่^๕เขียว

ศยามินทร์

พระยารพมย์ ต้น^๑ลัด^๒ตาม^๓ที่^๔ๆ^๕ไม่ ถ้า^๖ไม่มี^๗จะ^๘หา^๙แห่ง
ใด^๑ได้^๒ให้^๓หา^๔มา^๕ให้^๖ด้วย

เรื่อง^๑ทอ^๒ตรา^๓ควร^๔จะ^๕ให้^๖แล้ว^๗เร็ว^๘ๆ

ศยามินทร์

ถึง พระยารพมย์ ใจ^๑ทำให้^๒บัง^๓เกิด^๔ความ^๕พุง^๖सान^๗ขัน^๘อย่าง
หนึ่ง ให้^๑นึก^๒ว่า^๓ถนน^๔เบญ^๕มา^๖สม^๗นั้น^๘ก็^๑ไม่^๒ยาว^๓อะ^๔ไร^๕นัก^๖หนา มัน^๗ควร

จะมีต้นไม้ใหญ่รายได้ไม่ต้องคอยให้โต ต้นไม้ที่จะหาง่ายมีกา
 หลง ถ้าประตูสองอย่าง โตเท่าใดเราก็ซุดได้แล้ว จะยากแต่
 เพียงหาได้เท่านั้น ต้นไม้ก็ประมาณสัก ๔๐ ต้นกระมัง จะหาไม้
 ได้ทีเดียว ถ้าหาได้จะนับว่าเป็นคนเก่งยิ่งกว่าหากาหลงสำหรับ
 ถนนหนทาง ห่อหมกมาก ถ้าประตูขนาดถนนจักรเพชรเท่านั้นเกือบ
 ใช้ได้ทีเดียว แต่ถ้ากาหลงแล้วเก่งกว่า เพราะหายากจนออก

สยามินทร์

ที่ ๑๕/๑๓๑๖

พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

๓๖

วันที่ ๕ ตุลาคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๒

ถึง พระยารพพงษ์พิพัฒน์

ด้วย พระสกลียนิมานการ บอกมาว่ากระเบื้องมุงหลังคา
 พระที่นั่งชาดมอถองจะรอกอยก็งช้าเสียเวลา จะขอยืมสังกสที่
 กนรวแ่งเต่งแลรวชนนอก ซึ่งจะต้องรื้อในเวลาว่างไปมุงชั้ว
 คราว ให้พระยารพพงษ์จ่ายให้ขมไป เมื่อเปลี่ยนกระเบื้องแล้ว
 ให้รีบคนมาอย่าให้เป็นอันตรายเสีย มอຍขื่อหนึ่งซึ่งควรจะ
 คิดไว้ คือโรงคั่วโต๊ะที่จะปลูกขนครงนี้ ใช้ชั้วแต่เวลาว่างแล้ว
 จะรื้อไปทำร้านที่วัดเบญจมบพิตร ในเวลานั้นคงจะยังไม่ทำอะไร

ขนแทนได้ น่าจะต้องกันรวสังกสีไปตามเดิม ทั้งตัวสังกสีแล
ไม้เคว่ควรจะรักษาไว้สำหรับปักขนใหม่ ให้ทันในเดือนอ้าย
ซึ่งเป็นเวลาจะเสด็จออกไปอยู่

ศยามินทร์

วันที่ ๖ กันยายน ร.ศ. ๑๒๔

พระยารพษ์

ขอให้ไปตรวจดูห้องมัตถ์ในวัง อุดยาให้คิงจระมัทที่แสง
สว่างเข้าได้ มาถึงจะต้องไปล้างรูปในวัง

ศยามินทร์

ให้พระยารพษ์ จัดห้องนอนที่เรือนสวนพฤกษศาสตร์ห้อง
ข้างเหนือออกห้องหนึ่ง ให้มเด็จพระนอนเหมือนกัน

อนึ่งให้คุมกระถางยี่ปุ่นใหญ่บ้างเล็กบ้าง ซึ่งเข้าใจว่ามีอยู่
มากในที่ต่าง ๆ ซ่อมมาไว้ยังไม่ได้ปลูกก็มี ไม่จำเป็นต้องเหมือน
กัน จัดต้นไม้ตั้งนอกชาน ทำนองเรือนต้น แต่ไม่ใช่ไม้ตัด
ใช้ไม้ดอกหรือไม้ผลเช่น กุหลาบ มลิ ส่าเล้า พริกตุ้มต่างๆ
เช่นนี้ใช้ได้ ขอให้สำเร็จในวันที่ ๒๗ จงได้

ศยามินทร์

พระที่นั่งบรรณาคมสรณีย์

ให้พระยาวรพงษ์ ทำกระบะไม้ สังกโปร้งกว้างยาว ๓ ฟุต
สี่เหลี่ยม มีขอบรอบสูง ๑ นิ้วครึ่ง ให้แล้วใน ๒ วัน
ศยามินทร์

ถึง พระยาวรพงษ์

ทศอังกฤษเขาอยากจะไปหาที่สวนดุสิต เพื่อได้ดูรถโม
เตอร์ จึงคิดว่าถ้ามีเลียงนำเขาพวกที่เล่นมอเตอร์เสียทีเดียว
เห็นจะดี จะได้ไม่ต้องรยตัวกันไป แต่เห็นน้ำในสระวงแห
งอยู่เสมอ เข้าใจว่าจะเป็นตัวปิดทำนบแห่งใดทำอะไรอยู่ วันพ
ฒน์น้ำจะเปิดน้ำให้เข้าเต็มได้ถ้าไม่คิดว่าจะเลียงที่เขากบ

ศยามินทร์

บางที่ไม่ทันจะเลื่อนไปเป็นวันเสาร์เห็นจะดีกว่า

พระยาวรพงษ์

ท้าวโสภานีเวส บอกให้ต้นชมพูสีชมพู ๑ ต้น จะนำให้
ไปขุด ให้ชอกคนนำไปขุดมา

ศยามินทร์

วันที่ ๒๔ เดือนมีนาคม ร.ศ. ๑๒๔

พระยาวรพงษ์

อยากจะให้แก่นฝ้ายที่เฉลียงพระที่นั่งวิมานเมฆห้องที่อยู่เคียงนี้
คอนข้างเหนือ สกัต์จากฝ้ายในประธานห้องที่ ๒ ออกไปจน
เฉลียงเป็นฝ้ายผ้าทาบ เจ้าสายบอกว่ามีอยู่ที่สวน แล้วให้ทำบาน
ผ้าครึ่งช่องประตู เปิดปิดได้ ใช้ผ้าหนาอย่างเดียวกันกับฝ้าย

ศยามินทร์

พระยาวรพงษ์

ห้องเฉลียงพระที่นั่งในวังที่กินใหม่ขอใหม่พัคสมตั้งอันหนึ่ง
อุดเตาอันหนึ่งสำหรับฝนชั้น ถ้ายังไม่มีสวิตให้เร่งคิดเสียให้ทัน

ศยามินทร์

พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

๓๕

วันที่ ๑ ตุลาคม ร.ศ. ๑๒๕

ถึง พระยาวรพงษ์

ถูกขณพระที่นั่งอำภรตกลงวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ รัตน-
โกสินทรศก ๑๒๕ ตรงกับวัน ๓๙๔ ค่ำ บมเมยอัฐศก เข้า
๓ โมงจุดเทียนไชย วันที่ ๒๒ เข้าโมง ๑ สรง ๕ โมงขณ
พระที่นั่งเสวตรฉัตรพระที่นั่งอภิเศกคฤสถ ๒ ทุ่มขณพระแท่น
พระที่นั่งอำภร เป็นกำหนดแน่ดังนี้

เรื่องน่าที่จะใช้ในพระที่นั่งแลที่สดนั้น นำพหู ๒ อันนั้น
ถ้าไม่มีน้ำตกได้เป็นเสยพระเกียรติยศ สระในสวนอีกอย่างหนึ่ง
น้ำนั้นพร่องอยู่เสมอจะทำอย่างไรจึงจะม้นน้ำเต็ม เชือกก็ก้อน
มาไว้ออกสูง ขอให้หนักแก้ไขให้สำเร็จ

อนึ่งต้นไม้ในสวนแง่เต้งเองยังกะห่อมกะแหวมเต็มที ขอ
ให้ไปเดินดูกับคุดแลพระยาบุรุษ ควรจะหาอะไรมาเติมได้ให้
หามาเติม ต้นไม้ใหญ่ที่เห็นว่าจะไม่เป็นเรื่องควรจะไม่เป็นต้นไม้
รุ่น ๆ เสยก็เปลี่ยน ไปดูวัดปริณายกแกเลียงต้นไม้งามจริง ๆ
ของเราสู้แกไม่ได้

ศยามินทร์

พระที่นั่งบรรณาคมสรณีย์

๕๓๕

วันที่ ๒๓ เดือนตุลาคม ร.ศ. ๑๒๕

พระยาวรพงษ์

ข้าไม่ได้สั่ง เจ้าเรื่องเรือน เพราะ ถือว่า เป็น เจ้าของ อยู่แล้ว
วันที่ ๒๕ จะลงไปดู ให้แต่งไว้ให้พร้อม

ศยามินทร์

ที่ ๑๒/๑๑๘๓

สวนดุสิต

วันที่ ๓๐ พฤศจิกายน รตนโกสินทร์ศก ๑๒๕

ถึง พระยารพษ์พัฒน์

ด้วยได้รับหนังสือลงวันวานนเรื่องบ่อน้ำข้างเหนือที่โรงโชดา
สวนดุสิตเสีย ได้จัดการแก้ไขในที่เดิมการไม่สำเร็จ บัดนี้ต้อง
เลื่อนที่เจาะทำใหม่นั้น ทราบแล้วก็ต้องทำ ว่าแต่มันจะอยู่ไป
ไม่ได้เท่าไรก็จะเสียอีก เกิดความสงสัยขึ้นมาเสียแล้ว ว่าเรื่อง
เจาะบ่อนี้จะไม่เป็นการถาวร จะต้องเจาะใหม่รำไป

ศยามินทร์

๓๕

วันที่ ๔ มกราคม ร.ศ. ๑๒๕

ถึง พระยารพษ์

เรียนกรมพิทย ฤากรมสมมต หลังไตว่าง พอจะจัดให้ หมอ
บือเมอร์ ไปอาศัยอยู่ที่สวนดุสิตได้ ขอให้จัดให้หลังหนึ่ง เพราะ
แกต้องไปคอยอยู่ดึกไปมาข้ามฟากลำบาก ให้จัดไว้ให้พร้อม
กลับไปจะได้ไปอยู่ที่เดียว

ศยามินทร์

พระยาวรพงษ์

เที่ยงทองเหลืองที่เมื่อแรกตั้งอยู่ในที่ข้างพระที่นั่งเสวตรฉัตร
 ทรมเฉลียงชกเอาไปไว้ข้างไหนยกเสียช้านานแล้ว ถ้าไม่ฉนั้น
 เที่ยงนอนแม่เล็กที่ตั้งอยู่ในที่ ขกเสียเมื่อปกกลาขนั้นเองด้วยจะตั้ง
 คู่พระแสงนั้น เจ้าของเอากลับไปถวายยังอยู่ เที่ยงใดเที่ยงหนึ่งใน
 สองเที่ยงนี้ อยากจะได้มาตั้งให้อูรพงษ์นอนในพระที่นั่งอัมพร
 อนงค์ที่ ล่างหน้าแลตุ้เครื่องตัว ของ ลูกเอียด ที่ตั้ง เรือนเล็ก
 เจ้าของเอากลับคืนไปถวายอยู่ที่ไหน ถ้าไม่ได้ใช้อะไรอยู่ที่แม่เล็ก
 จะยอมมาใช้สักเดือนเดียวเท่านั้น พอเสด็จไปยุโรปแล้วให้ขนส่ง
 คืน จะไปข้อมาจากนอกสำหรับจะแต่งเรือนสร้างชนใหม่

ศยามินทร์

สวนกุหลาบ

วันที่ ๔ ก.พ. รัตนโกสินทรศก ๑๒๕

พระยาวรพงษ์

ถ้ามแม่เล็กได้ความว่า เครื่องเรือน ลูกเอียดเล็กได้เอาออก
 ไปไว้ที่ท่าจีน พระยาสรเป็นผู้รักษา ได้บอกขอยืมจะมาใช้ใน
 ห้องนอนอรพงษ์ชั่วคราว พอออกไปนอกแล้วให้ส่งคืน กอ
 เที่ยงนอนชงเคยตั้งอยู่ในที่เที่ยงหนึ่ง คู่ล่างหน้าตุ้เครื่องแต่งตัว
 เวลาแม่เล็กยังไม่ได้ไปให้ขอยืมมาใช้ก่อน

ศยามินทร์

พระยาวรพงษ์

กระจงเงาม้าข้างขวาเปิดทองที่เจ้าพุดวันน์ เข้าใจว่าเป็นของ
ที่ตำหนักเด็ชยาย ถ้าเช่นนั้นคแล้วให้เอาออกมาติดที่ห้องรับแขก
ชั้นบนเรือนสุขุมมาล

ให้ยกคู้ที่ใส่หนังสือไว้แล้วนั้น เข้าไปไว้ในห้องหนังสือ
ยกคู้ในห้องหนังสือลงไปไว้ห้องรับแขกล่าง ติดกระจงนนทคู้
หนังสือด้านหนึ่ง ที่รูปชายบริพัตรด้านหนึ่ง รูปช้างกับบริพัตรจะ
เอาลงไปเปลี่ยนห้องชั้นล่าง ให้เอาไว้ค้อยจะไปติดเองพรงนี้
ม้ากระจงขนาดเล็กม้อกญาไม้ ถ้ามกจะน่าจะใช้ได้

กระจงใหญ่ นั้นให้ติดเสียทีเดียว แล้วขอให้ช่างพระยา
สุขุมซ่อมค้วยกทีเดียว

อีกประการหนึ่งอยากจะได้หงที่เป็นคู้ติดฝาไม้มโหกกินี ติด
ที่ผนังว่างห้องมุขหลังอันหนึ่ง

กระจงเงาติดผนังกรอบไม้มโหกกินี ขนาดย่อมที่กานุมาศ
ม้อญาไม้ น่าจะใช้ที่ห้องแฝดข้างใต้ได้อีก ขอให้ตรวจวัดมาบอก
ให้รู้

ของโบราณอะไรที่แต่งตำหนักเด็ชยายที่มอยู่บ้างที่พอจะใช้ได้
ขอให้จดมาให้รู้

สยามินทร์

วันที่ ๒๑ เดือนมีนาคม ร.ศ. ๑๒๕

พระยารพมย์

พระยาเวียงใน

ขอให้จัดเรือนลูกเอียดเล็กที่ข้าง พระที่นั่งวชิราวุฒินิมิตต์
นิवासสถานข้างอยู่ ชำรุดทรุดโทรมอะไรให้ซ่อมแซมแลตกแต่ง
ให้เล็กน้อยพอสมควรแก่ที่จะอยู่สบาย ไม่ใช่แต่งเต็มเพียบอย่าง
เช่นเมื่อครั้งลูกอยู่ ซึ่งจะหาของไม้ครบ นั้นเป็นของเขาให้จึง
ประทุกเข้าไปตามมี

ศยามินทร์

(พระราชหัตถเลขาพระราชทานจากประเทศสวิส เมื่อวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๒๖)

คงจะมั่งงานท่ามาก ขอให้คอยชนเครื่องศิลาที่ส่งไปให้
จงดี คิดถึง

จุฬาลงกรณ์ ป.ร.

สวนดุสิต

วันที่ ๕ มกราคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๖

พระยารพมย์

กะที่รับเมยขุนนาง ที่บ้านชายยุคถ นนว่าจะรับ ที่ห้องจันตรง
บรรไดขึ้นไป แต่เข้าใจว่าเก้อไม่พอกันนั้ง เอาเก้อฝรั่งเข้าไป
ก็เชื่อ จำจะลองควมเก้อเจ๊ก เก้อชนก้าพระที่นั่งบรมราชสถิตย์

แต่ก่อนยังอยู่ๆส่งขึ้นไปมาพลอินเสียแล้ว ถ้ายังอยู่ขอให้ยกไป
 ดึง ในห้องที่ตึงโต๊ะข้างนอกบ้าง เข้าใจว่าเก้าอี้ยาวจะเข้าได้
 อีกถึง ๔ ตัว ถ้ายัดเข้าไปได้อีก ๔ ตัวแล้วชนคนได้ถึง ๑๒ คนเห็น
 จะพอ เบาะกมี้ แต่ผ้าคลุมจะเก่าเสียๆอย่างไร ถ้าหากว่าถอด
 เก็บไว้คงยังใหม่ เป็นมังกะ ๕ เล็บก็ช่างเถิดอนุญาติ ขอไว้ใจ
 ให้ตั้งให้เข้าที่ แต่ไม่ให้ ส่นงานแล้วให้ยกคืนกลับเข้าไป

สยามินทร์

วันที่ ๑๘ มกราคม ร.ศ. ๑๒๖

พระยารพงษ์

จะบอกข่าวที่ควรจะขึ้นด้อย่างหนึ่ง ต้นพยอมที่ไปปลูกเรือน
 นางคาราออกดอกแล้ว นึกว่าแผ่นดินพระจุลจอมเกล้าจะไม่ได้
 เห็นดอกพยอม ก็มาได้เห็นเช่นนั้นจะว่ากระไร สงสัยว่าต้นอื่น
 จะออกเหมือนกัน แต่หาไม่มผู้หนึ่งผู้ใดรู้สึกว่าเป็นเจ้าของ ขอ
 ให้ไปเที่ยวเดินมองๆ ดูที่ต้นพยอม ดอกตูมจะบ้างที่แห่งไหน

สยามินทร์

สวนดุสิต

วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ รัตนโกสินทรศก ๑๒๖

ถึง พระยารพงษ์

ไถ่หนี้เชื่อว่าอยู่และไม่ได้ข้าย กรงที่จะให้อยู่จำจะต้องยก

ให้สูง โดยพุนดินฤกษ์ก่ออิฐขอบแล้วพุนดินข้างใน จะทำ
อย่างไรให้คิดดู

ศยามินทร์

พระยาวรพงษ์

วุฒิไชยไม่มีอะไรจะติดบ้าน จะเอาลิโศกราฟก็อรูปพิมพ์ฯ
ไม่เห็นมีอะไรดี แลถ้าไม่รู้จักก็เปลืองเงิน จึงวินิจฉัยว่าควรจะ
ติดรูปถ่าย แผ่นใหญ่ๆ ที่ไม่ได้ทำกรอบ เก็บไว้ในแฟ้มเดิม
อยู่ในห้องเหลืองมีมาก มันจะหายไปเสียข้างไหนยังนึกไม่ได้
บางที่จะอยู่ที่เจ้า ฤกษ์ที่หอสมุดกรมสมมติชนบน ขอให้กลับมาให้
ดู แต่นึกๆ ก็ท้อใจถึงจะค้นได้ที่ไหนจะทำกรอบกัน ถ้ามีรูป
เก่าๆ เหลือจากติดที่ไหนนั่นแลจึงจะทัน - - -

สวนดุสิต

วันที่ ๖ พฤษภาคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๗

พระยาวรพงษ์

ลูกเอียดเล็กกว่าเรือนสวนอำภวานั้นไกลไป อยากจะมาอยู่
ใกล้ๆ จะได้เดินไปมาได้ไม่ต้องใช้รถ เช่นกรมหลวงนริศร เห็น
มีที่อยู่กที่เรือนหลวงนายฤทธิ ซึ่งได้บอกให้เจ้าเห็นจะชอบมาก
เพราะอยู่ใกล้สวนสระด้วย ถ้ายกเรือนนี้ให้แล้วของเจ้าจะต้อง

แก้ไขปลุกต่อที่นั่นไป ขอให้คิดวางแปลนดูใหม่ ว่าจะปลุกขึ้น
ใหม่สำหรับลูก สำหรับในที่แผ่นดินนั้นก็ตาม ให้ลองคิดดู
ศยามินทร์

วันที่ ๘

พระยารพษ์

บัวในไม้ไผ่คลองของพระอภัยสุริน เห็นพอจะเล่นได้
ให้ทำตพานเล็กที่ถนนซิวใต้ที่มีบัวลงมาหน่อย ถอยเรือในคลอง
พญาไทไปคอยอยู่ที่ตพานข้างโนไปลงเรือถนนซิว เก็บบัวแล้ว
เลยพายมาตามคูข้างถนนเข้าคลองพญาไทที่เดียว

ศยามินทร์

ถึง พระยารพษ์

เมื่อเช้าส่งผิดเหลวไหลม้วนอน ให้มาทำตพานที่ถนนซิว
นั้นหลงไป ต้องทำที่ถนนข้างฮนอกสะพานรถไฟ ขอให้คิดอ่าน
จัดการให้ลงเรือได้ในคลองคูถนน ถ้าหากว่าเรือเอาไปคอยถนน
ซิว ให้เร่งเอากลับเข้าไปคอยข้างฮ

ศยามินทร์

สวนดุสิต

วันที่ ๒๒ พฤษภาคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๗

พระยาวรพงษ์

เรื่องดำหนักแพทคิดเมื่อคืนนี้ ไปหนักอยู่เรื่องถมคลอง
แต่ครั้นมาวันนี้ได้ ว่าทำไมเราจึงได้ไปคิดตั้งนั้น ก็เห็นได้ว่า
เพราะเรากล้งถนนตรง อย่างเมื่อถนนมันจะตรงไม่ได้แล้ว จะไป
พยายามทำไม ตัดถนนให้มันคดเสียทีเดียว เราไม่ทำอะไรกับ
คลองคูวัดนั้นเลย ให้คงอยู่ตามเดิมเราจะขอเช่าฯลฯ ที่ปากข้างใต้
จนตลอด แล้วปลูกต้นไม้เป็นป่าเบญจเสียดให้แน่นจตรึมคลอง
ตลอดจนท้ายคูวัด บังกุฏิบังเมรุได้หมด - - - - - บอกมาให้ สิ้น
ความวิตกเรื่องถมคลอง หากไม่เอาไปหนักมากนัก

สยามินทร์

สวนดุสิต

๔๑

วันที่ ๓๐ พฤษภาคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๗

พระยาวรพงษ์

ซึ่งกะตัวนายต้นทำงานที่สวนใหม่นั้นดีแล้ว สงสัยว่าถมเขา
เพิ่มเติมหน้าที่พระยาบริรักษ์นั้น เพิ่มเติมว่ากระไรไม่เข้าใจ ยังเรื่อง
วิธีจะเบิกเงิน จะจัดการอย่างไร ถ้าให้เป็นไปตามเรื่องโยธาวังจะดี
เงินจะต้องใช้ในเวลาไม่อยู่ครั้งนั้ง จะได้ส่งเสียให้ตลอด

สยามินทร์

สวนดุสิต

๔๑

วันที่ ๖ กรกฎาคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๗

พระยาวรพงษ์

แม่เล็กกว่าที่บ้านลูกชายเล็กเดียน ที่ไม่พอบ่าวก็ต้องอยู่ใน
เรือนหมด รถโมโตคาถ์ต้องจอดไว้ไต้ถุน ใจความจะเร่งเอาที่บ้าน
ถ้าไม่ได้ที่บ้านจะขอขยายเข้าไปในสวนข้างหลัง จะปลูกเองก็
เสียดายว่าไม่ใช่ที่เป็นสัทธ

การที่จะให้บ้านข้างหาที่ไม่ได้ แต่ที่จะขยายบ้านเดียนเข้าไป
ในสวนนั้นไม่ขัดข้องอันใด ให้ไปตรวจที่แลกะเขตไร่ให้

การที่จะปลูกสร้างนั้นถ้าจะเป็นการจำเป็นสำหรับผู้ที่มาอยู่
ต่อไป จะทำถาวรก็ควร ถ้าเป็นแต่การที่จะใช้เฉพาะบุคคลคนอื่น
จะไม่ต้องการควรจะเป็นแต่โรงเรือได้ อย่าทำถาวรใหญ่โตไว้สำหรับ
ร้าง ถ้าจะทำอะไรให้ทำแผนที่มาบอกให้รู้ก่อน

วันนี้จะไปดูที่ปลูกต้นประดู่ริมถนนดวงดาว

สยามินทร์

๔๑

วันที่ ๘ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๒๗

พระยาวรพงษ์

ต้นประดู่ที่จะปลูกริมถนนดวงดาวนั้นมานัก ๆ ดู ปลูกบน
ขอบถนนสลักกับขนุนเห็นจะไม่งาม ข้างถนนจะรุ่งรังไปแถบหนึ่ง

คงเป็นขนุนรายอยู่แถบหนึ่ง จะเป็นปากไซบ้านก็ไซ ทั้งร่องถนน
เข้ามาอยู่หว่างกลางต้น ไม้ที่จะปลุกต่อออกไป สู้ให้ไม้รายริมถนน
กับทั้งรางน้ำคงอยู่ตามเดิมไม่ได้ ประคุดเอาเข้าไปปลุกเสียบตามแนว
รวไฟดีกว่า ให้ปักไม้เสียบใหม่

ศยามินทร์

ถ้าโยสวณห้องเครื่องต้นอยู่ที่ไหน ให้พระยารพงษ์กันให้
พบ ถ้าตักน้ำจะต้องหลีก ฤาขุดดินนัก

สวณดุสิต

วันที่ ๒๐ ก.ค. รัตนโกสินศก ๑๒๗

พระยารพงษ์

ถ้าโยลูกใหญ่ที่นางมรกฏเอามา นั้น เดียวนี้เขาไปหาต้นได้แล้ว
แต่ไม่กล้าจะขุดขอกคนไปขุด เจ้าของชื่อนายทอง บ้านอยู่คลอง
วัดประคุด มีกิ่งตอนกลงดินไว้ได้ ๖ ปี สูงประมาณ ๑๐ ศอก มีกิ่ง
ตอนติดต้นอยู่ ๒ กิ่ง นางมรกฏรับจะให้คนนำไป ต้นไม้เล็ก
นิดเดียวเราขุดได้ง่ายๆ ให้ขอกคนนำไปขุด

ศยามินทร์

สวนดุสิต

วันที่ ๒๓ กรกฎาคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๗

พระยาวรพรมย์

จดหมายฉบับนี้มาถึงเจ้าเพราะนึกว่าอยู่ย่านกลางระหว่างพระ
 ยาสามภพและคุก ทั้งเป็นผู้ถือแผนที่แลเคยพูดกันเข้าใจง่าย
 ขอให้สัมมุติว่าถึงคุกด้วย ถึงพระยาสามภพด้วย ขอให้กำหนดค่า
 ที่จะกล่าวต่อไปนี้ให้ชัดเจน

ข้อ ๑ เดิมเมื่อตอนหัวค่ำคุกบอกว่า พระยาสามภพว่าตำ
 หนักกรมหลวงบดินทรยาวไปจะต้องตัดเสียห้องหนึ่ง

จึงวินิจฉัยกันลงว่า ที่ริมคลองคูหน้าโบสถ์ไม่ควรจะต้องไว้
 ชาน ถ้าเลื่อนออกไปปลูกถึงริมคูซึ่งเว้นไว้ ๘ ศอก ตำแหน่งนั้น
 คงจะลงได้ เพราะผิดกันอยู่ ๕ ศอกเท่านั้น

ข้อ ๒ เวลาตักกรมหลวงนริศรบอกว่า ตัวอย่างโบสถ์ที่คิด
 จะเลื่อนประตูกำแพงแก้วช่องกลางย่านตามยาวนั้น ไปข้างตะวันตก
 อีก ๕ ศอก ถนนจึงกลับใกล้เข้าไปอีก ๕ ศอก กลายเป็นที่
 ชาติถึง ๑๐ ศอก

ถ้าจะปลูกห่างคูเช่นกะลัดห้องเช่นอย่างที พระยาสามภพคิด
 จะต้องลด ๒ ห้องเหลือกะฎีแต่ ๓ ห้องเท่านั้นกระไดชั้นจึงจะตรง
 นอกชานนำกะฎีเล็ก ๒ หลัง

กรมหลวงนริศวินิจฉัยให้เอาถนนดำเข้าไปกลางกุฎี เพราะ
 เหตุที่มถนนริมชายคาสกัได้อยู่แล้ว แต่ใจข้าไม่รักเลย เหตุด้วย

บ้ำที่ปลุกมาเป็นแถวก็คงจะต้องเว้นช่องถนน เมื่อเดินตามถนน
ก็ตลอดเข้าไปใต้ถนนทางามอะไรไม่ได้ จะเห็นแต่ไก่ค้ำอะไร
ดำ ๆ - - -

ข้อ ๓ ด้วยเหตุฉนั้นที่เคยนเล่นไปริมคูแล้วยั้งชาคอยู่ ๒
ศอก จะเบียดกุกุพระภักักรมุขให้โกลัสมเด็จพระพุฒาจารย์เข้า
ไปอีก ๒ ศอกไม่ได้ๆ ถ้ากลัวจะเบียดท้องพระโรงเลื่อนห้อง
พระโรงให้ห่างออกไปข้างใต้อีกสักกวกก็ได้ ให้บักสุนขถนน
เลื่อนจากประตูเดิมไปอีก ๕ ศอก ตรงห้องที่ ๒ ตั้งแต่นำ โบล
เข้ามาแล้วจึงวางกุกุ

ข้อ ๔ ถ้าสนตบคจริง ๆ ต้องตักกุกุลงเป็น ๔ ห้องอย่าง
พระยาสามภพว่า ถ้าเช่นนั้นอย่างไร ๆ ก็พอ ขอให้พิจารณา
วันจณข้อทวานให้ตกลงเสียก่อนเวลาที่จะไปตงาน

ข้อ ๕ บรรดาถนนที่จะไปชนกุกุ จะต้องเว้นต้นไม้แล้วจำ
ต้องจะให้ไปชนกระไดทั้งนั้น อย่าให้เข้าไปชนใต้ถนน ถ้าไม่
ชนกระไดก็ให้ลัดไปชนกำแพงริมน้ำที่เดียว เพราะถนนถนน
หลังโบลต้องชนกระไดแห่งหนึ่ง ถนนตรงนำโรงเวียนข้ามซึ่ง
เข้าไปชนสระ แล้วแยกไปตามขอบสระชนกระไดชนกุกุ
ทั้งสองข้างซึ่งจะเป็นกุกุหมู่อไปปลุกนั้น

ข้อ ๖ กรมหลวงวชิรญาณรับสั่งว่า ท้ายแถวกุกุข้างตวัน
ออกอยากให้มีผู้ใหญ่อยู่ เห็นว่าถ้าให้พระครูปลัดค้อยู่เห็นจะดี
กุกุของเธอปลุกอยู่ในกลางหมู่หลังใหญ่กว่าเพื่อนทำอย่างใหม่ ถ้า

เอากุฎีหลังนั้นมาปลูกลงในที่ ซึ่ง กิจ จะปลูก ต้นยางริมกุ ด้านหลัง
 ปลูกนอกถนนหลังกุฎีเหมือนอย่างท้องพระโรงกรมหลวงบดินทร
 ช่วยแก้ไขเพิ่มเติมกุฎีเดิมเสียให้ดีขึ้น เหมือนอย่างมาเป็นผู้
 เผ้าทานวัดอยู่ที่หลังสระก็เห็นจะดี ให้วัดกุฎีนั้นไว้เขียนรูป
 ห้องไว้ให้ดี พรุ่งนี้จะไปกะที่ให้ได้ปลูกต้นหมากกรากไม้ประจบ
 เห็นจะงามขึ้นอีก ดีกว่าแลออกมาเห็นสวนร้าง ๆ ข้างหลังวัด
 สยามินทร์

ฉบับนี้เป็นที่ ๒

สวนกุสิต

วันที่ ๒๘

ในการที่จะกะกุฎียาก อย่างนี้ถึงถนนแลต้นไม้ จะปลูก
 อย่างไรก็ปลูกไป ทำทางเลี้ยวเป็นหลับไปในต้นไม้เช่นร่องไม้
 หอมก็ได้ ถ้ากะไม้ลงกับถนนจริง ๆ ก็ให้เอาตังนั้น
 สยามินทร์

๔๑

วันที่ ๑๗ สิงหาคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๗

พระยาวรพงษ์

เขาร้องทุกขว่าที่สวนชงไปรอร่วไว้ไม่ทำให้แล้ว

ทางถนนราชวัดคนก็เดินได้ตลอดโขมยกันสบาย ท้องร้อง
 ที่ทำไว้ก็พัง มอบหมายอะไรก็ไม่ได้ มอบทิ้งไว้คาราคาซัง
 ให้เร่งกันรวีสักถนนราชวัดเสียให้เป็นตอน ๆ แลวัดที่มาให้

ได้มอบให้เสียให้สำเร็จภายใน ๗ วันนี้ รวทกันว่างนางอ่อน
กับนางเอิบก็เดินตลอดได้ พี่น้องเป็นแต่ตัวบ่าวไม่ได้เป็นพี่น้อง
กัน เรือนนางเอิบจะรื้อไป ฤจะท่าแลกลให้ใหม่ก็ทำให้เสีย
แต่ในว่างนี้ให้กันรวแลมอบที่ให้ได้ภายใน ๗ วัน

ศยามินทร์

สวณดุสิต

วันที่ ๑๗ ก.พ. รัตนโกสินทรศก ๑๒๗

พระยาวรพงษ์

เรื่องเรือนนางคารานนี้ให้ร้อนใจ เข้าไปกลัวจะไม่แล้ว เวลาน
นี้ยังอยู่เปล่า ๆ ให้คิดรื้อเรือนหลังเก่านี้ไปปลูกให้คุณหมอดเสียที่
เดียว เมื่อตัวอย่างเรือนใหม่แล้วจะได้ไม่ต้องรื้อ

ศยามินทร์

สวณดุสิต

วันที่ ๕ เมษายน รัตนโกสินทรศก ๑๒๘

พระยาวรพงษ์

นึกเป็นห่วงอยู่ด้วยเรื่องเรือนนางคารา เจ้าต้องเข้าใจว่ากำ
หนดแล้วในเดือน ๑๐ เวลาว่างมาไม่ได้ลงมือเสียเดือนหนึ่งเต็ม ๆ
เวลานี้เหลืออยู่ ๖ เดือนเท่านั้นขอให้รีบไว้

ศยามินทร์

สวนดุสิต

วันที่ ๒๓ เมษายน รัตนโกสินทรศก ๑๒๘

พระยาวรพงษ์

นางคาราอยากจะได้ศิลาสำหรับจะไปจากทุกที่ฝั่งอัยรัฐ กว้าง
๑๖ นิ้ว ยาว ๓ ฟุต ต้องการ ๔ แผ่น จะหาที่ไหนได้ขอให้ช่วยหา
ให้ได้เร็ว ๆ

สยามินทร์

สวนดุสิต

๔๒

วันที่ ๖ สิงหาคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๘

พระยาวรพงษ์

ถามพระยามหาเทพว่ามฮอกนั มถงหม่นพอจะลงได้ให้จัดที่
ให้ปลูกเองเป็นฤกษ์เสียดักแห่งหนึ่ง แต่ไม่ใช่ต้นเดี่ยว ปลูก
หลายต้นเป็นคราวหนึ่ง

สยามินทร์

ที่ ๑๓/๑๐๒๒

พระที่นั่งอัมพรสถาน

๔๒

วันที่ ๒๕ กันยายน รัตนโกสินทรศก ๑๒๘

ถึง พระยาวรพงษ์พิพัฒน์

ได้บอกให้คิดถนนพรรัฐ ย้ายไปอยู่บ้านมิสเดอบรูเนล แต่

คิดจะขอให้แก้ประตูบ้านแลสพาน แลถนนสำหรับรถยนต์เข้า
ออกได้ กับแก้โรงรถแลทำห้องแถวคนใช้ กับขอย้ายตู้
หนังสือแลเครื่องเรือนต่าง ๆ ไปด้วย แลขอแรงคนขน ความ
แจ่งอยู่ในสำเนาหนังสือที่ส่งมานี้

ให้พระยาวรพงษ์ไปช่วยจัดการ แก้ขัดข้องเหล่านี้ให้สำเร็จ
ที่เรือนแก้วว่างให้มอบกรมสมมตตามเดิม จะได้เป็นที่พักพวก
ออฟฟิศ แต่คิดกมิใช่จะอยู่ตลอดไป ถ้าหากว่าการก่อสร้าง
ซึ่งจะต้องการใช้สำหรับบ้านต่อไปจึงทำเป็นถาวร ถ้าเป็นเฉพาะ
ตัวคิด ก็ให้ทำเป็นของชั่วคราว

สยามินทร์

เพชรบุรี

วันที่ ๒๘ กันยายน ร.ศ. ๑๒๘

ถึง พระยาวรพงษ์

ข้ามที่บานที่เพชรบุรีตำบลบ้านบัน ต้องการไม้ผลสำหรับ
จะปลูก คือ มม่วงอย่างทีเพาะในกระบอกพวยยาว ๆ สัก
๑๐๐ ต้น สท่อนท้อย่างอยู่ในหม้อประมาณสัก ๑๐๐ ต้น ขนุน
สัก ๑๐๐ ต้น เอาขนาดเล็ก ๆ ถ้าจะประทุกรถไฟจะหนักต่อ
หนัก หาเรือประทุกมาส่งก็ได้ ถ้าหากมารถไฟถูกกว่าเรือก็

ให้ส่งมาทางรถไฟ อย่าผันไปว่าจะเล่นโต ๆ อย่างบางกอก
เพราะปืนหนึ่งมาดูหึ่งเห็นมันโตเร็วกว่าที่ดูอยู่เสมอ
สยามินทร์

เพชรบุรี

วันที่ ๒๕ กันยายน ร.ศ. ๑๒๘

ถึง พระยารพษ์

ให้ดูเครื่องตุ๊กตาเรือที่ไขลูกกุญแจคนหัวขาน้ำ ฤๅตัวอะไร
หัวขาน้ำ มีที่ห่างโอบ้างให้ซ่อมมาประมาณสัก ๖, ๗, ตัว
สยามินทร์

เมืองเพชรบุรี

วันที่ ๔ ตุลาคม ร.ศ. ๑๒๘

ถึง พระยารพษ์

ได้ตั้งนายแห่มอนวดเป็นหลวงปานบริหาร สำหรับจะได้อ
เรียกนวด ที่อยู่เดี๋ยวนี้เขาอยู่หน้าวัดราชบูรณเข้าคืออยู่ ให้คิด
อ่านหาที่ให้อยู่ในบริเวณสวนกุศลสำหรับจะได้อเรียกได้ ไกล ๆ
สยามินทร์

สวนกุหลาบ

วันที่ ๑๒ ค.ศ. รัตนโกสินทรศก ๑๒๘

พระยาวรพงษ์

ได้รับโทรเลขนางดาราว่าจะล่องวันที่ ๒ เดือนหน้า เพราะ
ฉนั้นเรือได้ทำการไปถึงไหนแล้วฤยัง ถ้าหากว่าพอจะคกแต่ง
ได้ ต้องเร่งลงมือคกแต่งแล้วจะไปดู ต้องให้แล้วเสร็จภายใน
วันที่ ๑๐ เดือนหน้า

ศยามินทร์

วันที่ ๑๘ ตุลาคม ร.ศ. ๑๒๘

พระยาวรพงษ์

ด้วยเมื่อเวลา ลูกชายอรุพงษ์ ยังอยู่นั้น ได้กะที่จะทำบ้านริม
คลองสามเสนตรงข้ามฟากกลับบ้านพระสรพการ เป็นที่อาณา
เขตรกว้างใหญ่ ได้บอกมอบให้บ่าวไพร่จะไปหาไพร่อยู่ก็ได้
ภายหลังตัวมาตายลงเสีย ที่บ้านนั้นจึงค้างไป แต่ความลำบาก
ย่อมมีอยู่แก่นางเลื่อน เพราะไม่ได้ที่พระราชทานเช่นคนที่มี
ลูกผู้หญิง บ้านลูกชายก็ไม่มี จึงกลับเป็นคนขับแกะขัดสนมากไป
จึงได้รับไว้ว่าจะหาบ้านให้ สำหรับจะได้เป็นที่บ่าวไพร่ผู้ชาย
ผู้หญิงพัก แลพี่น้องไพร่ต่อไปภายหน้า ตัวจะอยู่ก็ได้ ความ
ปรารถนานั้นค้างอยู่ บัดนี้เขามาเตือนว่าบ่าวไพร่ชายก็ยังต้อง

อาโศรขอยู่ที่ราชฤทธิภูมิ แล้วที่อาโศรขบ่าวไพร่แห่งอื่นก็มีแต่
 โกลล้ามาก อยากระจะได้ที่โกลๆ เช่นที่กะไว้อ่อน แลอยากจะ
 ให้อยู่แถวเดียวกับพวกชาวเพ็ชรบุรี จะได้อาโศรขกันดี ความ
 ล้ามากอันนี้เป็นความล้ามากจริง จะต้องรีบจัดให้เสียเร็ว ๆ
 แต่ข้าศึกไม่ออกว่าจะทำอย่างไร เพราะที่เดิมที่กะไว้นั้นใหญ่โต
 นึก เกินกำลังวังชาที่จะรักษาครอบครอง จะแบ่งตัดตอนเอาแต่
 ข้างริมนี้ กลัวต่อไปถ้าหากว่าเป็นร้ววังอะไรขึ้น ทางนี้จะอยู่
 ไม่ได้ตลอดกรรมัง ขอให้ช่วยลอบนีกกะแบ่งปันส่วนคู่สัทธิ
 อย่างไรจะเหมาะสมบ้าง เพราะท้องที่เหล่านี้เจ้ารู้จกสนิทตัดดีกว่า
 ใคร ๆ หมด

ศยามินทร์

สวนดุสิต

วันที่ ๒๕ ต.ค. รัตนโกสินทรศก ๑๒๘

ถึง พระยารพมย์

เรือนนางดาราก็แล้วเสร็จ ควรจะลงมือทำเรือนอื่นได้
 เวลาที่ผู้ที่เขาถูกไล่ไปได้ความเดือดร้อน เอาคนไปปลุกแทน
 เพื่อนมันทนอยู่ไม่ไหว การอะไรๆ มันคิดไปหมด ที่คิดไว้เปลี่ยน
 แปลงใหม่ - - - จึงเห็นว่าควรจะคิดทำไปเป็นเรือน ๆ การที่จะ
 ปลุกเรือนขึ้นในหลังพระที่นั่งวิมานเมฆคงจะบังกัน ถ้าได้

พลับพลาจำนวนมากก็ไม่จำเป็น แต่ถ้าจะไปคิดการทำแปลนเรือน
ที่พลับพลาชนก่อน จะต้องไปอนละหมานว่าจะย้ายใครไปไว้
ไหน จอแจไปอีก กว่าจะลงรูปลงร่างได้ก็ช้าเต็มที่ ถ้าคิดอ่าน
ทำแปลนเฉพาะเรือนที่สวนพฤกษศาสตร์เสียก่อน นึกว่าถ้าหากว่าทำ
ให้เขียนต้นฐานตัวเอชอย่างฝรั่ง H เอาด้านข้างริมถนนเป็นสวน
ที่เหลือไว้ ด้านข้างหลังเป็นครัวแลเรือนเก่าเห็นจะจุด ประทุกกัน
อยู่ในนั้นได้มาก ให้คิดอ่านไปตามแผนที่มาดูเวลาพรุ่งนี้ ถ้า
หากว่าจะปลูกได้จะได้ตามมิสเตอร์หุขามาช่วยเขียน

ศยามินทร์

สวนดุสิต

วันที่ ๔ พ.ย. รัตนโกสินทรศก ๑๒๘

ถึง พระยารพมภ์

ในการแก้ศพชาย อรุพงษ์ จะต้องการ มหาคเล็กเวรสิทธิ์สัก
๔๐ ๗) ๖๐ คน ถือประทับด้าม มุ่งน้ำเงิน เสื้อขาวสวมถุง
เท้ารองเท้า คนนั้นมอยู่ แต่เครื่องแต่งตัวจะต้องจัด จึงบอก
ให้รู้ตัวไว้เสีย เวรสิทธิ์เป็นขบวนหลัง เวรฤทธิโชนเขาเป็น
ขบวนนำ จะเดินเป็นดับ ๔ คนเข้าแถว โชนเขาจะเข้าได้ง่าย
ช่องเราชาวสวน ขอให้คิดอ่านให้ดี แต่อย่าไปจับมาผูกจน

ตกลงว่าจะเอาเป็นทหาร เข้าแถวอย่างรีบเสด็จก่อนนำได้งายฤ
ยาก ถ้าเข้าเช่นนั้นได้งายแล้วก็ไม่ยากอะไร ไม่ต้องซ่อม

สยามินทร์

สวนดุสิต

วันที่ ๕ พ.ย. รัตนโกสินทรศก ๑๒๘

ถึง พระยารพมย์

นางดาราโทรเลขลงมา ว่ารูปพระเจ้ากาวิโรรสสุริวงษ รูป
เจ้าอุษาแลรูปพระเจ้าอินทรวชิชยานน รูปเจ้าเทพไกรสร รูปลูก
หญิงวิมลนาคที่ติดอยู่ที่เรือนในวัง อยากรให้เอามาติดที่เรือนใหม่
ให้เรียกกุญแจเรือนที่ถูกลทำลายเสร็จจาก สิ่งของที่มผู้ให้ที่เชียงใหม่
นั้น เมื่อถึงนครสวรรค์จะส่งลงมาทางบก เวลาเข้าไปดูในเรือน
นั้นแล้ว ให้ดูว่ามีอะไรที่ควรจะมาแต่งกันได้ ที่เป็นของจะหาที่
อื่นอีกไม่ได้จึงค่อยเอามา ถ้าหากว่าของที่จะหาได้ อย่าให้หรือ
ที่เรือนนั้นเลย พอสบายขึ้นอีกวัน ๒ วันจะไปดู

สยามินทร์

สวนดุสิต

วันที่ ๑๕ พ. ย. รัตนโกสินทรศก ๑๒๘

ถึง พระยารพษ์

นางดาราส่งรูปเอนลาช ลงมาไว้ เข้ากรอบ สำหรับ ติด เรือน
อยู่ข้างจระรั้วแมวดำ เต็มที่ แต่มันเป็นทซึ่งเขาได้ไปเที่ยว บ้าน
เมืองที่เขารัก ควรจะทำให้สมประสงค์ แต่ในที่สำคัญๆ เอา
รูปที่เราทำกรอบไว้ ไข้งามกว่ามาก

สยามินทร์

สวนดุสิต

วันที่ ๑๕ พ. ย. รัตนโกสินทรศก ๑๒๘

พระยารพษ์

ให้คู่หูเหล็กไอรอนเซฟตามห่าม

ให้ไปตั้งไว้ที่เรือน

นางดาราสักโบ

สยามินทร์

วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๘

พระยารพษ์

ข่าวว่านางดาราบรทุกกล้วยไม้ถึง ล้ำเรื่อที่ ถ่ายรูป ลงมา ก็มี
กลับมาเห็นจะเล่นกล้วยไม้ใหญ่ ที่สวนคอนวิมกำแพงนำเล่น

มาก เพราะมันเป็นกำแพงเปล่า กำลังจะหาต้นไม้อะไรบ้าง ถ้า
 เป็นโรงกล้วยไม้เสียจะดีทีเดียว แต่ทำไมมันเสียแล้ว จะได้
 แต่ทำไมไม่มองด้วยมือไปพลาง ดูก็จะไม่สิ้นเท่าไร แต่จะบัง
 อ้ายกำแพงที่โคอยู่ให้เรียบร้อยคชน ต่อไปเมื่อเขาจะทำจริงจัง
 อย่างไม่จริงค่อยคิดแก้ไขต่อไป

ศยามินทร์

๑๒๔

สวนดุสิต

วันที่ ๕ ธ.ค. รัตนโกสินทรศก ๑๒๘

พระยาวรพงษ์

รูปวังเมืองชเวริน เป็นรูปถ่ายกรอบทอง มีลายมือ
ดักโยฮันอัลเบรคต์ เขียนตั้งแต่ เมื่อคราวกลับจากยุโรปครั้งก่อน
แขวนอยู่ตามแถบห้องพักภาค เจ้าของแกจะมา ถ้าจะถอนมา
ติดที่อุดรฤๅคิดที่ไหนที่แกมาจะดี ให้หานักปราชราชบัณฑิตย
ไตรเขาที่รู้ภาษาอังกฤษไปอ่านกันดูว่ามันอยู่ที่ไหน

ศยามินทร์

สวนดุสิต

วันที่ ๒๒ ธันวาคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๘

พระยาวรพงษ์

พูดถึงการ รักษา เรือน พญาไท นี้ขึ้นมาได้ว่ามันไม่มีประตู
ที่จะกันสำหรับไม่ให้หมาขึ้นไปบนเฉลียง ในการที่จะรักษาของ
รักษาได้แต่เพียงในประธาน แต่เฉลียงไม่มีอะไรจะป้องกัน มัน
น่าจะให้ บัดประตูได้ที่ตรงแห่งใดแห่งหนึ่ง ลองหาภาอาเลกร
ดูเขาจะมีความคิดอย่างใดได้บ้าง ที่ซึ่งจะปิดได้มันก็มีเป็นตอนๆ
ขึ้นมา แต่คงต้องเป็นบานพับๆ ยากจะไม่ให้รุ่งรัง

ศยามินทร์

(โทรเลขพระราชทานแต่เมืองเพชรบุรี เมืองจันท & กุมภวาปี

ร.ศ. ๓๒๘)

พระยารพษ์ กรุงเทพฯ ฯ

ต้องการเก้าอี้ สำหรับเจ้านายประทับ ดุลกรให้นั่งได้ ๑๒ คน
 ต้องการเก้าอี้ที่นั่งสบายไม่ใหญ่นัก เก้าอี้ใหม่พรมที่ห้องรับแขก
 พระที่นั่งภาคมาศมีพื่อหรือไม่ ทำขาดใช้เก้าอี้นอนแทนสักตัว
 หนึ่งหรือสองตัวก็ได้ ขอให้รีบส่งขึ้นมา แต่ให้หุ้มห่อเสียให้ดี
 ก่อน อย่าให้มาเบือนกลางทาง ให้คนคุมขึ้นมาอย่าให้แตกหัก
 จะใช้ตั้งแต่คืนวันที่ ๖ เป็นต้นไป

สยามินทร์

สวนดุสิต

วันที่ ๕ เมษายน รัตนโกสินทรศก ๑๒๕

พระยารพษ์

พิธีตรุษจะไปต่อวัน ๑๔ ค่ำ ๑๒ ค่ำ ๑๓ ค่ำว่าง คิด
 จะหาเข้ากินที่นาพญาไทอย่างเช่นครั้งก่อน ได้บอกตุ๊กแลอภา
 พระยาบุรุษพระยาเวียงโนไปแล้ว จะหาอะไรไปเลี้ยงได้บ้าง ก็
 ให้หา

สยามินทร์

พระยารพษ์ พระยาบุรุษ พระยาอนุรักษ

เขา (คือตุ๊กเป็นต้น) กล่าวกันว่าในงานพญาไทครั้งนี้
จะมีคนมากทั้งผู้หญิงผู้ชาย เท็จจริงอย่างไรไม่รู้ งานเราไม่ได้
คิดจะทำใหญ่โตอะไร แต่ถ้าหากว่าเขามากันไม่มีที่นั่งที่ลุก แล
ไม่ได้นัดหมายทางเข้าทางออกไว้ มันจะยุ่งเวลานั้น อยาก
สบายใจจึงเห็นว่าควรจะนึกล่วงหน้าไว้เสียก่อนบ้าง

ในงาน บนตำหนัก เจ้านายให้ขึ้นไปนั่งบน ตำหนัก ห้องสวด
มนต์แลห้องรับแขก ข้าราชการผู้ใหญ่ ๆ นั่งที่หน้ามุขแลชั้นต่ำ
ผู้น้อยที่เหลอกว่านั้นจึงนั่งสนามหญ้า ส่วนข้างในห้องชั้นล่างข้าง
ตัวนออก จัดให้นางข่มอยู่แต่ให้เป็นที่แต่งตัว โคนจากห้องหนึ่ง
ห้องชั้นต่ำตอนข้างตัวนตกให้เป็นที่เลี้ยง จะเลี้ยงเจ้านายเจ้าจอม
หรือเจ้านายก็ได้ ชั้นบนข้างตัวนออก ๒ ห้องเป็นที่พักเจ้านาย
ลูกเธอแลเจ้าจอมอย่างงาน ข้างตัวนตกเป็นที่พักเจ้านายพนางน้อง
นางห้องหนึ่ง สมเด็จพระบรมราชินีนาถห้องหนึ่ง ในเวลานั้น
จัดเป็นห้องรับแขก ๔ ห้อง ยังไม่ได้จัดเป็นห้องนอน เรือน
ยบันให้เป็นที่พักหม่อมเจ้านายแลภรรยาข้าราชการ ให้สมเด็จพระ
บรมราชินีนาถทรงจัดการเลี้ยงทนนทเดียว

ทางเข้า ออก ผู้หญิง ให้ข้าม ทาง สะพานที่สุด ข้าง ตัวนตก
เว้นไว้แต่ขบวนในวังให้ข้ามทางสะพานตรงตำหนักข้างใน

เวลาที่จะไปคุละคอนอยู่ข้างจะใกล้สักหน่อยหนึ่ง ให้ออก
ทางสะพานประตูย่ำค่า ไปหลังครัวเข้าประตูรั้ว รั้วนั้นเป็นฉนวน

วางพลประจำทำนองอย่างเช่นข้างในเดินไปดูละคอนที่หน้าพระที่นั่ง
อัมพร, ขากลับเข้วังถ้าจะข้อนลำบาก จัดการให้ข้างในชนรถ
เสียที่ประตูรั้ว แล้วจะเลยมมาออกทางข้างตำหนัก ไม่ผ่านหลัง
พลับพลาที่เคียวก็ได้ คงจะไม่สำส่อนกันกับข้างนำ เว้นไว้แต่
เมื่อออกถึงถนนนอก

ในงานที่สมเด็จพระบรมราชินีนาถเป็นต้น จะเดินเห็น
เหนื่อย ให้ใช้รถลากเช่นใช้อยู่ในวัง ซึ่งกรมขุนสรรพสาตร
บอกว่าได้มาอีกแล้วนั้น ไปเตรียมไว้ที่หลังตำหนัก

การเลียงข้างนำ วันที่ ๑๔-๑๕ เลียงที่พระโรงพร้อมกัน
หมด วันที่ ๑๖ เลียงบัณฑิตย์ที่พระโรง แต่ตั้งเครื่องแลเครื่อง
เจ้านายข้างนำ ให้ใช้โต๊ะเล็ก ๆ ไปเลียงที่โรงละคอน เมื่อเวลา
เลียงบัณฑิตย์แล้ว ส่วนข้างในให้เลียงในเวลาเลียงบัณฑิตย์นั้น
ในที่ตำหนักข้างใน ไม่ต้องไปเลียงที่พลับพลา วันที่ ๑๗-๑๘
ข้างนำต้องเปลี่ยนไปเลียงบนตำหนัก ทั้งห้องเสวยใหญ่ห้อง
เสวยเล็ก แลห้องชั้นต่ำทุก ๆ ห้อง ถ้าหากว่าไม่มีฝน เวลาค่ำ
ตั้งโต๊ะเล็กเลียงกลางแจ้งบ้างก็ได้

การเลียงเช้ามี ๒ เวลา คือวันที่ ๑๕ จะเลียงพระเข้าโมงหนึ่ง
อยากจะให้ฉันทกับเข้าฝรั่งให้โชคเต็มที่ แต่จะให้ฝรั่งมันทำผิด
จึงหว่ากันอยู่หน่อยหนึ่ง จะเอาอาหารเย็นไปเลียงเวลาเช้านั้นจะ
เห็นชั้นหรือไม่ ถ้าหากว่าพูดกันเข้าใจกันยาก ต้องเอาเข้าปเตอ
แต่ในการที่จะให้อุดเข้าที่เคียวออกจะเขือกเป็น เพราะฉนั้นให้

ห้องเครื่องเตรียมไรส์เดเบออย่างชะวาสำหรับพระเจดองค์ แต่
ห้องเครื่องแกนนำเหลืองไม่เป็นจะจัดการเอง พระยาบุรุษ, เข้าใจ
วิธีกันอย่างชะวาอยู่แล้ว ให้อภัยให้การมหาดเล็กให้ถูกต้อง

แต่ส่วนคฤหัตถ์นั้น เพราะเหตุที่เวลายังเข้าต้องจัดเตียงเป็น
เบรกเฟสดี วันที่ ๑๘ เลียงพระเป็นสาร์บอย่างไท ๆ แต่การเลียง
คฤหัตถ์ต้องเป็นเลียงกลางวัน ด้วยกว่าจะแล้วสำเร็จก็คงสายมาก
ตามในหมายทำขวัณเป็นเวลาย้าย แต่เมื่อครั้งเรอนต้นดูเหมือน
พระไปแล้วก็ทำขวัณที่เดียว ข้างนอกเขาทำอย่างไรกันแน่ไม่เคย
เห็น ถ้าหากว่าทำบายต้องแต่งตัว ๒ หน หรือเวลาอาบน้ำแล้ว
มาถวายของพระเจ้าไม่แต่งตัว ถ้าหากว่าไม่แต่งตัวตอนนั้นคงจะเร็ว
เป็นเลียงเช้าได้ ถ้าแต่งตัวมากแล้วจะต้องไปเลียงเป็นกลางวัน
อนึ่งวันสวดมนต์ทั้งวันที่ ๑๔ แลที่ ๑๗ ให้มีคันท้องไชยในเวลา
สวดจบ อย่างเช่นงานข้างนวก นิมนตพระกตมากก็ได้ ข้องไช
ข้องทมอยูกเพราะดี ขาอย่างมอยู่แล้ว ให้กิดอ่านแขวนเสยให้ได
พินพาทย์ใหม่พินพาทย์มหาดเล็ก มีแต่เครื่อง ๕ เห็นนักร้องไม่กรีก
กรน ให้ยมเดินเขามาปักที่สนามหญ้าหลังหนึ่งจะได้พอเป็นที่
หลบหลีกแลเป็นที่พินพาทย์อยู่

(โทรเลขพระราชทานแก่เมืองเพชรบุรี เมื่อวันที่ ๘ กรกฎาคม
พ.ศ. ๑๒๘)

พระยาวรพงษ์ กรุงเทพ

งานที่เห็นจะไม่สำเร็จ ถนนที่ทำมาแล้วขุดดินในวังยับ
หมด คราวนี้จะถึงเวลาทำถนนสวนในวัง ถ้าขุดโดยไม่ได้ใช้
วิญญานเช่นนี้จะกลายเป็นท้องร่องสวน โดยจะให้ฝรั่งทำคงไป
เหมาะให้เจ๊ก ซึ่งไม่มีคนคุมบังคับทำตามชอบใจ เจ้าจะต้องออก
มาทำ มีนายงานที่ไวใจได้สามสี่คนออกมาเป็นด้าน เจ๊กที่จะ
ใช้จะเรียกคนที่เคยใช้ออกมาก็ได้ ให้ออกมาพูดคิดการกันเสีย
ก่อน คงให้ฝรั่งเขาเป็นแต่ผู้บัก เราเป็นผู้ตัดผู้ทำอย่างเช่นทำ
สวนสุนันทาแลสวนพญาไท

สยามินทร์

บ้านปืน เมืองเพชรบุรี

๔๓

วันที่ ๘ กรกฎาคม รตนโกสินทรศก ๑๒๕

ถึง พระยาวรพงษ์พัฒน์

ถนนราชดำเนิน ทำเราลำบากมาก มันกลับมาขุดเอาที่
แผ่นดินในสวนของเราไปถมถนน เป็นบ่อกว้างตั้งแต่ ๗ วาถึง
๑๑ วาถึง ๓ สอก ๔ สอก ทิศๆกันยาวตามถนนราชดำเนิน ๑๘ เส้น
ยังข้างถนนดำรงรักษ ถนนราชดำริห์ก็อย่างเดียวกัน มันขุด

เหมือนบั้งบัวทรมทางรถไฟ แต่เดี๋ยวนี้รายทางทะเลเพราะตรงซ่ง
จะก่อกำแพงถอยหนักไม่ได้ ถ้าหนต้องหนเข้ามาถึง ๑๐ วา ๑๑ วา
อ้ายข้างนอกจะเป็นคลองก็ไม่ใช่ น้ำไหลไม่ได้ ถ้าจะขุดเลย
บรรจบให้เป็นคลอง ก็โตเท่าสระบางปอน ทั้งไว้กเป็นรังยุง
เพราะน้ำขังทุก ๆ ห้อย หมดบัญญัติไม่รู้ว่าจะทำอย่างไร จะต้อง
เป็นความกั๊ - - - กรมโยธา เพราะทำถนนหลวงมาขุดเอาดิน
ที่บ้านเราโดยไม่มีความปลอดภัยเลย แต่ถึงจะเป็นถ้อยร้อย
ความอย่างไร ในชาตินี้เป็นไม่ได้ก่อกำแพงกัน ถ้าจะก่อตั้งก่อสูง
ถึง ๓ วา จึงจะเหลืออยู่หลังถนนสัก ๘ ศอก หมดตั้งกันเสีย
เท่านั้นเอง

ในการที่จะไว้ใจให้ - - - ตัดถนนอีกต่อไปไว้ใจไม่ได้
จึงได้โทรเลขเข้าไปเรียกเจ้า ได้มีหนังสือเข้าไปถึงเจ้าพระยา
บรมราชด้วยฉบับ ๑ ถ้าได้สุขาภิบาลเขาช่วยอีกขาหนึ่ง งานก็
จะค่อยเร็วขึ้น ถนนนั้นมามากทั้งข้างนำข้างใน ถ้าหากว่าทำเป็น
๒ แรงแย่นเวลาน้อยลงได้ไม่ต้องอยู่นาน สำคัญอยู่ที่วางทาง
ลงไปชั้นแรก ให้พูดกัน [redacted] [redacted]
เมื่อตัด ลงเป็นรูปแล้ว การที่จะทำให้เป็น ถนนดี โรยหิน ต่อไปนั้น
เจ้าไม่ต้องทำ ให้สุขาภิบาลเขาทำไปทีละเล็กทีละน้อยได้ [redacted]
เจ้าที่ทำถนนยังอยู่ที่นี้ แต่เข้าใจว่าเป็นเจ้าของโยธา [redacted]
[redacted] ถ้าหากว่าไม่ไว้ใจก็ให้ถืออ่านหาเจ้าของตัวออกมาทำเป็น
การจ่ายเงินส่วนหนึ่งต่างหาก เข้าใจว่าถ้าทำจริง ๆ อย่างช้า

๒ เดือนคงแล้ว เจ้าไม่ต้องอยู่ประจำ มีเวลามาดูการบ้างเท่านั้น
ก็พอ ถ้าหากว่าเราไม่ทำเองเช่นนี้เป็นไม่ได้การเป็นแน่แล้ว

ศยามินทร์

วันที่ ๑๔ สิงหาคม ร.ศ. ๑๒๕

พระยาวรพงษ์

จะว่าด้วยเรื่องปลูกต้นไม้ เพื่อจะให้เข้าใจกันตลอดเสียว่า
จะเอาอย่างไร จะได้กะต้นไม้ ต้องเข้าใจว่าหนึ่งสอฉบับนั้นถึง
พระยาบุรุษด้วย ให้พูดกันเสียให้เข้าใจตลอด

จะต้องซากกล่าวถึงต้นไม้ถนนสนามไชย ลักษณะที่จะปลูก
ไม้ไซ้เป็นถนนทางคนไปมา เป็นถนนในสวน อย่างเดียวกับ
ปลูกต้นสนถนนพระลาน ปลูกขึ้นไปบนหญ้าเป็นไม้ค้อย จะ
ต้องดูที่ช่องตรงริมสระ จะลงต้นไม้ห่างถนนเท่าใดจะได้ ๘ สอก
๖ สอกจน ๔ สอก ถ้าที่หัวสระลงได้เท่าใด ที่อื่นก็ลงแนวเดียว
กันได้ ปลูกเป็นไม้คู่ ระยะไม้จำเป็นจะต้องสี่เหลี่ยม

ถนนคันธนูไม่มีไม้รายริมถนน จะให้ปลูกแนวที่เป็นรั้ว
ซึ่งโอนไปตามแนวถนนนั่นเอง เอาไม้สูงขึ้นไปเป็นแกนกลาง
แต่ที่นั้นคงจะมีกำแพงถาวร ถ้าเป็นกำแพงไม้ใหญ่อยู่ข้างริม
กำแพงไม้เล็กต่ำลงมา แต่ไม้ไซ้เรียบเป็นรั้ว ส่วนข้างฟากนอก
คือฟากข้างใต้ ปลูกแต่เป็นหย่อม ๆ เฉพาะที่ถนนโอน ให้เห็น
เป็นที่เหมือนกันว่าถนนนั้นโอนด้วยเหตุจะหลักต้นไม้

คราวนี้ต้นไม้ที่จะเป็นสายขาวกรอบกำแพง จะใช้เหมือน
 อย่างในกำแพงสวนแก้วเต่งด้านใต้ งานไม้แนว ๑ อย่างนี้ พอ
 ที่จะทำได้นานแลเปลืองต้นไม้มาก

คราวนี้ ควรจะกำหนด ทิมมทชอก ซึ่งเขาหมายไว้ในแผนที่
 สำหรับวางห่อมต้นไม้ หากลาบักเสียทีเดียว ว่าห่อมไม้
 ห่อมไม้ มีอะไรจะได้ไปปลูกลง

ส่วนตาปลาจัดการให้ปลูกในวันที่ ๑๔

มีขอที่จะต้องคิดอีกอย่างหนึ่ง คือเรื่องปลูกหญ้า คงจะ
 ต้องปลูกบ้างตาโดยมาก จะเป็นน้ำที่ใครสำหรับปลูก แลการ
 ที่จะรักษาหญ้าต่อไปภายนอก จะใช้แขกตาใช้ไทย จะต้องซักซ้อม
 หลวงบริบาลให้บังคับบัญชาให้ได้ ให้รู้จักรักษา

อีกประการหนึ่งต้นไม้เมื่อแรกลงเช่นนี้ ฝนยังไม่ชุก เรือง
 รตน่าจำจะต้องมี ควรจะต้องคิดเสียแต่ต้นกับพระยาสุรินทรแล
 หลวงบริบาล

ให้กะมาให้ดูว่าจะลงต้นไม้อย่างไรทั้งแนวรั้วถนนคันถนนแล
 รอบกำแพง

สยามินทร์

นายสนั่น บุณยศิริพันธ์ุ เจ้าของและผู้พิมพ์โฆษณา
โรงพิมพ์พระจันทร์ท่าพระจันทร์พระนคร.

พ. ค. ๒๔๘๔

พิมพ์ด้วยกระดาษไทย